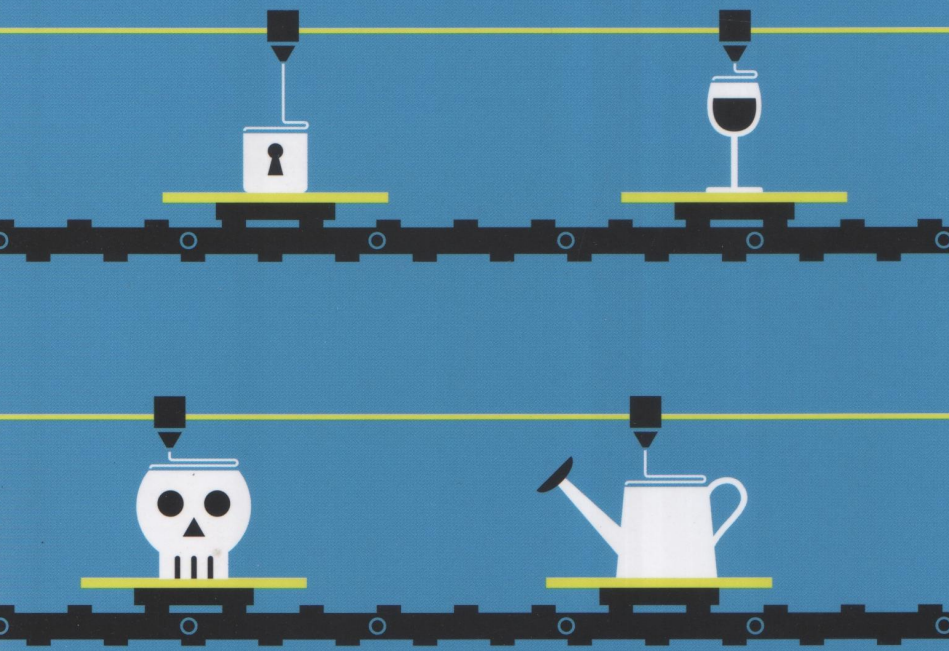
Peter Frase

DÖRT GELECEK

KAPİTALİZMDEN SONRA HAYAT

Koç Üniversitesi Yayınları: 129 UÇBEYLERİ
SİYASET | EKONOMİ

Dört Gelecek: Kapitalizmden Sonra Hayat
Peter Frase

İngilizceden çeviren: Akın Emre Pilgir
Yayına hazırlayan: Emre Ayvaz
Düzelti: Nihal Boztekin
Kitap tasarımı: Gökçen Ergüven
Kapak tasarımı: Andy Pressman
Kapak resmi: Remeike Forbes

Four Futures: Life After Capitalism. This edition first published by Verso 2016 © Peter Frase 2016
© Türkçe yayın hakları: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017
1. Baskı: İstanbul, Temmuz 2017

Bu kitabın yazarı, eserin kendi orijinal yaratımı olduğunu ve eserde dile getirilen tüm görüşlerin kendisine ait olduğunu, bunlardan dolayı kendisinden başka kimsenin sorumlu tutulamayacağını, eserde üçüncü şahısların haklarını ihlal edebilecek kısımlar olmadığını kabul eder.

Baskı: 12.matbaa Sertifika no: 33094
Nato Caddesi 14/1 Seyrantepe Kâğıthane/İstanbul +90 212 281 2580

Koç Üniversitesi Yayınları Sertifika no: 18318
İstiklal Caddesi No:181 Merkez Han Beyoğlu/İstanbul +90 212 393 6000
kup@ku.edu.tr • www.kocuniversitypress.com • www.kocuniversitesiyayinlari.com

Koç University Suna Kıraç Library Cataloging-in-Publication Data
Frase, Peter
Dört gelecek : kapitalizmden sonra hayat = Four futures : life after capitalism / Peter Frase ; İngilizceden çeviren : Akın Emre Pilgir ; yayına hazırlayan Emre Ayvaz.-- İstanbul : Koç Üniversitesi, 2017.
128 pages ; 13,5x20 cm.-- Koç Üniversitesi Yayınları ; 129.
ISBN 978-605-9389-58-7
1. Economics. 2. Economic forecasting. 3. Economic history. 4. Capitalism. I. Pilgir, Akın Emre. II. Ayvaz, Emre. III. Title.

Dört Gelecek

Kapitalizmden Sonra Hayat

PETER FRASE

İngilizceden çeviren: Akın Emre Pilgir

KÜY

İçindekiler

Giriş: Kıyamet ve Ütopya Olarak Teknoloji ve Ekoloji 7

BİRİNCİ BÖLÜM 29
Komünizm: Eşitlik ve Bolluk

İKİNCİ BÖLÜM 53
Rantizm: Hiyerarşi ve Bolluk

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 69
Sosyalizm: Eşitlik ve Kıtlık

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 89
Eksterminizm: Hiyerarşi ve Kıtlık

Sonuç: Geçişler ve Olasılıklar 105

Notlar 111

Dizin 119

Giriş: Kıyamet ve Ütopya Olarak Teknoloji ve Ekoloji

Dünyada 21. yüzyılda iki hayalet geziniyor: Ekolojik felaket ve otomasyon hayaletleri.

2013'te ABD'deki resmi bir gözlemevi, kayda geçirilmiş tarihte ilk kez atmosferdeki karbondioksit yoğunluğunun milyonda 400 birime çıktığını tespit etti.[1] 3 milyon yıl boyunca dünyanın aşmamış olduğu bu eşik, önümüzdeki yüzyılda ivmesini artıracak olan iklim değişikliğini müjdeler nitelikte. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli, deniz buzlarının azalacağını, okyanusların asitleneceğini ve kuraklıklarla şiddetli fırtınaların gittikçe daha sık yaşanacağını öngörüyor.[2]

Aynı zamanda yüksek işsizlik oranları ile durağan ücretlerin hâkim olduğu bir bağlam içinde gerçekleşen yeni teknolojik atılımlar, otomasyonun çalışma hayatının geleceğine yapacağı etkiler hakkında endişeli uyarılarda bulunuyor. 2014 başlarında, MIT (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü) profesörlerinden Erik Brynjolfsson ve Andrew McAfee *The Second Machine Age: Work, Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies* (İkinci Makine Çağı: Parlak Teknolojiler Çağında Çalışma, İlerleme ve Refah) adlı bir kitap yayımladı.[3] Bilgisayarlar ve robot teknolojisinin sadece tarım ve imalat gibi geleneksel alanlarda değil, tıptan hukuk ve nakliyeye kadar çok çeşitli sektörlerde insan emeğinin yerini alacağı bir geleceği ele aldılar. Oxford Üniversitesi'nden bir araştırma birimi, günümüzde ABD'deki istihdamın neredeyse yarısının bilgisayarlaşmayla tehdit altında olduğu öngörüsünde bulunan ve geniş kesimlerin dikkatini çeken bir rapor yayınladı.[4]

Bu iki endişe birçok açıdan birbirinin tamamen zıddıdır. İklim değişikliği korkusu aslında çok az şeye sahip olma korkusudur: Doğal kaynakların kıtlığını, tarımsal arazilerle yaşanabilir çevrenin yok olacağını ve nihayetinde insan yaşamını destekleyebilen bir Dünya'nın

öleceğini öngörür. Otomasyon korkusu ise sapkın bir "çok fazla" korkusudur: Çok az insan emeğiyle çok şey üreten, işçilere artık hiç ihtiyaç duymayan, tamamen robotlaşmış bir ekonomi. Peki aynı anda hem bir kıtlık kriziyle hem de bir bolluk kriziyle karşı karşıya kalabilir miyiz?

Bu kitabın argümanı, gerçekten de böyle çelişkili bir ikili krizle karşı karşıya olduğumuzdur. İçinde bulunduğumuz tarihsel anı bu kadar değişken ve belirsiz kılan, aynı zamanda hem vaatlerle hem de tehlikelerle dolduran şey bu iki dinamiğin etkileşimidir. İleriki bölümlerde, bu iki dinamik arasında gerçekleşebilecek bazı olası etkileşimleri resmetmeye çalışacağım.

Ancak öncelikle otomasyon ve iklim değişikliğine dair güncel tartışmaların genel hatlarını çıkarmam gerekiyor.

Robotların Yükselişi

2013'te *Mother Jones* dergisinde yayımlanan bir makalenin başlığı şuydu: "Hoşgeldiniz Robot Efendiler, Lütfen Bizi Kovmayın, Olur mu?"[5] Liberal bilgin Kevin Drum'ın yazdığı makale, otomasyonun hızla yaygınlaşmasını ve ekonominin her alanındaki bilgisayarlaşmayı inceleyerek, son yıllarda bu konularda yapılan bir yığın yayını örnekler. Bu hikâyeler genel olarak tüm bu yeni alet edevatın getirdiği imkânlar karşısında şaşkınlık ve dehşet arasında gidip gelmektedir. Drum'ınki gibi hikâyeler, otomasyondaki hızlı ilerleme herkesin daha iyi bir yaşam kalitesine ve daha fazla boş zamana sahip olduğu bir dünyanın mümkün olduğunu müjdeler; ancak bundan farklı olarak kitlesel işsizliği ve yüzde 1'lik dilimin süregiden zenginleşmesini de müjdeler niteliktedir.

Bu asla yeni bir gerilim değildir. Kökeni 19. yüzyıla dayanan "John Henry ile buharlı şahmerdan" masalı, çelik bir elektrikli matkaba karşı yarışan ve yarışı kazanan bir demiryolu işçisi hakkındadır. İşçi yarışı kazanır, fakat bu uğraşta ölür. Teknolojiyle ve emek üzerindeki etkileriyle ilgili endişeleri vurgulamak üzere birkaç faktör bir araya gelmiştir. Durgunluk sonrasında zayıflığı kalıcılaşmış emek pazarı, iş kayıplarıyla ilgili genele yayılmış bir endişe üretmiştir. Otomasyon ve bilgisayarlaşma uzun zaman bu gelişmeye bağışıkmış gibi görünen profesyonel ve yaratıcı sektörlere de tesir etmeye başlamış, bu meseleleri

ele alan gazetecilerin işlerini dahi tehdit eder hale gelmiştir. Değişimin temposu, birçokları için, her zamankinden daha hızlıdır artık.

"İkinci makine çağı" Brynjolfsson ve McAfee'nin öne sürdüğü bir kavramdır. Aynı adlı kitaplarında şunu öne sürerler: Tıpkı ilk makine çağının (Endüstri Devrimi) insan kasının yerine makine gücünü geçirmesi gibi, bilgisayarlaşma da "çevremizi anlamak ve biçimlendirmek için beyinlerimizi kullanma kabiliyetimiz"i çok üst seviyelere çıkarmamızı, hatta onu ikame etmemizi mümkün kılmaktadır.[6] Bu ve önceki kitapları *Race Against the Machine*'de (Makinelere Karşı Yarış), Brynjolfsson ve McAfee bilgisayar ve robotların ekonominin her unsuruna hızla sirayet ettiğini, hem yüksek hem de düşük vasıflı işlerde emeğin yerini aldığını öne sürmektedirler. Bu görüşün merkezini, dünyanın büyük kısmının dijital bilgiye dönüştürülmesi oluşturur; bugün kitaplardan müziğe ve sokak ağlarına kadar her şey kopyalanıp dünyaya anında ve neredeyse ücretsiz bir şekilde aktarılabilecek bir formdadır.

Bu türden bir verinin mümkün hale getirdiği uygulamalar, bilhassa fiziksel dünyada robot ve algılama teknolojisindeki gelişmelerle birleştiğinde inanılmaz derecede çeşitlidir. ABD Çalışma Bakanlığı'nın çeşitli mesleklere ilişkin detaylı analizlerinden faydalanılarak hazırlanan ve çokça alıntılanan bir araştırmada, Oxford Üniversitesi araştırmacıları Carl Benedikt Frey ile Michael A. Osborne, ABD'deki güncel istihdamın yüzde 47'sinin son teknolojik gelişmeler sayesinde bilgisayarlaşmanın hedefinde olduğu tahmininde bulunmuşlardır.[7] Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nden Stuart Elliott da aynı kaynaktaki verilerden yararlanır fakat daha uzun bir zaman çerçevesini kapsayan farklı bir yaklaşımla aynı rakamın yüzde 80 kadar yüksek olabileceğini öne sürer. Bu rakamlar hem sübjektif sınıflandırma kararlarının hem de karmaşık bir nicel metodolojinin sonucudur, dolayısıyla herhangi bir kesin rakama gereğinden fazla güvenmek hata olacaktır. Yine de, yakın gelecekte otomasyonun çok daha hızlanacağı bir gerçektir.

Brynjolfsson ve McAfee belki de hızlı otomasyonun en meşhur peygamberleridir, ancak çalışmaları popülerleşen bir türe aittir. Örneğin yazılım girişimcisi Martin Ford, 2015'te yazdığı *Rise of the Robots* (Robotların Yükselişi) isimli kitapta benzer konuları incelemektedir.[8] Büyük ölçüde aynı literatüre dayanmakta ve genelde otomasyonun

hızıyla ilgili olarak aşağı yukarı aynı sonuçlara varmaktadır. Vardığı sonuçlar bir nebze daha radikaldir: Garanti altına alınmış bir temel gelir (ki bu kitabın ilerleyen bölümlerinde ele alınacaktır) bu sonuçlar arasında önemli bir yer işgal etmektedir. Buna karşılık rakip literatürün büyük kısmı, eğitimle ilgili beylik laflardan fazlasını pek sunmaz.

Birçok insanın hızlı ve toplumsal açıdan alt üst edici bir otomasyon hakkında yazıp çiziyor olması, bunun eli kulağında bir gerçeklik olduğu anlamına gelmez. Yukarıda belirttiğim gibi, emekten tasarruf eden teknolojiyle ilgili kaygılar, aslında tüm kapitalizm tarihinin değişmez bir unsurudur. Ancak bugün insan emeğine duyulan ihtiyacın çok daha büyük oranda azaltılabileceği –ille gerçeğine olmasa da– "ihtimal"ine dair birçok emare görüyoruz. Birkaç örnek, insan emeğinin azaltıldığı veya tamamen ortadan kaldırıldığı farklı alanları gözler önüne serecektir.

2011'de IBM Watson süper bilgisayarlarıyla gündemin başköşesine oturmuştu. Bu bilgisayarlar *Jeopardy* adlı bir oyunda insan rakiplere karşı mücadele etmiş ve kazanmışlardı. Bu başarı bir ölçüde önemsiz bir reklam kampanyası olsa da, Watson'ın başka, daha değerli işler yapmaya yarayabileceğini de göstermişti. Teknoloji, hastalara daha iyi teşhis koymak için ciltlerce tıp kitabını taramada doktorlara yardım etmek amacıyla test edilmeye başladı bile. Nitekim sistemin asıl amacı da budur. Ancak aynı zamanda, müşteri hizmetleri ve teknik destek uygulamaları amacıyla geliştirilmiş "Watson Engagement Advisor" (Watson Etkileşim Danışmanı) şeklinde de piyasaya sürülmektedir. Yazılım, kullanıcıların serbest biçimde iletilen ve doğal dille sorduğu sorulara yanıt vererek, şu anda bu işle meşgul olan çağrı merkezi çalışanlarının (birçoğu Hindistan gibi yerlerdedir) yerini alma potansiyeline sahiptir. Geleneksel olarak yüzlerce acemi avukatın yaptığı ve aşırı zaman alıcı bir iş olan hukuki belgelerin incelenmesi, bu teknolojinin bir diğer ümit verici uygulama alanıdır.

Hızla gelişen bir diğer alansa robot teknolojisi, yani makinelerin fiziksel dünyayla etkileşimidir. 20. yüzyıl boyunca bir araba montaj hattını işletebilecek türden büyük ölçekli sanayi robotlarının geliştirilmesinde büyük atılımlar gerçekleştirildi. Ancak robotlar yakın zamanlarda insanların üstün olduğu incelikli motor beceriler ve karmaşık fiziksel alanların navigasyonu gibi alanlarda ön plana çıkmaya başladı. ABD Savunma Bakanlığı bugün

üniformalarını Çin'den almaktan kaçınmak için bilgisayarla kontrol edilen dikiş makineleri geliştirmektedir.[9] Henüz birkaç sene öncesine kadar, kendi kendine çalışan arabalar teknik becerilerimizin ötesinde görülüyordu. Oysa şimdi sensör teknolojisiyle kapsamlı harita veritabanları, Google'ın kendi kendine çalışan araba filosu gibi projeleri gerçeğe dönüştürüyor. Bu arada Locus Robotics isimli bir şirket, büyük depolardaki siparişleri işleyebilecek, büyük ihtimalle Amazon ve diğer firmalarda bugün korkunç koşullarda çalışan işçilerin yerini alacak bir robot üretti.[10]

Otomasyon, özellikle ABD ve diğer zengin ülkelerde, bir zamanlar insan emeğinin en büyük dilimini içeren fakat bugün istihdamın sadece küçük bir bölümüne tekabül eden tarımda dahi gelişmeyi sürdürüyor. California'da Meksika ekonomisindeki koşulların değişmesi ve sınırlardaki baskılar emek kıtlığına yol açmıştı. Bu da çiftçileri, meyve toplama gibi bugüne kadar insan elinin duyarlılığını gerektiren hassas işleri dahi halledebilecek yeni makinelere yatırım yapmaya itti.[11] Bu gelişme sürekli kendini tekrarlayan bir kapitalist dinamiği gözler önüne seriyor: İşçiler güçlendikçe ve daha iyi ücretler aldıkça, kapitalistler üzerindeki otomasyonu artırma baskısı artıyor. Düşük ücretli göçmen tarım işçilerinden oluşan devasa bir havuz söz konusu olduğunda, 100.000 dolarlık bir meyve toplayıcısı göze müsriflik gibi görünüyor. Ancak işçiler daha az sayıda olduğunda ve daha iyi ücretler istediklerinde, yerlerine makine koyma dürtüsü yoğunlaşıyor.

Otomasyon eğilimi kapitalizmin tüm tarihinde belirgindir. Yakın geçmişte, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Çin'de kapitalizme dönüşten sonra küresel kapitalizme devasa miktarda ucuz emek pompalandığından, bu eğilim suskunluğa gömülmüş ve bir nebze kendini saklamıştı. Ancak bugün Çinli firmalar bile emek kıtlığıyla karşı karşıya ve otomasyon ile robotlaştırmanın yeni yollarını arıyorlar.

Daha bir sürü başka örnek verilebilir: Doktorlar yerine robot anestezi uzmanları. McDonald's çalışanları yerine hamburger yapan makineler. Bir gün içinde koca evler dikebilen büyük ölçekli 3-D yazıcılar. Her yeni hafta, beraberinde tuhaf yeni şeyler getiriyor.

Otomasyon tüm bunların ötesine geçip, kadın emeğinin en eski ve temel biçimlerine kadar uzanma eğilimindedir. 1970'lerde radikal feminist

kuramcılardan Shulamith Firestone, kadınları üreme ilişkilerindeki ikincil konumlarından kurtarmanın bir yolu olarak, bebeklerin yapay rahimlerde büyütülmesi çağrısında bulunmuştu.[12] O dönemde hayal gibi görünen bu teknolojiler bugün gerçeğe dönüşüyor. Japon biliminsanları keçileri yapay rahimlerden başarılı bir şekilde doğurttular ve azami on günlük insan embriyoları yetiştirebildiler. Bu teknolojinin insan yavrularına uygulanmasına dair ileri çalışmalar bugün bilim kadar kanunlar tarafından da sınırlanıyor; Japonya yapay yollarla on dört günden büyük embriyo yetiştirilmesini yasaklamıştır.[13] Çoğu kadın bu olasılığı itici bulmakta ve bir bebeği karnında taşıma deneyimini arzulamaktadır. Fakat kuşku yok ki, birçoğu da bu yükümlülükten kurtulmayı tercih edecektir.

Bu kitabın büyük kısmı, otomasyon konusunda iyimser olanların önermelerini, on-yirmi yıl gibi kısa bir süre içinde *Star Trek*'i (Uzay Yolu) andıran ve Kevin Drum'ın *Mother Jones*'ta belirttiği gibi "insanların yaptığı her şeyi robotların hiç şikâyet etmeden ve 24 saat boyunca yapabildiği," "olağan tüketim mallarında kıtlığın tarihe gömüldüğü" bir dünyada yaşayacağımız tezini verili kabul edecektir.[14] Bu tür iddialar büyük ölçüde abartılı oldukları halde bu kitabın amaçlarına uygun düşüyor: Yaklaşımım kasıtlı olarak abartılı, temel ilkeleri göstermek için basitleştirilmiş ideal tipleri kısaca açıklamaya dayalı. "Her şey"in tamamen robotlar tarafından yapılacak olması önemli değildir, asıl önemli olan bugün insanlar tarafından yapılan işlerin büyük kısmının otomatikleşme süreci içinde olmasıdır.

Ancak otomasyonun ne hızda gelişebileceği ve hangi süreçlerin otomasyona tabi olacağı konusunda birçok tartışma var. Dolayısıyla bu sürecin olası toplumsal sonuçlarını irdelemeden önce, içinde yaşadığımız sözde "ikinci makine çağı"nın yakın tarihli ve hızlı gelişmelerinin bir kısmını aktaracağım. Bu aslında geniş ölçekli endüstriyel otomasyonun gerçekleştiği ilk makine çağının devamıdır yahut kimilerince basitçe genişlemesidir.

Mekanik Bir Gezegen Korkusu

Geniş kapsamlı bir otomasyona dair tahminler ve korkular karşısındaki itirazlar üç geniş kategori altında toparlanabilir. Kimileri yeni teknolojilere ilişkin haberlerin şişirilmiş ve abartılı olduğunu, bunların

birçok alanda insan emeğinin yerini tamamen alması için daha çok yol katedilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Başkalarıysa anaakım iktisadın geleneksel argümanını takip ederek, geçmiş dönemlerdeki hızlı verimlilik artışlarının kitlesel işsizlik değil yeni iş sahaları ve istihdam olanakları yarattığını, bu sefer de durumun farklı olmayacağını iddia etmektedir. Son olarak bazı sol kesimler, fütüristik otomasyon senaryolarına yönelik bu saplantılı odaklanmayı, devlet yatırımları ve teşvikiyle işyerlerindeki koşullar ve artan ücretler gibi daha acil siyasi meselelerden kaçınmak olarak görmektedir.

Emeğin Ölümüne Dair Haberler: Fazla mı Abartılı?

Teknolojiye abartılı bir önem atfedildiğini düşünenler, genellikle verimlilik artışıyla ilgili yayınlanmış istatistiklere işaret ederler. Robotların ve makinelerin geniş ölçekli kullanımı emek verimliliğini (yani işçi başına üretilen çıktı miktarını) ölçen istatistiklerde hızlı bir artış gibi görünecektir. Fakat aslında son yılların verimlilik büyümesi görece düşük kalmıştır. ABD'de Çalışma Bürosu İstatistikleri 2007 ile 2014 arasında yıllık değişim oranının sadece yüzde 1,4 olduğunu kaydetmektedir. Bu 1970'li yıllardan beri ölçülen en düşük değer olup savaş sonrasındaki gelişim yıllarında görülen oranın yarısı kadardır.

Bu durum kimi insanları, robot ve bilgisayar teknolojilerindeki büyük atılımlara dair münferit değerlendirmelerin yanıltıcı olduğuna, zira bunların gerçekten de ekonomik sonuçlara tercüme edilmediğini söylemeye itmiştir. Bu görüşle en çok ilişkilendirilen iktisatçılar Tyler Cowen ve Robert Gordon'dur.[15] *Left Business Observer*'dan Doug Henwood sol kanattan benzer bir örnektir.[16]

Cowen ve Gordon gibi daha muhafazakâr iktisatçılar için sorun büyük ölçüde tekniktir. Yeni teknolojiler, en azından ekonomik açıdan bakıldığında ve elektrik yahut içten yanmalı motor gibi atılımlarla kıyaslandığında o kadar da büyük değildir. Cowen'ın tabiriyle "kolay lokma"yı yemişizdir ve daha fazlasını bulamadığımız sürece yakın gelecekte yavaş büyüme rakamlarına mahkûmuzdur.

Henwood ve Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi'nden Dean Baker gibi solcu eleştirmenler, sorunlarımızın teknolojide değil politikalarda yattığını söylerler. Onlara göre 2008'deki durgunluğun ardından

ekonomik toparlanmanın zayıf oluşunu otomasyona bağlamak meselenin özünü kaçırmak demektir. Asıl sorun devlet politikalarının mali teşviklere ve istihdam yaratılmasına yeterince odaklanmamış olması, bu sebeple de ekonominin tam istihdama ulaşmasını önlemeleridir. Bu bakış açısına göre robotlar hakkında endişelenmek hem eldeki olgulara terstir (çünkü verimlilik artışı düşüktür) hem de siyasi anlamda gericidir.

Ancak aralarında Brynjolfsson ile McAfee'nin de bulunduğu başka kişiler, ufukta köklü ve büyük hiçbir atılım olmasa bile, halihazırda gördüğümüz atılımların yeniden şekillendirilmesi ve rafine edilmesiyle elde edilecek çok şey olduğunu savunmaktadırlar. Bu alışılmış bir tarihsel eğilimdir; örneğin Büyük Buhran sırasında keşfedilmiş birçok yeni teknikten, savaş sonrasındaki hızlı gelişmeye kadar tam olarak yararlanılamamıştır. Dahası GSMH'de henüz sayısal bir karşılık bulmamış değişimler bile, toplumsal zenginliğimize katkı sunabilmektedir. Örneğin internette devasa miktarda bilginin serbest ve hızlı bir şekilde aktarılması, bu kitabı yazma kabiliyetimi büyük oranda artırmıştır.

Otomasyon anlatısının solcu eleştirmenlerine daha karmaşık bir yanıt sunabiliriz: Analizleri dar anlamda doğrudur, fakat yeterince ileriye bakmamaktadır. Bunun sebebiyse, ekonominin kısa vadeli dengesi ile uzun vadeli potansiyeli arasındaki tuhaf gerilimin yansımaları olarak okunabilecek son verimlilik eğilimleridir.

21. yüzyılın ilk iki durgunluğu, durağanlaşmış ücretler ile yüksek işsizlik oranlarının karakterize ettiği zayıf toparlanmalara yol açmıştır. Bu bağlamda, işsizlerden ve düşük ücretli işçilerden oluşan devasa bir havuzun varlığı, işverenlerin otomasyona geçmesinde caydırıcı bir unsur olmaktadır. Neticede, işçi daha ucuzsa neden yerine bir robot koyasınız ki? Ancak bu temel ilkenin doğal sonuçlarından biri şudur: Ücretler artmaya ve emek piyasası daralmaya başlarsa, işverenler ilave emek maliyetlerini karşılamak yerine şu anda geliştirilmekte olan yeni teknolojilere yönelmeye başlayacaktır. Takip eden bölümlerde ileri sürdüğüm gibi, bugün daralmış emek piyasalarının önündeki gerçek engeller teknolojik değil siyasidir.

Otomasyonun Ebedi Dönüşü

Anaakım iktisatçılar, kuşaklar boyunca, otomasyonun emek için taşıdığı sözde tehdit hakkında aynı argümanları öne sürmüşlerdir. Onlara

göre bazı işler otomatikleştiğinde, serbest kalan emek daha başka, yeni ve belki de daha iyi işlere kayacaktır. Verdikleri örnekse, bir zamanlar işgücünün çoğunluğunu kapsayan, fakat bugün ABD gibi bir ülkede toplam işgücünün sadece %2'sine tekabül eden tarım sektörüdür. Tarımsal istihdamın azalması boş kalan işçileri fabrikalara yöneltmiş ve 20. yüzyılın ortasında büyük endüstriyel imalat ekonomisinin oluşmasını sağlamıştır. Akabinde gelen otomasyon ve *offshore* (sınır ötesi) imalatçılık da hizmet sektörünü hızla geliştirmiştir.

O halde işler bugün neden bundan farklı olsun? Bir robot işinizi elinizden aldığında ufukta mutlaka başka bir iş olacaktır. Bu görüşün savunucuları otomasyonun geçmişte yarattığı endişe dalgalarına işaret edebilirler. Nitekim bunlardan biri 1990'larda Jeremy Rifkin'in *The End of Work*'ü (Çalışmanın Sonu) ve Stanley Aronowitz ile Bill DiFazio'nun *The Jobless Future*'ı (İşsiz Gelecek) gibi kitapların yazılmasına neden olmuştur.[17] 1948 gibi erken bir tarihte, matematikçi ve sibernetikçi Norbert Weiner, *Cybernetics* adlı kitabında, "ikinci, sibernetik bir endüstri devriminde," "ortalama becerilere sahip sıradan bir insanın satın almaya değecek hiçbir şeye sahip olamayacağı" bir topluma doğru gittiğimiz uyarısında bulunuyordu.[18] Gerçekten de birçok iş otomasyon karşısında ortadan kalkmış, işsizlik oranları iş döngüsüyle artıp yükselmiş olsa da, bu yazarlardan birçoğunun beklediği ve korkunç bir kitlesel işsizliğin sebep olduğu toplumsal kriz yaşanmamıştır.

Elbette bu türden argümanlar ancak, işlerinden edilen gerçek işçilerin maruz kaldığı karmaşa ve acının göz ardı edildiği, ileride yeni bir işe girip girmeyeceklerinin umursanmadığı akademik bir fildişi kuleden ileri sürülebilir. Nitekim artık anaakımdan bazı kişiler bile bu sefer işlerin gerçekten de farklı olabileceğinden şüphelenmektedir. Bu şüpheleri belki de en belirgin seslendiren kişi, *The New York Times*'ın Nobel ödüllü köşe yazarı Paul Krugman'dır.[19] Ancak geleneksel analizlerin daha derinlerinde yatan sorun, aslında mesele toplumsal ve siyasi bir tercihken, sürecin bilimsel bir kaçınılmazlık olarak sunulmasıdır.

Bugün birçok emek mücadelesi, ücretlerle sosyal yardımların artmasına veya çalışma koşullarının iyileştirilmesine odaklanmaktadır. Fakat 1930'lardaki Büyük Buhran'a dek, sosyalistler ve emek hareketleri, çalışma saatlerinin sürekli azaltılması için de mücadele yürütmüş

ve bunda başarılı da olmuşlardı. 19. yüzyılda, günde on saat çalışma hareketi yerini sekiz saat çalışma hareketine bırakmıştı. 1930'lu yıllarda bile, Amerikan Emek Federasyonu haftalık çalışma süresini otuz saate indiren bir kanunu desteklemişti. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, çeşitli sebeplerden ötürü, çalışmanın azaltılması emeğin gündeminden yavaş yavaş çıktı. Haftada kırk (veya daha fazla) saat sorgusuzca kabul edildi ve mesele sadece bunun bedelinin ne kadar iyi ödeneceği halini aldı.

Bu durum, 1930'larda günümüz insanlarının haftada on beş saat kadar kısa sürelerde çalışacağı tahmininde bulunan iktisatçı John Maynard Keynes'i şaşırtırdı. Bu, hâlâ yaygın olarak standart kabul edilen kırk saatlik bir çalışma haftasının üçte birinden daha az bir süre çalışmak demek olurdu. Ayrıca verimlilik Keynes'ten bu yana üç kattan fazla arttı, dolayısıyla bu artışı kitleler adına serbest zaman şeklinde almak mümkündü. Bu olmadı, ama teknik açıdan imkânsız olduğu için değil, 20. yüzyıldaki siyasi tercihlerin ve toplumsal mücadelelerin sonuçları yüzünden.

Kimileri çalışma saatimizi yüksek tutmanın buna değdiğini söyleyecektir, çünkü bu sayede Keynes'in hayal dahi edemeyeceği akıllı telefonlar, düz ekran televizyonlar ve internet gibi modern çağın tüm tuzakları mümkün olmuştur. Çünkü çoğu insan daha kısa süre çalışmayı düşündüğünde, gelişmiş kapitalist toplumumuzun bazı tuzaklarından, akıllı telefonu ve televizyonu gibi hoşlandığı şeylerden vazgeçeceğini düşünecektir.

Bu, söz ettiğimiz çalışma saatinin azalma derecesine göre bir dereceye kadar doğru olabilir. Ancak çalışma süresinin kısalması yaşam maliyetini de azaltabilir, çünkü diğer durumda yapması için başkasına para ödememiz gereken işleri yapmak için vakit verir ve yol masrafı gibi sırf işe gitmek için yapmamız gereken harcamaları azaltır. Bunun da ötesinde, günümüz toplumu insan gelişimine hiçbir şey katmayan ve sadece başkalarının kasasını doldurmak için var olan işlerle doludur; öğrenci kredilerinin toplanması (eğitim ücretsiz olsa olmayacak bir borç) ve büyük bankalardaki tehlikeli, istikrarı bozucu spekülasyonlara imkân tanıyan birçok pozisyon gibi...

Her halükârda, çalışma süresinin kısaltılmasını toplumsal bir öncelik haline getirmeye karar verseydik, verimlilik artışına paralel olarak çalışma saatlerini yavaş yavaş azaltabilirdik. Böylece insanlar aynı yaşam standartlarından keyif alırken, gittikçe daha az çalışıyor olabilirlerdi. Nitekim bazıları daha fazla eşya biriktirmek için fazla çalışmayı sürdürme tercihinde bulunsa bile, muhtemelen birçok kişi bunu yapmayacaktı. Çalışmanın ortadan kalktığı ütopik bir geleceğe asla ulaşamayacak olsak bile, ona yaklaşabileceğimiz kuşku götürmez. Haftalık çalışma saatini kırk saatten otuz saate indirmek bizi bu yöne çevirecektir. İşe veya geleneksel refah planlarına iliştirilmiş diğer koşullara bakılmaksızın tüm yurttaşların asgari bir ödeme almasını garanti altına alan temel gelir gibi bir şey de aynı işlevi görecektir.

Bir Oyalanma Teknolojisi Olarak Teknolojisevicilik

Uzun vadede otomasyonun ortaya çıkardığı siyasi sorunlarla olasılıkların gerçek olduğunu kabul etsek bile, kısa vadede çok daha önemli zorluklarla karşı karşıya olduğumuz yollu iyi bir argüman sunulabilir. Yukarıda belirtildiği gibi, ekonominin işlemesi için gereken gerçek işçi sayısına dair gösterge niteliğindeki verimlilik artışı, aslında son yıllarda oldukça cılızdır. Dahası, yakın zamanların ekonomik durgunluklarının ardından istihdamın büyümemesi mantıken robotlara değil, devlet politikalarının başarısızlığına bağlanabilir.

Bunun sebebi, kısa vadede istihdam eksikliğinin otomasyonla değil, ekonomistlerin jargonunda "toplam talep" denen şeyin eksikliğiyle ilişkilendirilebilir olmasıdır. Başka bir deyişle, işverenlerin daha fazla işçi almamasının sebebi, ürünlerini alacak yeterince insan olmamasıdır. İnsanların ürünlerini almamalarının sebebiyse, ya işleri olmadığından ya da ücretleri çok düşük olduğundan yeterince paralarının olmamasıdır.

Bu durumun çözümü, geleneksel Keynesçi ekonomi teorilerine göre, devletin parasal politikalar (faiz oranlarını düşürme), mali politikalar (devletin mesela altyapı inşaatlarıyla istihdam yaratıcı yatırımlar yapması) ve regülasyonlarla (daha yüksek asgari ücret gibi) talebi artırmasıdır. Nitekim devletler Büyük Durgunluk'tan sonra faiz oranlarını düşürmüş olsalar da, bunu istihdam yaratmaya yetecek yatırımlarla birleştirmemişlerdir. Sonuçta ortaya çıkan "istihdamsız toparlanma" içinde çıktılar (yani

üretilen mal ve hizmet miktarı) yavaş da olsa tekrar artmaya başlamış, fakat istihdam durgunluktan önceki seviyesine geri dönmemiştir.

Geleneksel Keynesçi çarelerin hâlâ önemli ve gerekli olduğuna itiraz ediyor değilim. Bazı durumlarda, siyasi merkezin ve sağcı politikacıların ilgiyi işsizlerin kısa vadeli sorunlarından uzaklaştırmak, kitlesel işsizlik ve eksik istihdam kaçınılmazmış gibi göstermek amacıyla robotlaşmış bir gelecek hayaletini kullandıklarına dair kaygıları da paylaşıyorum.

Yine de hâlâ, otomasyonun daha da arttığı bir geleceğin hepimiz için ne anlama gelebileceği üzerine konuşmanın kıymetli olduğunu düşünüyorum. Bunun sebebi kısmen, henüz verimlilik istatistiklerine yansıyacak kadar ekonomiye sirayet etmenin yolunu bulamamış olsa da, şüphecilerin aksine emekten yoğun şekilde tasarruf eden teknolojilerin hızla geliştiriliyor olduğunu düşünmememdir. Bir diğer sebepse, kemer sıkma politikalarıyla yetersiz devlet teşviklerinin yarattığı kısa vadeli engeller aşılsa bile, sanayi devriminden beri karşı karşıya olduğumuz politik bir sorunla yüz yüze olmaya devam etmemizdir: Yeni üretim teknolojileri herkese daha çok serbest vakit getirecek mi, yoksa verimlilikten elde edilen kazançların çok az kişinin yararına olduğu, geri kalanımızın her zamankinden daha çok çalıştığı bir döngü içinde hapis kalmayı sürdürecek miyiz?

İklim Krizi Hayaleti

Şu ana dek, başta bahsettiğim zorluklardan sadece birini, işçileri işinden eden teknolojinin yarattığı tehdidi ele aldım. Ancak ikincisi, yani ekolojik kriz, en azından kapitalizmin ve insan ırkının geleceği açısından son derece önemlidir. İklim değişikliğiyle ilgili bilimsel görüş birliği ortadadır. İnsanların sebep olduğu karbon salınımı atmosferi ısıtmakta, bu durum da sıcaklığın artmasına, anormal hava koşullarına ve suyun ve diğer hayati kaynakların azalmasına yol açmaktadır. Görüş farklılıkları, temelde bu etkilerin ne kadar ciddi, insan medeniyeti için ne kadar yıkıcı olacağı ve bu bozulmalara uyum sağlamanın nasıl mümkün olacağı (ya da mümkün olup olmadığı) hakkındadır.

Hiç kuşkusuz birçok okur tartışmanın sınırlarını sadece bu soruların belirlemediğini düşünmeyecektir, zira insanların sebep olduğu

bir iklim değişikliğinin varlığını bütünüyle inkâr edenler de vardır. Bu insanlar kesinlikle mevcuttur, arkalarına zengin şirketlerin menfaatlerini almışlardır ve büyük siyasi partiler içinde önemli destekçilere sahiptirler. Ancak onları ciddi bir bilimsel tartışmanın tarafları olarak görmek hata olur. İnkârcı teorilerden yana olan bu küçük yazarlar ve biliminsanları takımının gerçeğin peşinde olma iddiaları samimi olabilir de olmayabilir de; ancak onlara fon sağlayanlar, eylemleri farklı bir gündemi destekleyen sinikler olarak görülmelidir.

Sonraki bölümlerden birinde göreceğimiz üzere, iklim değişikliğiyle ilgili temel mesele, iklim değişikliğinin yaşanıp yaşanmadığı değil, bu değişimden kimin sağ çıkacağıdır. En kötü durum senaryolarında bile, biliminsanları Dünya'nın tamamen yaşanmaz bir yere dönüşeceğini iddia etmemektedirler. Olacak –ve halihazırda olan– şey, yaşam alanları bozuldukça mekân ve kaynaklar üzerindeki mücadelelerin yoğunlaşmasıdır. Bu bağlamda –ve özellikle yukarıda ele alınan teknolojik eğilimlerle birlikte– küçük bir seçkinler kesiminin gezegeni kirletmeye devam etmesi, dünya nüfusunun çoğunluğunu sefalete mahkûm ederken kendi konforlarını koruması muhtemeldir. Dev şirketleri inkârcılığa yönelten şey iklim bilimiyle ciddi bir haşır neşir olma hali değil, bu gündemdir.

Ancak kapitalistlerin hepsi de kendilerini inkârcılığa adamış değildir. İklim değişikliğinin vahametini kabul eden bazıları, her şeye rağmen serbest piyasanın çözüm bulma kapasitesine güvenebileceğimizde ısrarcıdır. Fakat bu büsbütün abes olmasa da, hayli yanıltıcıdır. Zira aydınlanmış eko-kapitalistler de ilkel inkârcılardan pek de farklı değildirler.

Girişimciler, diye temin ediyorlar bizi, devlet müdahalesi olmadan fosil yakıt bağımlılığımızı azaltacak yeni yeşil teknolojiler bulacaklar. Ancak birçok durumda bu yenilikler, sadece zenginlerin erişebileceği yüksek teknolojili yeşil çözümleri içermektedir. Aynı zamanda, karbonun vergilendirilmesi örneğinde olduğu gibi, görünüşte "piyasa" çözümleri olsalar bile, gerçek anlamıyla küresel çözümler reddedilmektedir. Eko-kapitalistleri heyecanlandıran inisiyatifler bunlar değil, iklimi manipüle etmeye çalışan –ayrıca etkinlikleri belirsiz olan ve yan etkileri de bilinmeyen– hayalperestçe "jeo-mühendislik" projeleridir. Koch kardeşlerde ve onlar gibi inkârcı tiplerde görüldüğü gibi, eko-kapitalistlerin öncelikli derdi seçkinlerin ayrıcalıkları ve yaşam tarzlarıdır;

gündemlerinin üstüne çevreci bir cila sürseler bile. Bunların tümüne Dördüncü Bölüm'de geri döneceğiz.

Şimdi bu kitabın asıl meselesine eğilmek istiyorum.

Egemen Politikalar

Okur, otomasyon ve çalışmanın olmadığı bir gelecek hakkında bir kitap daha yazmanın ne gereği var diye sorabilir. Bu konu son yıllarda başlı başına bir alt türe dönüşmüş bulunuyor; Brynjolfsson ve McAfee örneklerden sadece biridir. Diğer örnekler arasında Ford'un *Rise of the Robots*'u ve *Atlantic*'ten Derek Thompson, *Slate*'ten Farhad Manjoo ve *Mother Jones*'tan Kevin Drum'ın makaleleri sayılabilir.[20] Bütün bu yazarlar teknolojinin çalışmayı hızla gereksiz kıldığı konusunda ısrarcıdır, fakat teknolojinin artan eşitsizlikten ziyade refahın paylaşımına yol açmasından nasıl emin olunacağı sorusuna yanıt vermek için kendilerini boş yere paralarlar. En iyi ihtimalle, Brynjolfsson ile McAfee'nin yaptığı gibi, bildik liberal laflara müracaat ederler: Girişimcilik ve eğitim, şu anda yaptığımız tüm işler otomatikleşse bile, hepimizin zenginleşmesini sağlayacaktır.

Bu değerlendirmelerin tümünde eksik olan ve benim bu tartışmaya sokmak istediğim şey "siyaset", özellikle de "sınıf mücadelesi". Roosevelt Enstitüsü'nden Mike Konczal'ın belirttiği gibi, çalışmanın olmadığı bir geleceğe ilişkin tahminler genellikle müphem bir teknokratik ütopyacılığa meyleder. "Refahın yeniden dağıtım, yeniden dağıtımın da boş zaman ve kamu mallarıyla sonuçlandığı" "eski Keynesçi-Fordizmin geleceğe yansıtılmasıdır."[21] Dolayısıyla bu geçiş yer yer zor olsa bile, nihayetinde hızlı teknolojik gelişmelerden memnun olmalı ve her şeyin mümkün olan en iyi halini alacağına güvenmeliyizdir.

Bu bakış, halihazırda içinde yaşamakta olduğumuz toplumun temel tanımlayıcı özelliklerini göz ardı etmektedir: Kapitalist sınıf ve mülkiyet ilişkileri. Otomasyondan kimlerin faydalanacağını ve kimlerin zarar göreceğini belirleyen, nihayetinde kendi başlarına robotlar değil, onlara sahip olanlardır. Bu sebeple, her ikisine de aracılık eden üçüncü bir krizi, yani kapitalist ekonominin krizini anlamadan ekolojik krizin gelişimi ile otomasyondaki gelişmeleri anlamak imkânsızdır. Çünkü ne iklim değişikliği ne de otomasyon kendi içlerinde ve kendi başlarına

birer sorun (veya çözüm yolu) olarak görülebilir. Asıl tehlikeli olan, kârın ve büyümenin maksimize edilmesine adanmış ve para ile gücün küçük bir seçkin kesimin elinde toplandığı bir ekonomide kendilerini hangi yolla açığa çıkaracaklarıdır.

Dünyada gittikçe artan zenginlik ve gelir eşitsizliği, eylemcilerin, politikacıların ve bilginlerin daha fazla odaklandığı bir konu halini aldı. Occupy Wall Street hareketi "Biz yüzde 99'uz" sloganıyla dikkatleri üzerine toplayarak, son yıllardaki ekonomik büyümeden elde edilen kazancın neredeyse tümünün nüfusun yüzde biri veya daha azı elinde toplandığına dikkat çekmişti. İktisatçı Thomas Piketty ise zenginliğin tarihi ve eşitsizliğin gittikçe arttığı bir dünya tahayyülü hakkındaki dev çalışması *Capital in the Twenty-First Century* (Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital) ile beklenmedik bir çoksatara imza attı.[22]

Tarif ettiğim bu iki kriz temelde eşitsizlikle de ilgilidir. Kıtlık ve bolluğun dağıtımıyla, ekolojik hasarın bedelini kimlerin ödeyeceği ve son derece üretken, otomatikleşmiş bir ekonomiden kimlerin faydalanacağıyla ilgilidir. İnsanların dünyanın iklimi üzerindeki etkisiyle hesaplaşmanın da yolları vardır, otomasyonun çoğunluğun fakirleşmesi ve sefalete düşmesine neden olmak yerine herkese maddi refah sunmasını sağlamanın da. Ancak bu olası gelecekler, 20. yüzyılın sonunda tüm dünyaya hâkim olandan çok daha farklı türden bir ekonomik sistemi gerektirmektedir.

Dört Gelecek

Los Angeles'ın filmlerdeki temsili hakkındaki üç saatlik eseri *Los Angeles Plays Itself*'te, sinema uzmanı Thom Andersen şu öneride bulunuyordu: "Belgeselleri dramatik niteliklerinden ötürü takdir edebiliyorsak, belki kurgusal filmleri de belgesel ifşalarından ötürü takdir edebiliriz."[23] Bu kitap bu içgörüyle düşünme gayretinde.

Bu kitap olağan bir kurmaca-dışı çalışma değil, ancak kurmaca da değil. "Fütürizm" janrına da dahil etmem. Daha ziyade, gelecekteki siyasi çatışmalarımızın içinde kendini göstereceği olasılıklar uzamını keşfe çıkmak için sosyalbilimlerin araçlarını spekülatif kurmacanın araçlarıyla birleştirerek kullanma girişimi. Bir tür "sosyalbilimsel kurmaca" diyelim.

Sosyalbilimleri bilimkurgudan ayıran şeylerden biri, ilki dünyayı olduğu haliyle tarif etmekle ilgiliyken, ikincisinin dünyanın neye evrilebileceğiyle ilgili spekülasyonlar yapmasıdır. Ancak aslında her ikisi de farklı yollarla da olsa hayal gücü ile ampirik araştırmaların birleşimidir. İkisi de soyut ve doğrudan algılanabilir olmayan yapısal güçlerin biçimlendirdiği şeyler olarak ampirik olguları ve deneyimleri anlama girişimleridir.

Spekülatif kurmacanın bazı türleri, diğerlerine nazaran toplumsal yapının ve siyasal iktisadın özgüllüklerine daha uygundur. *Star Wars*'ta (Yıldız Savaşları) galaktik siyasal iktisadın ayrıntılarını hiç umursamazsınız. George Lucas'ın orijinal üçlemenin hikâyesinin evveliyatını anlatan ve geniş kesimlerce alaya alınan *Yıldız Savaşları* filmlerinde yaptığı gibi, yazar bunları ayrıntılandırmaya çalıştığında hikâyeyi bozduğuyla kalır. Öte yandan *Star Trek* (Uzay Yolu) gibi bir dünyada bu ayrıntılar gerçekten de önemlidir. *Yıldız Savaşları* ve *Uzay Yolu* ilk bakışta benzer uzay yolculuğu ve macera hikâyeleri anlatıyormuş gibi görünseler de, tamamen farklı türden kurmacalardır. İlki sadece karakterleri ve mitik anlatısı için var olurken, ikincisi karakterlerini zengin ve mantıksal bir şekilde yapılandırılmış bir toplumsal dünyanın içine oturtmak ister.

Bu, bilimkurgu hayranları arasında yapılması âdetten olan hard (sıkı) ve soft (yumuşak) bilimkurgu ayrımıyla bağlantılı olsa da onu aşar. İlkinin kendisini günümüz bilimi üzerinde temellendirerek daha akla yakın olması gerekir. Ancak bu ayrım, türün geleneksel hayran kitlesinin önyargılarını ve doğabilimlerini fetişleştirişini yansıtır. Daha önemli ayrım, az önce söz edildiği gibi, kendi dünya inşa etme çabasını ciddiye alan hikâyelerle ciddiye almayanlar arasındadır. Yumuşak bilimkurgu denen şey kimi zaman *Yıldız Savaşları*-vari macera hikâyelerinden ibaret bir şeydir, ama bazen sosyalbilimleri daha zengin bir şekilde kullanır. Bu arada sözde "sıkı" kabul edilen bilimkurgu hikâyelerinin pek çoğu da ayrıntılı fizik yorumlarıyla sosyalbilimlere ve insan davranışına ilişkin naif veya tamamen basmakalıp bir kavrayışı yan yana koyar. Ken MacLeod'un siyasi kargaşa ve uzay kolonizasyonu hakkındaki "Fall Revolution" (Sonbahar Devrimi) romanları, yazarın Marksist siyasal iktisat anlayışına ve 1970'lerde İskoçya sosyalist hareketi içindeki kişisel deneyimlerine dayanır. Romanlarına "sıkılık" katan şey, uzay

yolculuğunun veya Mars'ın yaşanabilir kılınmasının fiziğine dair belirli bir içgörüden ziyade bu ayakları yere basma halidir.

Toplumsal analiz ve eleştirinin bir aracı olarak spekülatif kurmaca –Mary Shelley'nin *Frankenstein*'ına değilse de– H.G. Wells'in *The Time Machine*'ine (Zaman Makinesi) kadar geri gider, fakat tür son zamanlarda epey zenginleşmiştir. Popüler kültürde bu durum, *The Hunger Games* (Açlık Oyunları) ve *Divergent* (*Uyumsuz*) gibi distopik ve genç yetişkinleri hedefleyen kurmaca eserlerin büyük başarısında dahi görülebilir. Ancak bu tür hikâyeler halihazırda içinde yaşadığımız sınıflı topluma dair oldukça saydam alegoriler olduğu halde, sınırları daha fazla zorlayan, günümüz eğilimlerinin uzun vadeli içerimlerine kafa yoran başka eserler bulmak zor değildir. Gerçek ile potansiyel olan arasındaki arayüz kendisini en güçlü haliyle 21. yüzyıl başında yazdığı roman serisiyle (*Pattern Recognition*, *Spook Country*, *Zero History*) William Gibson veya *Homeland*'iyle (ve *Walkaway*'iyle) Cory Doctorow gibi hikâyelerini yaşadığımız zamanın sadece birkaç adım ilerisine yerleştiren yazarların yakın gelecek kurgularında açığa vurur. Enformasyon teknolojisinin, otomasyonun, gözetlemenin, ekolojik yıkımın –bunlar bu kitap boyunca yankılanacak temalardır– önemi bu romanlarda tekrar tekrar karşımıza çıkar.

Farklı hayali dünyaların siyasi içerimleri de ön plana çıkmaya başlamıştır. Charles Stross hem bir sosyalbilimsel kurmaca yazarı, hem de daha sosyalbilimsel yazılar kaleme alan bir blog yazarıdır. Özellikle popülerleşen *steampunk*[24] alttürünü eleştirmiştir. Türde zeplinler ve buharlı alet edevatla dolu idealleştirilmiş bir 19. yüzyıl tasviri sunulduğunu, fakat dönemin önemli toplumsal ilişkilerinin, yani işçi sınıfının Dickens-vari sefaleti ile sömürgeciliğin dehşetinin hasıraltı edildiğini söyler. Stross ve Ken MacLeod ile China Miéville gibi başka yazarlarsa, gelecek, geçmiş ve alternatif dünyalar hakkında kurmaca hikâyeleri sınıfsal ve toplumsal çatışmaların daha eksiksiz bir resmini sunmak için kullanmışlardır.

Bana göre kurgusal gelecekler, doğrudan geleceği tahmin etmeye kalkan, geleceğin içkin belirsizliğini ve olumsallığını gizleyerek okurları aptal yerine koyan "fütürist" eserlerden çok daha tercih edilir niteliktedir. Bu kitapta ele alınan alanlar içinden bakıldığında, paradigmatik bir

fütürist, kendinden emin bir şekilde 2049 yılı itibarıyla bilgisayarların dünyayı değiştirecek her türlü sonucuyla beraber insanınkine benzer bir zekâya ulaşmış olacağını öngören Ray Kurzweil gibi biridir.25 Bu gibi büyük tahminler genellikle kehanetler gibi ikna edicilikten, kurmaca gibi de tatmin edicilikten uzak olur. Fütürizm karşısında bilimkurgu neyse, komplo teorisi karşısında toplumsal kuram da odur: Bütünüyle daha zengin, daha dürüst ve daha alçakgönüllü bir girişim. Ya da başka bir ifadeyle, genelden genele (fütürizm) ya da tikelden tikele (komploculuk) varmaya çalışmak yerine, tikelden geneli (toplumsal kuram) ya da genelden tikeli (bilimkurgu) çıkaran bir izahı okumak her zaman daha ilginçtir.

20. yüzyıl başının büyük sosyalist kuramcı ve örgütçüsü Rosa Luxemburg şu sloganı popülerleştirmişti: "Burjuva toplumu bir yol ayrımında duruyor, ya sosyalizme geçilecek ya da barbarlığa dönülecek."[26] Bugün bu söz her zamankinden daha fazla geçerlidir. Bu kitapta iki değil dört olası gelecek önerisinde bulunacağım; dilerseniz iki sosyalizm ve iki barbarlık diye de düşünebilirsiniz. Takip eden dört bölüm, sosyolog Max Weber'in "ideal tipler" olarak adlandırdığı kavramla düşünülebilir: Toplumun nasıl örgütlendiğini anlamaya, bugün karşımıza aldığımız ve gelecekte de karşımıza alacağımız birkaç temel meseleyi aydınlatmaya yönelik (yarı sosyalbilimsel, yarı bilimkurgusal), basitleştirilmiş ve saf modeller. Elbette gerçek yaşam her zaman daha karmaşıktır, ancak ideal tiplerin amacı diğer unsurları bir kenara koyup belli meselelere odaklanmaktır.

Amaç, içinde bulunduğumuz ana dair bir kavrayış geliştirmek ve önümüzde stilize edilmiş bir halde duran olası gelecekleri haritalandırmaktır. Temel varsayım, gittikçe artan otomasyonun ekonominin tüm alanlarında süreceğidir. Ayrıca 20. yüzyılda birçok iktisatçı tarafından öne sürülmüş olan şu varsayımı tekrarlamayacağım: Makineleşme bazı işleri ortadan kaldırsa bile, piyasa bu kaybı telafi etmek için kendiliğinden ihtiyaç duyulandan da çok yeni iş yaratacaktır.

İdeal tiplerle çalışma ruhuyla mümkün olan en güçlü varsayımı ortaya atacağım: Üretim sürecinde insan emeğine duyulan ihtiyacın "tümü" ortadan kaldırılabilir ve tüm işi makinelerin yaptığı, boş zamandan

ibaret bir hayat yaşamak mümkündür. Aslında eğer makinelerin bize hizmet etmek yerine *Matrix* filminde olduğu gibi bizi kontrol ettiği bir dünya hayal ediyorsak, bu mantıken mümkün değildir. En azından makineleri kontrol edip korumak için az da olsa çalışmamız gerekecektir.

Ancak Sanayi Devrimi'nden bu yana Sol'un kafasını allak bullak eden şu tartışmadan kaçınmak için insan emeğini tümüyle dışarıda tutuyorum: Üretim araçlarını denetleyen kapitalist patronların yokluğunda, post-kapitalist toplumun emeği ve üretimi nasıl idare edeceği. Bu önemli –ve süregiden– bir tartışmadır, fakat bu tartışmaları bir kenara koyabilirsem ilgilendiğim konular daha net hale gelecektir. Dolayısıyla denklemimdeki sabit, teknik değişimin kusursuz otomasyon eğiliminde oluşudur.

Eğer otomasyon sabit ise, ekolojik kriz ve sınıf iktidarı da değişkenlerdir. Ekolojik mesele, az çok, iklim değişikliği ile kaynak kıtlığının sonuçlarının ne kadar kötü olacağıyla ilgilidir. En iyi senaryoya göre, yenilenebilir enerjiye geçiş iklim değişikliğini azaltmaya veya tersine çevirmeye yönelik yeni yöntemlerle birleşecek ve robot teknolojimizi bütünüyle herkesin yaşam standardını yükseltmek amacıyla kullanmak gerçekten de mümkün olacaktır. Bir başka deyişle, yelpaze kıtlıktan bolluğa doğru gitmektedir.

Sınıf iktidarı meselesi ise, günümüz dünyasına hâkim büyük zenginlik, gelir ve siyasi güç eşitsizliğine karşı mücadelemizin nasıl sonuçlanacağında düğümlenir. Zenginler iktidarlarını koruyabildikleri ölçüde, onların otomatikleşmiş üretimin nimetlerinden faydalandığı, geri kalanımızın –eğer sağ kalabilirsek– ekolojik yıkımın bedellerini ödediği bir dünyada yaşayacağız. Daha eşitlikçi bir dünyaya yaklaşabildiğimiz ölçüde, geleceği karakterize eden şey de, ekolojik boyutta hangi noktada olduğumuza bağlı olarak, müşterek bir fedakârlıkla müşterek bir refahın belli bir birleşimi olacaktır.

Dolayısıyla modele göre, bizler hiyerarşi veya eşitlikle birlikte kıtlığın veya bolluğun hâkim olduğu bir dünyaya gözlerimizi açabiliriz. Bu da ortaya ikili gruplara ayrılmış dört olası kombinasyon çıkarıyor.

	Bolluk	Kıtlık
Eşitlik	komünizm	sosyalizm
Hiyerarşi	rantçılık (rantizm)	imhacılık (eksterminizm)

Bunun gibi zihin egzersizleri daha önce yapılmamış değildir. Benzer bir tipoloji, Robert Costanza'nın 1999'da *The Futurist*'te yazdığı bir makalede bulunabilir.[27] Dört senaryo vardır: *Uzay Yolu*, Büyük Devlet, *Ekotopya* ve *Mad Max*. Ancak Costanza'ya göre iki eksen "dünya görüşü ve politikalar" ile "dünyanın içinde bulunduğu gerçek durum"dur. Dolayısıyla dört kutu, insanların ideolojik tercihlerinin gerçekliğe uyup uymadığına göre de doldurulur: Örneğin "Büyük Devlet" senaryosunda ilerleme güvenlik standartlarıyla sınırlanmaktadır, çünkü "teknolojik şüpheciler" sınırsız kaynakların gerçekliğini inkâr etmektedirler.

Benim bu tartışmaya yaptığım katkı, "kapitalizm" ile "siyaset"in önemini vurgulamak. Bu bakış açısına göre, ekolojik sınırların imkânı da sınıflı toplumun siyasi kısıtlamaları da "maddi" kısıtlardır. Bunların arasındaki etkileşim de önümüzdeki yolu çizecek olan şeydir.

Hâkim bir seçkin grubun gelecekte ne olursa olsun kendisini koruma çalışacağı bir sınıf iktidarı sistemi olarak kapitalizmin varlığı, bu nedenle bu kitabın temel belirleyici temalarından birini oluşturuyor. Bana göre bu tema, otomasyonun arttığı post-endüstriyel bir ekonominin izlediği güzergâhı anlamaya yönelik girişimlerin hemen hepsinde eksiktir. Teknolojik gelişmeler toplumsal dönüşümler için bağlamlar sunar, ancak onları asla doğrudan belirleyemezler; değişime aracılık eden şey daima örgütlü kitleler arasındaki iktidar mücadeleleridir. Mesele Costanza gibi teknokrat yazarların söylediği üzere kimin dünyanın nesnel yapısına ilişkin "doğru" görüşlere sahip olduğu değil, mücadeleyi kimin kazanıp kimin kaybettiğidir.

Dolayısıyla benim için birden çok geleceğin haritalandırılması, siyasi ve rastlantısal olan unsurlara alan açma girişimidir. Niyetim, dışarıdan

gelen teknik ve ekolojik faktörlerin sihirli dokunuşuyla kendiliğinden ortaya çıkacak tek bir gelecek olduğunu iddia etmek değil. Aksine, ısrarla üzerinde durduğum şey, bu geleceğin siyasi mücadeleler sonucunda ortaya çıkacağıdır. Bugünlerde bilimkurgu ile siyasetin kesişimi sıklıkla özgürlükçü sağla ve onun determinist tekno-ütopyacı fantezileriyle ilişkilendiriliyor; bense solun uzun hayalci spekülasyonlarla siyasal iktisadı birleştirme geleneğini ihya etmeyi umuyorum.

Bütün analizin başlangıç noktası, kapitalizmin "sona erecek olması" ve Luxemburg'un dediği gibi bunun "ya sosyalizme geçiş ya da barbarlığa dönüş" olacağıdır.[28] Dolayısıyla bu düşünce deneyi, yeniden dirilen bir Sol'un başarılı olması halinde varacağımız sosyalizmler ile yenik düşersek mahkûm olacağımız barbarlıkları anlamlandırma girişimidir.

Bu, kapitalizme kesin ömürler biçen seküler eskatolojiye girişildiği anlamına gelmiyor; birçok sosyalist ve kıyamet vaizi bu hataya düşmüştür. Ne olursa olsun münferit sonlar hayal etmek fazla basite kaçmaktır; toplumsal sistemlere verilen "kapitalizm" ve "sosyalizm" gibi adlar birer soyutlamadır ve birinin diğerine dönüştüğünü kesin bir şekilde söyleyebileceğimiz tek bir an dahi yoktur. Benim yaklaşımım sosyolog Wolfgang Streeck'inkine yakın:

> Kapitalizmin sonu –ki bana göre bu çoktan başlamış bir süreçtir– denince zihnimde canlanan şey, kendi yarattığı sebeplerden ötürü ve geçerli bir alternatifin olup olmadığına bakılmaksızın kronik bir bunalım içine düşmüş toplumsal bir sistemin sonudur. Kapitalizmin nasıl ve ne zaman ortadan kalkacağını, yerine neyin geleceğini bilemeyiz; asıl önemli olan, halihazırdaki hiçbir gücün ekonomik büyüme, toplumsal eşitsizlik ve finansal istikrarsızlıkla bu üçünün bir araya getirdiği olumsuz eğilimleri tersine çevirme imkânının olmamasıdır.[29]

Aşağıdaki dört bölümün her biri bu dört gelecekten birine adanmıştır: komünizm, rantizm, sosyalizm ve eksterminizm. Makul bir gelecek taslağı çıkarmaya ek olarak, bu dört bölümün her biri, içinde yaşadığımız dünyayla yakından ilgili olan, ele alınan gelecek içinde özel önem arz edecek belli bir temaya vurgu yapmaktadır.

Komünizmle ilgili bölüm, yaşamın merkezinin ücretli emek olmadığı bir çağda nasıl anlamlar inşa edeceğimize ve artık kapitalizmin büyük anlatısıyla biçimlenmeyen bir dünyada ne tür hiyerarşilerle çatışmalar

yaşayacağımıza odaklanmaktadır. Rantizm tasviri, ağırlıklı olarak fikri mülkiyet ve özel mülkiyet biçimi kültür ve ekonomimize kılavuzluk eden gayrimaddi örüntü ve kavramlara gittikçe daha fazla uygulandıkça ne olacağı üzerine bir düşünme denemesi. Sosyalizm hikâyesi, iklim krizi ve ona uyum sağlama ihtiyacımıza, ama aynı zamanda Doğa ve Piyasa ile ilgili bazı eski sol sloganların kapitalizmin ötesinde ekolojik olarak istikrarlı bir dünya inşa çabasında doğal dünyanın fetişleştirilmesinin de piyasa nefretinin de yeterli olmadığı gerçeğini görmemize nasıl engel olduğuna dair bir hikâye. Son olarak eksterminizm hikâyesi, Ortadoğu'daki bitmek bilmez savaştan Amerikan şehirlerinin sokaklarında polisler tarafından vurulan siyahi gençlere kadar her şeyi kapsayan bir olgunun, dünyanın militarizasyonunun hikâyesi.

Bizler şimdiden, 20. yüzyılda anladığımız biçimiyle endüstriyel kapitalizmden hızla uzaklaşıyoruz ve tekrar geçmişe dönme ihtimalimiz çok az. Belirsiz bir geleceğe doğru ilerliyoruz. Bu geleceğe dair geniş bir çerçeve çizmeyi ummakla birlikte, herhangi bir kesinlik duygusu vermeyi de istemiyorum. Hem bilimkurgu kitapları yazmış hem de "fütürist" olarak etiketlenmiş ve şunları söylemiş olan David Brin'in izinden gidiyorum: "Olasılıkları kurcalamak olabilirliklerden çok daha fazla ilgimi çekiyor, çünkü olması olasılık dahilinde olan şeyler gerçekten olan şeylerden çok daha fazladır."[30]

Olabilirlikten ziyade olasılığı değerlendirmenin önemi, kendinden emin öngörülerde bulunmak sadece edilgenliği teşvik ederken olasılığı değerlendirmenin kolektif eylemimizi merkeze koymasından kaynaklanır. Brin aynı makalede George Orwell'ın *1984*'ünden, tarif ettiği senaryonun gerçekleşmesinin önüne geçilmesine yardımcı olmuş bir "kendi kendisini önleyen kehanet" olarak bahseder. Teröre Karşı Savaş'ın ve eski Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) analisti Edward Snowden'ın NSA'nın gözetleme faaliyetleri hakkındaki ifşaatının ardından bu kehanetin kendi kendisini nasıl önlemiş olduğu sorulabilir, ancak kastedilen şey geçerliliğini korumaktadır.

Eğer bu kitap, tasvir edilen baskıcı geleceklerin kendi kendilerini önlemesini ve eşitlikçi alternatiflerinin de kendi kendilerini gerçekleştirmesini sağlamaya küçük de olsa bir katkıda bulunabilirse amacına ulaşmış olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Komünizm: Eşitlik ve Bolluk

Kurt Vonnegut'un ilk romanı *Player Piano* (Otomatik Piyano), yüzeysel olarak bakıldığında makinelerin insanları çalışma zahmetinden kurtardığı bir emek sonrası ütopyayı andıran bir toplumu tarif etmektedir. Ancak Vonnegut açısından bu kesinlikle bir ütopya değildir. Üretimin neredeyse tamamen makineler tarafından yapıldığı ve bu sürecin küçük bir teknokratik elit tarafından denetlendiği bir geleceği tasvir etmektedir o. Geri kalan herkes ekonomik açıdan fuzuli görülmektedir, ama toplum herkese konforlu bir yaşam sunmaya yetecek kadar da zengindir.

Vonnegut bu koşulları bir noktada "ikinci çocukluk" olarak tanımlar ve bunu başarı değil dehşet verici bir şey olarak görür. Ona ve romandaki başlıca karakterlere göre, otomatikleşmiş bir toplumun temel tehlikesi, hayatın elinden tüm anlam ve onuru almasıdır. Eğer insanların çoğunluğu yaşamın gerekliliklerinin üretilmesine doğrudan katılmıyorsa, diye düşünüyor gibidir Vonnegut, kaçınılmaz olarak uyuşukluğa ve çaresizliğe kapılacaklardır.

Bu 1952 tarihli roman kendisini belli yollarla açık bir şekilde yazıldığı döneme yerleştirir. Her şeyden önce bu, hem kapitalist hem de komünist dünyalarda dev fabrikayla montaj hattı üzerine kurulmuş yüksek sanayi dönemiydi. Ve hiç kuşkusuz, günümüz ekonomisi de birçok insanın fark ettiğinden çok daha büyük oranda hâlâ bu tür dev ölçekli üretime bel bağlamış haldedir. Fakat Vonnegut, üretimin daha verimsiz, emek-yoğun üretim biçimlerine geri dönmeksizin daha az merkezi –ve dolayısıyla idari elitlere daha az bağlı– hale gelebileceği olasılığını göz önünde bulundurmaz. 3-D baskı (ve kişisel bilgisayar) gibi teknolojiler bu yöne işaret etmektedir.

Toplumsal anlamın "üretken", ücretli emekten gelmesi gerektiği fikrinin derin kökleri, ailesini geçindiren ekmek peşindeki erkeğe dair ataerkil düşüncelerde yatmaktadır. Kitap boyunca, toplumsal itibarla –bir "meslek" sayılmak ve maaş olarak karşılığı verilmek suretiyle–ödüllendirilen çalışma ile toplumu yeniden üretmesi ve yaşam koşullarını garanti altına alması bakımından maddi bir gerekliliği olan çalışma sürekli yan yana getirilir. Kitaptaki kadınlar kendilerinden her zaman beklenen ücretsiz ilgilenme ve duygusal emek verme işini sürdürürler ve Vonnegut bunun önemli veya onlar açısından bir anlam kaynağı olup olmadığı konusunu umursamaz görünür.

Otomatik Piyano'nun başkahramanı Paul Proteus, sistemin hayal kırıklığına uğramış bir eleştirmeni haline gelen saygın bir fabrika müdürüdür. Kitabın sonlarına doğru bir yerde, "insanlar[ın] doğaları gereği, görünürde, onlara kendilerini faydalı hissettiren işlere girişmedikçe mutlu" olamadıkları düşüncesiyle otomasyonun kaldırılması çağrısında bulunan bir manifesto yazılmasına yardım eder.[1] Fakat Paul'ün eşi Anita roman boyunca faydalı olduğu belli bir işle uğraşır: Paul'un sosyal beceriksizliklerini telafi etmek ve özgüvenini desteklemek. Paul'ün, bir amirinin yeni bir görevle ilgili olarak verdiği sosyal işaretleri doğru yorumlayamaması üzerine Anita, kadınların "şeylere ilişkin erkeklerde olmayan bir kavrayışa sahip" olduğunu söyler.[2] Belki erkekler bu türden kavrayışlara sahip olabilseler, onlar da otomatikleştirilemeyecek faydalı emek biçimleri geliştirmeyi öğrenebileceklerdir. Ancak bu tür beceriler, Vonnegut'un eksiksiz bir insanlıkla veya en azından eksiksiz bir erkeklikle ilişkilendirdiği üretken emek kavramına dahil edilmemektedir. Bu bize burada gerçekte ne olup bittiğini gösteren bir işarettir ve zaten Vonnegut'un bize çoktan söylediği bir şeydir: Erkekler gerçekten faydalı "olmayı" değil, sadece faydalıymış gibi "hissetmeyi" istemektedirler. Otomasyon sorununun bir eril duygusal kriz olduğu ortaya çıkar.

Belki de bu yüzden, Vonnegut'un otomasyonla ilgili endişeleri hem ekonomiyle ilgili sohbetlerimize hem de popüler kültürümüze sızan inatçı endişeler olmayı sürdürüyor. İşlerimizden nefret etsek bile, bazen yine de kimliğin ve toplumsal değerin kaynakları olarak onlara yaslanırız. Çoğu insan çalışmanın ötesinde sefahat ve miskinlikle dolu bir dünyadan başkasını göremez. Örneğin 2008 tarihli animasyon filmi

WALL-E, tüm insanlığın harap olmuş Dünya'yı terk edip yaşamlarını tamamen otomatikleştirilmiş uzay gemilerinde boş zaman içinde geçirdiği bir dünya resmeder. Ancak filmin sempatik başkahramanı, çöpleri toplaması için Dünya'da bırakılmış hisli bir robottur; başka bir deyişle, bir işçidir. Buna karşın insanlar groteskti; obez ve tüketimciliğin uyuşuk parodileridirler.

O halde, kıtlığın tamamen ortadan kalktığı bir dünyayı bir ütopya olarak tahayyül etmek için, bizi ücretli işlerimizin tanımlamadığı bir dünyada anlam ve amacın kaynaklarının ne olacağını düşlemek gerekir. Ancak ilk olarak, böyle bir komünist toplumun hiyerarşi/eşitlik, kıtlık/bolluk eksenlerimize nasıl yerleştiğine bir bakalım.

Geleceğin Mutfakları

En çok *Komünist Manifesto*'nun yazarı olarak bilinmesine rağmen, Karl Marx komünist bir toplumun kapsamı ve içeriği hakkında çok şey söylemekten imtina etmiştir. Kimi zaman, işçilerin mevcut üretim araçlarını ele alıp işleteceği bir sosyalist geçiş döneminden bahsetmiştir, ancak nihai siyasi hedef olarak tahayyül ettiği şey bu olmamıştır. Bu hedef, emeği ve boş zamanı aşan, anladığımız haliyle çalışma hayatının çok ötesine geçen bir şey, yani komünizmdi. Ancak komünist toplumun nihayetinde neye benzeyeceğiyle ilgili gereğinden fazla söz etmek, ona göre "geleceğin lokantaları için" reçeteler yazmak gibi budalaca bir çabaydı.[3] Tarihi yapanın kitlelerin hareketleri olduğuna inanıyordu, masa başı teorisyenleri değil.

Ancak Marx'ın kendisine daha genel terimlerle spekülasyonlar yapma özgürlüğü verdiği anlar da vardır. *Kapital*'in üçüncü cildinde, "zorunluluk alanı" ile "özgürlük alanı" arasında bir ayrım yapar. Zorunluluk alanında, üretimdeki fiziksel emek yoluyla "ihtiyaçlarımızı karşılamak, yaşamı sürdürmek ve yeniden üretmek için doğayla boğuşmak" zorundayızdır.[4] Bu zorunluluk alanı, der Marx, muhtemelen sosyalizm de dahil olmak üzere "tüm toplumsal oluşumlarda ve olası tüm üretim tarzlarında" mevcuttur.[5] Bu durumda sosyalizmi kapitalizmden ayıran şey, üretimin kapitaliste ya da piyasalara göre işlemek yerine rasyonel bir şekilde planlanması ve demokratik yollarla örgütlenmesidir. Ancak Marx'a göre, toplumsal ge-

lişmenin bu seviyesi sadece şunun için bir önkoşuldu: "İnsani enerjinin kendinde bir amaç olan bu gelişimi, ancak temelinde bu zorunluluk alanı olursa çiçeklenebilecek hakiki özgürlük alanı."[6]

Bu kısa pasajın önemi, post-kapitalist siyasete çoğumuza öğretilmiş olandan tamamen farklı bir yaklaşım getiriyor olmasından kaynaklanır. Marx'la bir sınıf ortamında tanışanlarımıza, muhtemelen onun emeği kutsallaştırdığı ve insanların ancak emek yoluyla kendilerini gerçek anlamda tanımlayıp gerçekleştirdiğine inandığı anlatılmıştır. Kimi yerlerde gerçekten buna benzer şeyler söyler Marx, ancak bu söyledikleri çoğunlukla bir maaş karşılığında başkaları için bir şeyler yapmak gibi dar bir olgudan ziyade, genel olarak amaca yönelik bireysel faaliyetin değerine atıfta bulunur.

Fakat yukarıdaki pasajda Marx başka bir şeyden bahsetmektedir: İnsanlık tarihi boyunca çalışma talihsiz bir zorunluluk olagelmiştir. Işıkları açık tutmak önemlidir ve bu bazen çalışmayı gerektirir; ancak ışıkları açık tutmak bizi insan yapan şey değildir – gerçek anlamıyla özgür olacaksak aşabileceğimiz ve aşmamız gereken bir zorunluluktur yalnızca. Özgürlük çalışmanın bittiği yerde başlar; özgürlük alanı mesai sonrasındadır, hafta sonundadır, tatildedir, işte değil. Ve bu kapitalist bir patron için de çalışıyor olsanız, işçilerin mülkiyetindeki bir kooperatif için de çalışıyor olsanız geçerlidir. İşyeri her durumda özgürlüğün değil zorunluluğun alanıdır.

Marx başka bir yerde, bir gün kendimizi zorunluluk alanından tamamen kurtarabileceğimizi bile söyler. *Gotha Programının Eleştirisi*'nde şöyle yazar:

> Komünist toplumun daha ileri bir aşamasında, bireyin işbölümüne köleleştirici tabiyeti ve onunla birlikte zihin emeğiyle kol emeği arasındaki antitez ortadan kalktıktan; emek hayatın sadece aracı olmaktan çıkıp temel amacı haline geldikten; üretici güçler de bireyin çokyönlü gelişimiyle birlikte arttıktan ve müşterek zenginliğin pınarları daha bol akmaya başladıktan sonra, ancak o zaman burjuva haklarının dar ufku bütünüyle aşılabilir ve toplum bayraklarına şunu yazabilir: Herkesten yeteneği kadar, herkese ihtiyacı kadar![7]

Çoğumuz kapitalist üretim ilişkilerine öyle alışmışızdır ki, "işbölümü"ne tabi olmayan insanları hayal etmek dahi güçtür. Planlar

hazırlayan ve ardından bize onları hayata geçirmemiz için talimatlar veren patronlara sahip olmaya alışmışızdır; Marx'ın iddiası, kendi çıkarları için planlar yapanlarla o planları hayata geçirenler arasındaki bariyerleri ortadan kaldırmanın mümkün olduğudur ki bu da elbette işletmeyi yönetenlerle yürütenler arasındaki ayrımın silinmesi demektir.

Ancak bunun çok daha radikal bir anlamı da vardır: Bir işletme olarak sayılan şeyle kolektif bir boş zaman faaliyeti olarak görülen şey arasındaki ayrımın silinmesi. Ancak bu durumda "emeğin hayatın sadece aracı olmaktan çıkıp temel amacı haline geldiği"ni anlayabiliriz. Bu noktada iş artık iş olmaktan tamamen çıkacak, serbest zamanımızda yapmayı tercih ettiğimiz şey olacaktır. Bundan sonra artık hepimiz "Sevdiğiniz şeyi yapın" emrine uyabiliriz, sömürüyü kabullenmenin samimiyetsiz bir mazereti olarak değil, varoluş durumunun gerçek bir tanımı olarak. Bu, kafası güzel bir filozof olarak Marx'tır: Nasıl istersen öyle yap dostum (herkesten yeteneği kadar), her şey güzel olacak (herkese ihtiyacı kadar).

Marx'ı eleştirenler sık sık bu pasajı onun aleyhine kullanmış, fazlasıyla ihtimal dışı bir ütopya gibi göstermişlerdir. Hangi toplum, insanları gönüllü olmadıkları ve nahoş türden işler yapmaktan tamamen kurtarabilecek kadar üretken olabilir ki? Önceki bölümde böyle bir kurtuluşu gerçekleştirebilecek veya en azından ona yaklaşabilecek yaygın bir otomasyonun mümkün olduğu öne sürülmüştü; tabii elbette kaynakları ve enerjiyi yıkıcı bir ekolojik hasara yol açmadan güvenceye alma ihtiyacımızı karşılamanın bir yolunu bulabildiğimiz takdirde.

Son teknolojik gelişmeler, sadece metaların üretiminde değil, geleceğin otomatik fabrikalarıyla 3-D yazıcılarını kullanabilmek için gereken enerjinin üretiminde de etkisini göstermiştir. Dolayısıyla, kıtlığın olmadığı olası bir gelecek, emekten tasarruf eden teknolojiyle, nihai olarak fosil yakıtların hem fiziksel kıtlığı hem de ekolojik yıkıcılığı tarafından sınırlanmış olan mevcut enerji rejimine karşı bir alternatifi birleştirmektedir. Bu henüz garantilenmiş olmaktan çok uzaktır, fakat iklimi istikrarlı hale getirme, temiz enerji kaynakları bulma ve eldeki kaynakları akıllıca kullanma becerimize dair umut verici işaretler vardır. Bunlar 3. Bölüm'de ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Peki kıtlık sorunu çözüldükten sonra hep beraber *WALL-E*'de olduğu gibi sefahat ve miskinlik içinde öylece oturacak mıyız? Marx'ın deyişiyle "emek hayatın sadece aracı olmaktan çıkıp temel amacı haline gel"irse, hayır. Hangi faaliyetlere ve projelere girişirsek girişelim, bunları, bir ücrete ihtiyacımız olduğu veya kooperatife aylık saat borcumuz olduğu için değil, içsel anlamda tatminkâr bulduğumuz için hayata geçireceğiz. İşle ilgili kararların zaten maddi olmayan hesaplarla alındığı düşünüldüğünde, seçme fırsatına sahip olacak kadar ayrıcalıklı insanlar için bu birçok alanda pek de mantıksız değildir: Milyonlarca insan, önlerinde çok daha kazançlı kariyer fırsatları olduğunda bile, öğretmen veya sosyal hizmet uzmanı olmayı yahut küçük organik çiftlikler kurmayı tercih etmektedir.

Ücretli emeğin ortadan kalkması bugün çok uzak bir hayal gibi görünebilir, fakat bu bir zamanlar Sol'un hayaliydi. Emek hareketi yüksek ücretler değil kısa çalışma süreleri talep ediyordu. İnsanlar geleceğin, kahramanı haftada iki saat çalışan *Jetgiller* çizgi filmine benzeyeceğini düşünüyordu ve işten kurtulduktan sonra ne yapacaklarının derdine düşmüşlerdi. John Maynard Keynes "Torunlarımızın Önündeki Ekonomik Olasılıklar" başlıklı yazısında, birkaç kuşak sonra şunların gerçekleşeceğini öngörmüştü:

> İnsan gerçek ve değişmez sorunuyla yüzleşecek: Acil ekonomik kaygılardan kurtulduktan sonraki özgürlüğünü nasıl kullanacağı, boş zamanını nasıl dolduracağı, bilgece, uyum ve refah içinde yaşama gayretinde, hangi bilimin ve bileşik faizin onun adına gerçekleştirileceği.[8]

Ve 1956 yılındaki bir tartışma sırasında Marksist felsefeci Max Horkheimer söze yoldaşı Theodor Adorno'ya şöyle bir şey diyerek başlamıştı: "Bugün üretici güçler vasıtasıyla yeterince şeye sahibiz; şu apaçık ki tüm dünyaya gerekli malları tedarik edebilir ve ardından insanlar için bir zorunluluk olarak çalışmayı ortadan kaldırmaya girişebiliriz."[9]

Çalışma ve Anlam

Ücretli emekten ekonomik anlamda kurtulmak, ondan toplumsal olarak da kurtulmak anlamına gelir; bu da önceliklerimizde ve yaşam tarzımızda köklü değişiklikleri zorunlu kılar. Vonnegut'un dönemin-

deki gibi, tamamen otomasyonun egemen olduğu bir gelecek mümkün olsa bile bunun arzu edilir bir gelecek olmadığını savunanlar vardır. Onlara göre çalışmanın taşıdığı anlam otomasyon karşısındaki en iyi tezdir. Çalışmanın getirdiği ücretin ötesinde pozitif bir değer taşıdığına kanıt olarak, işsizliğin çalışmayan kişilerde yarattığı ciddi psikolojik sorunlarla fiziksel rahatsızlıklara değinen araştırmalara işaret ederler.

Kapitalist bir toplum bağlamında "çalışma"dan bahsederken üç farklı şeyi kastedebileceğimizi aklımızda tutmamız önemlidir. Çalışma sağ kalmamız için gereken parayı kazanmanın yolu olabilir, toplumumuzun varlığını sürdürmesi için gereken bir faaliyet olabilir ve son olarak yaşamlarımıza amaç ve anlam kattığı için içsel anlamda tatmin edici bulduğumuz bazı faaliyetler olabilir. Talihli bir azınlık için üçü birden de olabilir. Fakat çoğumuz için, basitçe ücret kazanmanın bir yolu, yapmamamız mümkün olsa mutlu olacağımız bir şeydir; sözde "iyi" işlere sahip kişiler arasında bile piyango biletlerine bu kadar büyük rağbet olması bunu gösterir.

Berlin Özgür Üniversitesi'ndeki üç iktisatçının, ücretli çalışmanın kişisel onur veya anlamın zorunlu kaynağı olduğu iddialarının ardında daha karmaşık bir gerçekliği olduğunu gösteren araştırmasına bakalım.[10] Bulgularını genel bir kitle için özetlerken, söze üzerinde mutabakata varılmış bakış açısını görünürde doğrulayarak başlar ve "insanların yaşamlarındaki değişimlere şaşırtıcı derecede iyi bir şekilde uyum sağladıkları"nı, ancak işsizliğin yarattığı mutsuzluğun bir istisna olduğunu belirtirler: "İşsizlerin yaşam tatmini, uzun süre işsiz kaldıktan sonra bile eski düzeyine gelmemektedir."[11]

Ancak yazarlar işsizlerin "neden" böyle sürekli mutsuz olduğunu sormaya devam ederler ve bunu yaparken işsizliğin etkileri tartışılırken sürekli gündeme gelen bir belirsizliğe de açıklık getirirler. İşsizlik, insanlar için çalışma deneyimi onlara iyi geldiğinden mi, yoksa güçlü bir toplumsal damga olduğundan mı kötüdür? (Soru elbette işsizliğin nahoş bir şey olmasının en bariz sebebini –beş parasız olmak– bir kenara bırakmaktadır.)

Araştırmacılar, işsizliğin insanlar için neden kötü olduğunu belirlemek için, işsizlikten emekliliğe geçen Almanların kendi ifade ettikleri

yaşamsal tatmin seviyelerindeki değişiklikleri incelerler. Gözlemledikleri şey şu olmuştur: "Emekli olmak uzun süredir işsiz olanların mensubu bulundukları toplumsal kategoride bir değişiklik yaratmakta, ama yaşamlarında herhangi bir değişikliğe yol açmamaktadır." Buna rağmen diğer etmenler kontrol altındayken bile işsizlikten emekliliğe geçişin ani ve anlık bir mutluluk artışıyla sonuçlandığını tespit etmişlerdir; dolayısıyla "uzun zamandır işsiz kalmış insanların, emekli olduklarında toplumsal kategorilerinin değişmesinden ve artık toplumun işsiz kalmama normuna uygun hareket etmek zorunda kalmadıkları için duydukları rahatlamadan ne kadar güçlü bir şekilde faydalandıkları" görülmektedir.[12]

Ortaya çıkıyor ki, işsizler kendilerini işçi olarak görmeyi bırakır bırakmaz daha mutlu olmaktadır. Bu bulgu, işsizliğin sebep olduğu zararın, bir toplum olarak işsizleri nasıl gördüğümüzle yakından alakalı olduğunu gösterir. Ücretli işi kişinin değerine dair kesin bir işaret olarak görüyoruz, bu kanaatin tutarlı bir mantığı olmadığı halde.

Bu argümanı kabul edebilecek olan insanların bazıları yine de çıkıp, çalışma aşılırken bazı şeylerin otomatikleştirilmemesi gerektiğini, çünkü bunun bir şekilde toplumumuzu kabul edilemeyecek derecede insanlıktan çıkarıcı veya aşınmaya uğratıcı bir şey olduğunu öne süreceklerdir. Bir başka deyişle, bir tekstil fabrikasını otomatikleştirmek bir şeydir, fakat sağlık personelinin yerini robot hemşirelerle teşhis koyan makinelerin aldığı bir gelecek birçok insanı dehşete düşürmektedir. Yaşlılara bakıcılık hizmetini robotların vermesi olasılığı karşısında, sosyolog Zeynep Tüfekçi sürecin "gayriinsani" olduğunu söylemiştir.[13] Fakat anlaşılan o ki Tüfekçi'nin karşı çıktığı asıl şey makinelerin kapitalist koşullar altında kullanıma sokulması, otomasyonun sadece işsizlik ve sefalet getireceği korkusudur. Ben bu kitabı başka bir yolun mümkün olduğunu ileri sürmek için yazıyorum.

Öte yandan Tüfekçi önemli bir noktaya temas etmektedir. Hemşirelik gibi bakım hizmetleri ağırlıklı olarak kadınlar tarafından verilmektedir ve hiç de tesadüfi olmayan bir şekilde bunlar kıymeti ve ücreti düşük işlerdir. Dolayısıyla belki de asıl tehlike bu tür işlerin otomatikleşecek olması değil, "otomatikleşmeyecek olması" ve ücretli emekten geriye sadece düşük ücretli ve yalnızca kadınlardan oluşan bir işgücünün

kalacak olmasıdır. Bakım işlerinin bazıları, örneğin sürgülerin ve benzeri şeylerin değiştirilmesi tam da otomatikleştirilmesi gereken türden nahoş işlerdir. Ancak birçok yaşlı insan fiziksel bakım için olduğu kadar duygusal yakınlık için de hemşireye güvenir.

Fakat yine de bakımın duygusal olarak daha karmaşık bazı yönleri bile yerini robotlara bırakmaktan muaf değildir; insanlar duygusal olmayan hayvanlarda duygusal tatmin bulabiliyorsa, aynı şey neden robotlarla da olmasın? Genelde insanların istediği şey, basitçe, besleyip karşılığında sevgi görebilecekleri başka varlıklarla, insanlar kadar duygusal olmasa da ilgimize canlı bir karşılık verebilecek varlıklarla bir arada olmaktır. İnsan dostları olmayanlar bu yüzden bu arzularını sıklıkla kedileri veya köpekleriyle kurdukları ilişkiler aracılığıyla tatmin ederler.

Peki bu bağ neden bir insan hizmetçiyle kurulmak zorunda olsun? Hayvanların yakınında büyümeyenlerimiz için, şirin bir köpek ile şirin bir robot arasındaki ayrım çok açık değildir. Benzer şekilde, robot bir hemşire, fazla mesai yapmış ve bezmiş bir insan hemşireden çok daha rahatlatıcı olabilir. Bekleneceği üzere, bu yaklaşım, sevimlilik ve robot teknolojilerinde büyük bir uzmanlığı olan ve aynı zamanda yaşlanan bir toplum olan Japonya'da çoktandır geliştirilmektedir.

Ancak Tüfekçi'nin eleştirisi çalışma ve otomasyon meselesinin ötesine geçen daha derin bir şeye de temas eder; "derin duygusal emek: birbirimize göz kulak olmak" dediği şeydir bu. Birbirimize göz kulak olmak, yalıtılmışlığımızın ve yalnızlığımızın üstesinden gelmek, insan olmanın özünde yatan şeylerdir. Peki istediğimiz, bu faaliyetler için hepimizin "ücret" aldığı bir dünya mıdır? Yoksa ücret için çalışma ihtiyacından kurtulduğumuz ve böylelikle kendimize ve birbirimize bakmanın ne anlama geldiğini keşfedebileceğimiz bir dünya mıdır? Ben kendimi ikinci olasılığa ve böyle bir dünyada açığa çıkabilecek yeni olasılık ve sorunlara yakın hissediyorum.

Üretim insan emeğine çok az ihtiyaç duyduğunda veya hiç duymadığında ne olur? Böyle bir toplumun neye benzeyeceğini anlamak için, Amerikan popüler kültürünün en meşhur bilimkurgu ütopyalarından birine bakalım: *Uzay Yolu*. Bu dizideki ekonomi ve toplum iki temel

teknik unsura dayanır. Biri tek bir tuşla hiç yoktan herhangi bir nesneyi yaratabilen "çoğaltıcı" teknolojisidir. Diğeri ise çoğaltıcılarla birlikte dizideki her şeyin çalışmasını sağlayan, muğlak tanımlanmış ve göründüğü kadarıyla bedava (veya neredeyse bedava) bir enerji kaynağıdır.

Uzay Yolu dizileri ve filmleri bir düzeyde basit macera hikâyeleri, kahramanlarımızın deniz seferlerini andırır bir şekilde galakside gezindiği uzay dramalarıdır. Fakat bu dış görünüşün ardında, dizideki karakterlerin içinde yaşadığı gelecek toplumu kıtlığın ötesine geçmiş bir toplumdur. Aslında bu topluma, terimin Marx'ın kullandığı, "herkesten yeteneği kadar, herkese ihtiyacına göre" ilkesine göre işleyen bir dünya anlamında "komünist" bir toplum denebilir.

Dizi, özellikle *Uzay Yolu: Yeni Nesil* adlı ikinci serisinde düzenli olarak bu olguya atıfta bulunur ve bizim para ve metalar üzerine kurulu düşük dünyamızı tiye alır. Bir bölümde Kaptan Jean-Luc Picard, 400 yıl boyunca dondurulmuş halde yaşatılmış bir 20. yüzyıl adamıyla karşılaşır. Picard'ın bu afallamış haldeki yeni kişiye sabırla toplumunun "açlığı, arzuları ve mülkiyet ihtiyacını ortadan kaldırdığını" açıklaması gerekmektedir. Dizideki uzaylı türlerinden biri olan Ferengiler de kapitalizme ve maddi birikime barbarca bağlılıklarından ötürü sürekli alay konusu olurlar.

Uzay Yolu evreninin komünizmi andıran özellikleri genelde gözden uzak kalır, çünkü filmler ve diziler galaksiyi keşfedip uzaylı ırklarla çatışmalara giren Yıldız Gemisi Atılgan'ın askeri hiyerarşisi etrafında döner. Ancak bu bile büyük ölçüde gönüllü olarak tercih edilen bir hiyerarşi gibi görünür, macera ve keşifle dolu bir hayat yaşamak isteyenleri kendine çekmektedir; sivil yaşam sahnelerinin gördüğümüz kadarından hiyerarşi veya zorlamanın pek söz konusu olmadığını anlarız. Dizinin yer yer komünist bir ütopya olmaktan çıkmasının altında da, yazarlarının yeterli dramatik gerilimi sağlamak amacıyla düşman uzaylı ırklar veya kıt kaynaklar gibi dışsal tehditleri senaryoya sokması yatmaktadır. Bunun dışında dizideki temel çatışma "bilgelik, uyum ve refah içinde yaşama" arayışı etrafında gerçekleşir. Göreceğimiz üzere, daha bunun gibi hayal edilecek çok çatışma vardır.

Benim Güzel Hayatım Bu mu?

Komünist bir toplumdaki önemli çatışmalarla kategorilerin neler olabileceği üzerinde daha fazla durmadan önce, bu noktaya nasıl ulaşabileceğimize ilişkin birkaç şey söylemek istiyorum. Potansiyelinin çekim kuvvetine kapılanlar arasında bile otomasyon düşmanlığı yaygındır, çünkü bu potansiyeli birçok insanı kendi haline bırakmaksızın gerçekleştirmenin nasıl mümkün olacağını görmemektedirler. Yani, ücretli işçiler olmaktan çıksak ve işlerimiz otomatikleşmiş bir üretim tarafından devralınacak olsa harika olurdu, ancak yaşanacak olan muhtemelen, hepimizin işsiz ve sefil bir halde makinelere sahip olanlara muhtaç kaldığı bir gelecektir.

Marx'ın geleceğin mutfakları için reçeteler hazırlamak konusundaki isteksizliğini paylaşıyorum, dolayısıyla komünizme geçişle ilgili programatik izahlar yapmak türünden bir çabaya girmeyeceğim. Sadece bazı temel ilkeler ileri süreceğim.

Kapitalizmin sonunun ille de devleti ve üretim araçlarını tek darbede ele geçirmeden önce zamanını kollayıp gücünü inşa eden büyük bir devrimci hareket (Bolşeviklerle diğer isyancı devrimcilerin modeli) tarafından getirileceğini varsaymamamız gerekir. Ancak bu, nihayetinde bir tür dramatik bir kopuşun zorunlu olmayacağını anlamına gelmez; servet ve iktidarın sahiplerinin ellerindekilerden gönüllü olarak vazgeçeceğini düşünmek safdillik olur. Ancak böyle bir hesaplaşmayı dayatma noktasından çok uzak olduğumuz için, bu süre zarfında kapitalizm tamamen alt üst olmadan önce ona bir alternatif geliştirmeye dönük stratejiler düşünebiliriz. Bu, insanlara şimdi ve burada kapitalist ücretli emekten sağ çıkma ve bağımsız hareket etme becerisini kazandırırken, aynı zamanda bir araya gelip kendilerini siyasi olarak örgütleme becerilerini artırmak demektir.

Sosyal demokrat refah devleti genellikle devrimci projenin antitezi olarak düşünülür. 20. yüzyıl komünizmi kapitalist sınıfın şiddet yoluyla devrilmesi ile ilgili idiyse, diye anlatılır, Batı Avrupa'da ve diğer yerlerde gelişen sosyal demokrasi yalnızca kapitalizmin en kötü yönlerini yumuşatmaktan, insanları piyasanın değişkenliğinden korumak için küçük bir güvenlik ağı oluşturmaktan ibaret olmuştur. Ancak durum

bu olsa da, refah devletinin daha radikal bir yönü de vardır. En evrensel ve cömert haliyle refah devletinin etkisi, emeğin "meta olmaktan çıkarılması", yani bir başka deyişle, emeğinizi karşılığında ücret ödeyecek herhangi birine satmak zorunda olmadan sağ kalmanızın mümkün olabildiği koşulların yaratmasıdır.

Emeğin meta olmaktan çıkarılması, İsveçli sosyolog Gøsta Esping-Andersen'in modern refah devleti hakkındaki 1990 tarihli etkili kitabı *Refah Kapitalizminin Üç Dünyası*'nda geliştirdiği bir kavramdır.[14] Esping-Andersen'e göre farklı ulusal refah rejimlerinin birbirlerinden farklılaştığı ana eksenlerden biri, emeği ne ölçüde meta olmaktan çıkardıklarıydı. Bu fikrin arkasındaki itici güç (Marx'a dönecek olursak), kapitalizm koşullarında insanların emek gücünün, geçimlerini sağlama araçlarını kazanmak için piyasada satışa çıkardıkları bir meta haline geldiğinin kabulüydü. Çoğumuz için emeğimiz satabileceğimiz tek şeydir ve onu satmak da geçinmemizin tek yoludur.

Esping-Andersen emeğin meta olmaktan "çıkış"ını, herhangi bir işe girmeden ve herhangi bir bürokratik koşulu yerine getirmek zorunda kalmadan temel ihtiyaçlarınızı (barınma, sağlık veya sadece para) karşılayabileceğiniz bir durum olarak tanımlar. Bu ihtiyaçları bir şey yapmanın karşılığında değil de, salt yurttaş olmanın getirdiği "hak"la karşıladığınız ölçüde emeğiniz meta olmaktan çıkmıştır.

Toplum kapitalist olmayı sürdürdüğü müddetçe emeğin tamamen meta olmaktan çıkması hiçbir zaman mümkün değildir, çünkü bu durumda işçileri başkaları için çalışacakları bir işe girmeye zorlayacak hiçbir şey kalmaz ve sermaye birikimi durma noktasına gelir. Patronlar önerdikleri işleri kabul etmek dışında hiçbir tercihleri olmayan bir işçi havuzu bulamazlarsa kapitalizm işleyemez. Ancak işsizlik güvencesi, sosyalleştirilmiş sağlık hizmetleri ve emeklilik gelirinin temin altına alınması gibi programlar olduğu (ve bu programlardan yararlanma hakkı evrensel bir hak olarak görüldüğü) sürece emeğin kısmen meta olmaktan çıktığını söyleyebiliriz. Bu iddiadan hareketle Esping-Andersen, yüksek oranda metalaşmayı azaltan (İskandinav ülkeleri gibi) refah devletlerini, işçilerin hâlâ büyük oranda piyasaya bağımlı olduğu (ABD gibi) rejimlerden ayırır.

Bir de belli türden reformların, özellikle emeği meta olmaktan çıkaranların daha radikal yönlere işaret edebileceğini savunanlar vardır. Fransız sosyalist André Gorz, bu fikrin ünlü kuramcısıdır. 1960'ların sonlarında yazdığı erken dönem eserlerinden biri olan *Emek İçin Strateji*'de Sol'un çok çiğnenmiş "reform mu devrim mi" tartışmasını sonlandırıp yerine yeni bir ayrım koymaya çalışmıştır.[15] Sosyalistler, bugün de hâlâ yapmakta oldukları gibi, kapitalizmi alaşağı etmek için seçim ve siyasa reformu mekanizmasından yararlanmanın mümkün olup olmadığını veya tek yolun iktidarı zor yoluyla ele geçirmek mi olduğunu tartışıp durmuşlardır. Gorz'a göre bu, yanlış ve dikkati asıl meseleden uzaklaştıran bir tartışmadır:

> Sisteme hemen entegre ve tabi olmayacak antikapitalist çözümleri "içeriden" –yani öncesinde kapitalizmi yıkmadan– dayatmak mümkün müdür? Bu eski "reform mu devrim mi" sorunudur. Bu, hareket geçmişte (veya bugün) reform mücadelesi ile silahlı isyan arasında tercih yapmak durumunda olduğunda en önemli mesele olmuştur (veya meseledir). Batı Avrupa'da durum artık bu değildir; burada artık bir alternatif söz konusu değildir. Mesele artık "devrimci reformlar"ın, yani toplumun radikal bir şekilde dönüştürülmesine yönelik reformların mümkün olup olmadığıyla ilgilidir. Bu mümkün müdür?[16]

Gorz, kendilerini mevcut sistemin işleyişini muhafaza etme ihtiyacına tabi kılan "reformist reformlar"ı radikal alternatiften ayırarak devam eder:

> Reformist olmayan bir reformu belirleyen, ne olabileceği değil ne olması gerektiğidir. Ve nihayetinde hedefini gerçekleştirme olasılığını temel siyasi ve ekonomik değişikliklerin hayata geçirilmesi üzerine kurar. Bu değişimler aşamalı olabileceği gibi ani de olabilir. Ancak ne olursa olsun, güç ilişkilerini değiştirme işini üstlenirler; işçilerin iktidarı ele geçireceğini ya da kapitalizmi zayıflatmaya ve ek yerlerinden sarsmaya yardımcı olacak sistem içi eğilimleri kuracak, koruyacak ve genişletecek kadar büyük bir güçle (kurumsal olmayan bir güçle) ortaya çıkacağını varsayarlar. Yapısal reformları üstlenirler.[17]

Gorz'un reformist olmayan reformlara verdiği örneklerden biri, bugün temel gelir olarak bilinen şeydir. Bu basitçe, her insana tamamen

koşulsuz olarak, yaptıkları işe veya herhangi başka bir niteliğe bakılmaksızın, teminat altına alınmış bir para verilmesi önerisidir. İdeal durumda bu hibe, insanların çalışsalar da çalışmasalar da kabul edilebilir bir yaşam seviyesini sürdürmelerine yetecek kadar yüksek tutulacaktır.

Bu, gerek liberallerin gerekse muhafazakârların sosyal yardımların ya bir şekilde çalışmayla ilişkilendirilmesi ya da yaşlılar ve engelliler gibi özel gruplara yöneltilmesi konusundaki tipik ısrarlarını yok saydığı göz önünde bulundurulursa, açıkça radikal bir öneridir. Bu önerinin uygulanabilirliğiyle ilgili büyük bir tartışma vardır; öncelikle nasıl finanse edileceği elbette ama aynı zamanda hangi programların yerine konacağıyla ilgili tartışmalardır bunlar. İşsizlik sigortasının veya sosyal yardım çeklerinin yerine konması bir şeydir, fakat sağlık sigortasının yerine doğrudan para ödemesinin konması daha sorunludur, çünkü farklı insanların birbirinden çok farklı sağlık hizmeti ihtiyaçları olabilir. Fakat ben burada daha çok temel gelirin olası toplumsal etkileri hakkında ütopyacı spekülasyonlar yapmakla ilgileniyorum.

Temel gelire yönelik eleştirilerden biri, uzun vadede sistemli bir şekilde sürdürülebilir bir şey olmamasıdır. Çünkü gittikçe daha fazla insan ücretli işi bırakacak ve temel geliri fonlayan vergi gelirinin altı oyulacaktır. Ancak farklı bir bakış açısından tam da bu olasılık temel geliri reformist olmayan bir reform kılar. Dolayısıyla kalkış noktası olarak temel geliri kullanan daha programatik bir ütopyacılık tasarlamak mümkündür. Bu yönde atılmış adımlardan biri, Robert van der Veen ile Philippe van Parijs'in 1986 tarihli yazıları "Komünizme Giden Kapitalist Bir Yol"dur.[18]

Yazı şu önermeyle başlar: Marksizmin nihai amacı sosyalizm değil, Marx'ın yukarıda değindiğimiz "özgürlük alanı"nda olduğu gibi hem sömürüyü (yani insanların yaptıkları işin gerçek değerinden daha düşük ücret almaları) hem de yabancılaşmayı ortadan kaldıran komünist bir toplumdur: "Üretici faaliyetlerin artık dışsal ödüllerle teşvik edilmesine gerek yoktur."[19]

Farz edelim birisi şöyle diyor: "Ekonominin düşüşe geçmesine mahal vermeden herkese 'temel ihtiyaçlar'ını karşılamaya yetecek evrensel

bir hibe sağlamak mümkündür. Böyle bir evrensel hibe getirildiğinde ekonomi nasıl evrilecektir?"[20]

İki yazarın cevabı, temel gelirin kapitalistin verimliliği artırma dürtüsünün "yönünü değiştireceği"dir:

> Tatminkâr bir evrensel hibeye hak kazanmak, aynı anda hem çekici veya memnun edici olmayan işlerin (artık hiç kimsenin hayatta kalmak için kabul etmek zorunda olmadığı işler) ücretlerini artıracak hem de çekici, doğası gereği tatmin edici işlerin ortalama ücretlerini aşağı çekecektir (temel ihtiyaçlar zaten her halükârda karşılandığı için, insanlar artık teminata alınmış gelir seviyesinin çok aşağısındaki yüksek nitelikli işleri kabul edebilecektir). Sonuç olarak kapitalist kâr mantığı, işin kalitesini artıran teknik yeniliklerle örgütsel değişimleri her zamankinden daha çok besleyecek ve böylelikle birim ürün için gereken zahmeti azaltacaktır.[21]

Bu eğilimi geleceğe taşıyacak olursanız, tüm ücretli emeğin yavaş yavaş ortadan kalktığı bir noktaya varırsınız. Emek artık çok ucuz olmayacağından, işverenler gittikçe daha fazla otomasyona geçme baskısı altında kalacak ve arzulanmayan işler tamamen otomatikleşecektir. Buradaki mantık, bir önceki bölümde de üzerinde durduğum gibi, şudur: Ekonominin tamamen otomasyona geçmesini engelleyen şeylerden biri, teknik çözümlerin olmayışı değil, ücretler çok düşük olduğu için insanları çalıştırmanın makineleri satın almaktan daha ucuz olmasıdır. Ancak temel gelire erişimin sağlanmasıyla beraber işçiler nahoş ve düşük ücretli işleri kabul etmeye daha isteksiz olacak, işverenler de bu tür işleri otomatikleştirmenin yollarını bulmak zorunda kalacaklardır.

Bu arada arzulanan işlerin ücreti nihai olarak sıfıra inecektir, çünkü temel gelir zorunlu ihtiyaçlarını karşıladığından insanlar bu işleri hem ücretsiz olarak yapmaya istekli olacak hem de bunu yapabilecek durumda olacaklardır. Gorz'un daha sonraki çalışmalarından birinde, *İktisadi Aklın Eleştirisi*'nde belirttiği gibi, belli faaliyetler "kısmen özerk faaliyetlerin alanına geri taşınabilir ve bu tür şeylerin gerek kamusal gerekse ticari harici hizmetlerle tedarik edilmesi talebini düşürebilir."[22]

Dolayısıyla uzun vadeli güzergâh, insanların temel gelire gittikçe daha az bağımlı olduğu, çünkü istedikleri ve ihtiyaç duydukları şeyleri

parayla satın almak zorunda kalmadıkları bir geleceğe doğrudur. Bazı şeyler, 3-D yazıcılar ve dijital kopyalama teknolojileri *Uzay Yolu*'ndaki çoğaltıcılara benzer bir noktaya evrildikçe, ücretsiz ve otomatik olarak üretilebilecektir. Başka şeyler, ücretli işlerin değil gönüllü kooperatif faaliyetlerinin ürünü olacaktır. Dolayısıyla temel gelirin altını oyan bir vergi tabanı ortaya çıkar; ancak temel geliri eleştirenlerin elinde olduğu gibi çözülmez bir kriz yaratmak yerine, para ekonomisinin ve beraberinde vergi tabanının ortadan kalkması ütopyaya açılan yol olacaktır.

Örneğin GSYH'nin büyüklüğüyle bağlantılı bir temel geliri ele alalım. Maddi refahtaki artışın GSYH'de, yani ekonomik faaliyetlerin parasal anlamda ölçülen değerinde gerçekleşen artışa tekabül ettiği bir kapitalist dünyaya alışığız. Ancak ücretli emeğin yerini otomasyon veya gönüllü faaliyetler aldıkça GSYH düşmeye başlayacak ve beraberinde temel gelir de azalacaktır. Bu yaşam standartlarının düşmesiyle sonuçlanmayacaktır, çünkü düşen GSYH aynı zamanda hayat "pahalılığı"ndaki düşüşe işaret etmektedir. Tıpkı geleneksel Marksizmin bazı varyantlarında sosyalist devletin ortadan kalkması gibi, temel gelir de ortadan kalkar. Van der Veen ve Van Parijs'in belirttikleri gibi, "kapitalist toplumlar yumuşak bir şekilde tam komünizme dönüşecektir."[23]

Yüzlerce Statü Hiyerarşisi Serpilsin

Teknik parametreleri ortaya koyup arka plandaki hikâyenin birazını yazdığımıza göre, komünist bir toplumda yaşadığımızı hayal edebiliriz. Dolayısıyla şimdi daha insani bir soruya dönüyoruz: Komünist bir toplumda bütün gün ne yapacağız? Tarif ettiğim komünizm türü zaman zaman gerek eleştirmenleri gerekse savunucuları tarafından hatalı bir biçimde hiyerarşi ve çelişkilerin tamamen ortadan kalktığı bir toplum olarak yorumlanır. Ancak sermaye-ücret ilişkisinin lağvedilmesini olası tüm toplumsal sorunların kestirme çözümü olarak görmek yerine, meseleyi siyasetbilimci Corey Robin'in tabiriyle "histerik sefaleti olağan bir mutsuzluğa dönüştürme"nin yolu olarak düşünmek belki de daha doğrudur.[24]

Zira kuşku yok ki bugün bile hiyerarşilerin ve çatışmaların tümünü sermaye mantığına indirgemek mümkün değildir. Aynı zamanda birçok

insan ücretli emeğe bağımlı olduğu müddetçe herhangi bir çatışmayı bu temel çatışmadan tamamen "ayırmak" da imkânsızdır. Sermaye ilişkisini tüm baskı ve çatışmaların kökü olarak düşünmek yerine, sermaye ile emek arasındaki çatışmanın diğer ilişkileri bir manyetik alan etrafındaki nesneleri nasıl etkiliyorsa öyle şekillendirdiğini düşünmek daha doğrudur.

Elektromanyetik güçler üzerine verilen genel bir derste, öğrencilere bir çubuk mıknatısın dağınık demir talaşlarıyla çevrili bir masaya konduğu bir egzersiz yaptırılır. Mıknatısın etrafındaki görünmez alan, dağınık bir yıldıza benzeyen biçimi görünür hale gelinceye kadar talaşları kendi hizasına çeker. Sermaye ilişkisi de, bir ucunda sermayenin diğer ucunda emeğin bulunduğu ve diğer tüm toplumsal hiyerarşileri para üzerine kurulu temel hiyerarşiye göre hizaya sokma eğilimde olan bir tür toplumsal mıknatıstır. Bu yüzden atletik kabiliyet hiyerarşisi, profesyonel performans karşılığında yapılan ödemenin hiyerarşisine tercüme edilir. Ama sermayenin manyetik gücü tüm sistemleri "kusursuz" bir şekilde hizalayacak kadar kuvvetli de değildir. Örneğin şöhret genellikle paraya tahvil edilebilir (Kim Kardashian çılgınca başarılı bir akıllı telefon oyunu çıkardığında olduğu gibi), ancak bu tam ya da muntazam bir dönüşüm değildir. Ve parayla şöhret satın alınabilecek olsa da, Rebecca Black isimli genç kızın annesi viral bir medya sansasyonuna dönüşecek kadar utandırıcı ve korkunç bir müzik videosuna 4.000 dolar ödediğinde anladığı gibi, bu her zaman niyet edilen türden bir şöhret olmayabilir.[25]

Komünist toplumla ilgili en ilginç sorular, sermaye ilişkisinin örgütleyici gücü ortadan kalktıktan sonra çeşitli türden statü rekabetlerinin nasıl işleyeceğiyle ilgili olanlardır. Kurmaca burada da faydalı örnekler sunar. Ancak bu sefer, komünist bir geleceğin dertlerini hayal etmek için uzay gemileriyle uzaylıları çağırmamız gerekmiyor.

Cory Doctorow'un 2003 tarihli romanı *Down and Out in the Magic Kingdom* (Büyülü Krallıkta Beş Parasız), kıtlık sonrası bir dünyanın günümüz ABD'sinden hareketle hayal edilmiş bir ortamda geçen hikâyesini anlatır.[26] Bu dünyada da tıpkı *Uzay Yolu*'nda olduğu gibi maddi kıtlık tamamen aşılmıştır ve dünya "adhokrasi" ilkesine göre yönetilmektedir. Adhokrasi, toplumun herhangi bir kapsayıcı hiyerarşiye tabi olmaksızın biçimlenip dağılan gruplar tarafından yönetildiği bir

anarşizm türüdür. Fakat Doctorow, insan toplumlarında şöhret, saygı, etrafındaki insanlardan takdir görmek gibi belli gayrimaddi malların doğaları gereği daima kıt olacağını kavramıştır. Dolayısıyla kitap çeşitli karakterlerin "Whuffie", yani başkalarından topladıkları iyi niyeti temsil eden sanal aferin puanları biriktirme çabaları etrafında dönmektedir (Bunu Facebook beğenileri veya Twitter retweet'lerinin genelleştirilmiş bir formu olarak düşünebilirsiniz). Bir yerde ana karakterin söylediği gibi, kitaptaki insanlar şuna inanmaktadırlar:

> Whuffie paranın hakiki özünü tekrar ele geçirdi: Eskiden çulsuz ama saygın biriyseniz aç kalmazdınız; zengin ve nefret edilen biriyseniz de hiçbir zenginlik size güvenlik ve huzur getiremezdi. Paranın gerçekten temsil ettiği şeyi (dostlarınız ve komşularınızla beraber sahip olduğunuz kişisel sermayeyi) ölçerek başarınızı daha doğru tartmış olurdunuz.[27]

Elbette bu "eski günler" tarifi aslında kapitalist toplumun işleyişinin tam anlamıyla doğru bir resmini sunmaz; kendisine daha fazla ilgi ve prestij vaat eden editörleri için ücretsiz işler yapan gazeteciyle ilgili şaka da bunu ortaya koyar: Gazeteci "teşhirden/maruz kalmadan" ölür.[28] Whuffie'den veya herhangi başka bir para biriminden bağımsız bir şekilde hayatta kalmayı başarabilmek dünyaya yeni bir soluk getirir.

Kitabın hikâyesi çoğunlukla çalışmanın ortadan kalktığı toplumda artık gönüllüler tarafından yönetilmekte olan Disneyland'de geçer. Ancak yine de, Whuffie'ye göre belirlenen bir hiyerarşiye ve örgütlenmeye ihtiyaç vardır. Hikâyedeki olaylar bunun sonucunda ortaya çıkan çeşitli entrika ve çatışmalarla gelişir. Hayatta kalma endişesi (veya kitabın ölülerin yedekleme sayesinde kolaylıkla diriltilebildiğine dair neşeli varsayımı düşünülürse, ölüm endişesi) olmayınca, Disneyland'deki başkanlar salonunda insanlara Abraham Lincoln olma deneyimini yaşatmak için beyinleriyle bağlantıya geçen bir ekran konsun mu konmasın mı gibi başka çatışmalar kendini gösterir. Bu tartışmaları çözüme kavuşturansa en çok parası olan değil, en yüksek toplumsal statüye erişendir.

Sosyal medyada çok zaman geçiriyorsanız tüm bunlar ütopikten ziyade korkutucu gelebilir. Ancak *Uzay Yolu* karşısında Doctorow'un kitabını değerli kılan şey budur: Kıtlığın olmadığı bir dünyayı, herke-

sin kusursuz bir uyum içinde yaşadığı ve siyasi hayatın bittiği bir yer olarak değil, kendi hiyerarşi ve çatışmaları olan bir yer olarak ele alır. Zaten popüler olan insanların daha fazla ilgi görüp daha da popüler olmalarını sağlayan şeyler yapma becerisini kazanmalarında görüldüğü üzere, şöhret de sermaye gibi eşitsiz ve kendi kendini sürdürecek şekilde birikir. Dahası, ırkçılık ve cinsiyetçilik kapitalizmle birlikte ortadan kalkmaz; post-kapitalist toplumları da tabakalara ayırabilir. Blogların ve diğer sosyal medya araçlarının popüler bekçiler yarattığı günümüzde bu dinamikler rahatlıkla gözlenebilmektedir; kimisi ilgi çeker, kimisi ilgi çekmez ve bu tamamen kimin harcayacak parası olduğuna bağlı bir işlev değildir. Toplumu kimin Facebook'ta en çok "like"a sahip olduğuna bakarak örgütlemek, kapitalist kabuğundan çıkarılsa bile en azından belli sakıncalar içermektedir.

Aynı dinamikler, kapitalizmin spesifikliğini aşan türden mücadelelerin bir başka örneğini sunan Wikipedia projesinde de görülür. Prensipte Wikipedia kendisini "herkesin yazıp düzenleyebileceği ansiklopedi," kusursuz bir demokratik ve yatay kurum olarak lanse eder. Pratikteyse ne bu denli yapısız ne de bu denli eşitlikçidir. Bu kısmen etrafındaki toplumun eşitsizliklerini yeniden kayda geçirmesinden kaynaklanır: Editörlerin orantısız derecede büyük kısmını beyaz erkekler oluşmaktadır ve Wikipedia'nın içeriği de bunu yansıtır niteliktedir. 2010'da yapılan bir ankete göre ansiklopediye katkıda bulunanların sadece yüzde 13'ü kadın olduğundan, feminist literatür gibi konular kendine *Simpsonlar*'daki ikincil karakterlerden daha az yer bulmaktadır.

Dolayısıyla, kapitalizmi sona erdirmek, hatta ataerkilliği ve ırkçılığı sona erdirmek bile çatışma olasılığını ortadan kaldırmayacaktır. Görüş farklılıkları, çıkar çatışmaları ve kişilik uyuşmazlıkları akla gelebilecek her türlü dünyada varlığını sürdürecektir. Nitekim Wikipedia geleneksel bir ansiklopedi veya kapitalist bir işletme gibi yönetilmemesine rağmen, bir hiyerarşiye sahiptir. İzleme prosedürlerini aşma, kullanıcıları engelleme, makaleleri silme, dosyaların yerini değiştirme yetkisine ve sitenin diğer işlevlerinde de farklı derecelerde yetkilere sahip site yöneticileri, editörler ve moderatörlerden oluşan karmaşık bir bürokrasisi vardır.

Bu gibi yapılar, vandalizme ve birilerini kötülemek veya tarihi kendi çıkarlarına göre yeniden yazmak isteyenlerin kötücül girişimlerine karşı

korunmak amacıyla geliştirilmişti. Fakat yeni editörlerin cesaretini kırma, Wikipedia'yı genişlemekten veya editör tabanını çeşitlendirmekten alıkoyma gibi etkileri de oldu. *American Behavioral Scientist* adlı dergide yayımlanan bir araştırmaya göre, Wikipedia editörlerinin sayısı 2006'da 50.000 iken 2011'de 35.000'e düşmüştür. Araştırmayı kaleme alanlar şakayla karışık Wikipedia'nın "kurallarını anlayan, kendisini onunla sosyalleştiren, gayrişahsi ve yarı-otomatik ret duvarını aşan ve hâlâ gönüllü olarak zamanını ve enerjisini sunmak isteyen herkesin düzenleyebileceği bir ansiklopedi"ye dönüştüğünü söylemişlerdir.[29]

Bitcoinler, Dogecoinler ve Whuffie

Doctorow'un kitabını günümüzde okuyan biri, icat edilmiş devlet dışı para birimlerinin –özellikle de tedavüldeki kriptolu para birimi Bitcoin'in– yeniden ön plana çıkması sebebiyle "Whuffie" kavramını eskisine kıyasla çok daha anlamlı bulabilir. Geleneksel para ve bankacılık sistemiyle bağı olmayan, kıtlığı yapay yollarla sağlanmış bir puan sistemini devam ettiren bir muhasebe sistemi olduğu için, görece dar bir ekonomik ilgi görür. Ancak görünen o ki Bitcoin, medyada koparılan bütün yaygaralara rağmen, şu an onun kadar gösterişli olmayan bazı alternatif para birimleri kadar önemli değildir.

Taraftarları Bitcoin'den kapitalist paranın yerini almasını bekliyorlar. Bu onun fiziksel mal ve hizmetlerin mübadelesine aracılık etmesi ve bu mal ve hizmetler üzerinde iddiada bulunabilecek bir birikim aracı olması gerektiği anlamına gelir. Bir başka deyişle, insanları ödeme olarak Bitcoin almaya ikna etmek için, onları Bitcoin'in bir değeri olduğuna ve gelecekte de bir değer taşımaya devam edeceğine ikna etmeniz gerekir.

Bitcoin vaizlerinin çoğu, devlet tarafından yaratılmadığı ya da düzenlenmediği için Bitcoin'in bir şekilde daha istikrarlı bir birikim aracı olduğuna inanmaktadır. Bu donkişotvari saplantı –özünde daha yaşlı bir kaçıklar kuşağının altın standardı saplantısından pek bir farkı yoktur– Bitcoin altkültürünü naifçe 19. yüzyılın regüle edilmeyen finansal sistemlerini, tüm krizleri, çöküşleri, üçkâğıtları ve panikleriyle tekrarlamaya itmiştir. Para biriminin değerindeki büyük dalgalanmalar ve standartların ve regülasyonun olmayışı sonucunda birçok önemli

Bitcoin mübadelesinin çökmüş olması, çökerken müşterilerinin servetlerini alıp götürmesi ve kurbanların başvuracağı hiçbir merci olmaması Bitcoincilerin inancıyla çelişmektedir.

Merkez bankalarına ve devlet regülasyonuna olan ihtiyacın yeniden keşfedilmesi, bir serbestiyetçi genç erkekler ordusuna gülme vesilesidir, fakat bize gelecek hakkında çok az şey söyler. Öte yandan geleneksel para birimleri arasında kur değeri en yüksek ve kesinlikle en yaygın şekilde tanıtılan olmasına rağmen, Bitcoin tek kriptolu para birimi değildir. Bitcoin kodunda ufak değişikliklerle yapılmış, Litecoin ve Quarkcoin gibi isimleri olan sayısız rakip vardır. Bunların çoğu spekülatörler tarafından piyasaya sürülen fırsatçı rakiplerdir. Birkaç elebaşının başkaları değerini artırsın diye bir şirketin değerini övdüğü, ardından da enayiler ne olup bittiğini anlayana kadar ellerindekileri sattıkları geleneksel borsa cambazlıklarından biraz daha az kötüdürler. Ancak bu bölümün amaçları açısından en ilginç kriptolu para birimi, genellikle budalaca bir şaka olarak görülen Dogecoin'dir. Yükselişinde ve düşüşünde, kendisi için hazır olmayan bir topluma vaktinden önce getirilmiş olabilecek vaatkâr bir mekanizma görebiliriz.

Dogecoin, ismini, çevresi ateşli, dilbilgisine aykırı ünlem işaretleriyle sarılı bir Shiba Inu köpeğinin resmiyle hazırlanmış viral bir internet paylaşımından alır. Bu kitap yayımlandığında okurlar bu resmi hatırlamayacaklardır belki de. Aynı şey, hem Bitcoin'in hem de Doge'nin popülerliklerinin doruğunda olduğu 2013 sonlarında piyasaya sunulmuş olan Dogecoin için de geçerli olabilir. Ancak etrafında oluşmuş olan topluluk bize tüm bir alternatif para türleri sınıfının gerçek anlamı hakkında önemli bir şeyler söyler.

Değeri ABD doları cinsinden hesaplanan Dogecoin, Bitcoin'i asla tehdit etmedi. Fakat bunun para biriminin asıl kullanımıyla herhangi bir ilgisi yoktu. Piyasaya girişinden sonraki birkaç ay içinde, Dogecoin'lerle yapılan tekil işlemlerin sayısı Satoshi'lerle yapılanları (Bitcoin'ler bazen gizemli mucidinin ismine atıfla böyle adlandırılıyordu) geride bırakmıştı.[30] Bunun sebebi Dogecoin'in farklı türden, geleneksel kapitalist para birimlerinden çok uzak ve aslında Whuffie'ye daha fazla benzeyen bir para birimine duyulan ihtiyacı karşılamasıydı.

Teknik açıdan Dogecoin ile Bitcoin neredeyse aynıdır, fakat bu, Dogecoi'nin önemine ilişkin yanıltıcı bir tablodur. Dogecoin etrafındaki topluluğun sosyolojik yapısı, tıpkı Dogecoin'in çözüm getirdiği sorun gibi, çok farklıdır.

Dogecoin'i anlamak için, insanların bu para birimiyle çoğunlukla ne yaptığını anlamanız gerekir. İnsanlar bu para birimiyle bazen değerli şeyler alsalar da, en yaygın kullanım şekli "bahşiş" vermedir: Esprili veya yardımsever katkılarına karşılık bir jest olarak, az sayıda Dogecoin'in başka bir internet kullanıcısına aktarılması. Tek bir Dogecoin'in bir Amerikan sentinin küçük bir kısmı kadar değerli olması da bunda teşvik edici bir rol oynar.

Dogecoin'lerle bahşiş verme pratiği, bu tür transferlerin gerçekleştirilmesi için kullanılması kolay platformlar geliştiren Reddit ve Twitter'da özellikle yaygındı. Dogecoin bahşişleri, Reddit'teki beğeni veya Twitter'daki retweet pratiklerini genişletir; tabii bu pratikleri ortak bir para birimine, siteden siteye taşınabilen bir statü biçimine dönüştürmesi bir kenara bırakılırsa. Dogecoin, bir geleneksel para birimlerini taklit etme girişiminden çok, şöhret karmasını birbirinden ayrı pek çok alanda birleştirmenin bir yoludur.

İlk heyecanlı ilgi dalgası sırasında, medyanın büyük kısmı Dogecoin'e Bitcoin penceresinden bakmıştı. Spekülatif bir aktif varlık ve çevrimdışı bir parasal değer kaynağı olarak oynadığı rol vurgulanıyor, geleneksel para birimleri cinsinden kur değerini koruyup koruyamayacağı üzerine hararetli tartışmalar yapılıyordu. Ve nihayetinde tüm bunların Dogecoin'in ölümüyle sonuçlanması mümkündür. Bu satırlar yazılırken Dogecoin topluluğu, bu birimi geleneksel paraya çevrilebilecek Bitcoin benzeri spekülatif bir araç haline getirmeye çalışan bir büyük yatırımcının hegemonik etkisi yüzünden kriz içindeydi.[31]

Neticede Dogecoin'den ve temsil ettiği internet kültür ve hiyerarşileri dünyasından çıkarılacak ders, her türlü ütopyanın ne kadar karmaşık olduğuna dair bir derstir. Paranın ve kıtlığın yaşamlarımızı düzenleyen temel kodlar olmaktan çıkarılması yaşamlarımızı basit veya sıkıcı hale getirmez, insanlar böyle bir şey için fazlasıyla karmaşıktırlar. Tam aksine, yaşamı hayal edilemeyecek ölçüde daha karmaşık hale getirecektir.

Ancak bana kalırsa, özellikle bir sonraki bölümde tarif edilecek olanlarla karşılaştırıldığında, yine de bir ütopya olarak görülmelidir.

Whuffie'ye sıkı sıkıya tutunulması ve Wiki bürokrasileriyle mücadeleye girilmesi tümüyle hayal kırıklığına uğratıcı bir ütopya gibi görülebilir. Bizzat Doctorow, Whuffie'nin "berbat bir para birimi" olacağını ve romanında yarattığı dünyanın, tam da şöhrete dayalı ekonomiler kapitalist para birimlerinin büyük manyetik hiyerarşilerini taklit etmeye başlayabileceği için çok karanlık olduğunu söylemişti.[32]

Ancak yine de, burada taslağını çıkardığım komünist toplumun, mükemmel olmasa da en azından çatışmanın artık ücretli işçilerle kapitalistler arasındaki karşıtlığa veya kıt kaynaklar üzerindeki mücadelelere dayanmayan bir toplum olduğunu iddia ediyorum. Her şeyin dönüp dolaşıp paraya indirgendiği bir dünya değildir bu. Bir komünist toplumda da, kapitalist olan ya da olmayan her türlü toplumda olduğu gibi, statü hiyerarşileri olacaktır. Ancak kapitalizmde tüm hiyerarşik statüler, kusursuz bir şekilde olmasa da, en tepedeki sermaye ve para hiyerarşisine göre hizalanma eğilimindedir. Kıtlık sonrası toplum idealinde çeşitli itibar türleri birbirinden bağımsızdır, dolayısıyla birinin müzisyen olarak sahip olduğu itibar bir siyasal eylemci olarak gördüğü itibardan bağımsızdır ve bir statü türü diğerini satın almak için kullanılamaz. O halde bir anlamda bunu "eşitlikçi" bir yapılanma olarak adlandırmak yanlış olacaktır; aslında hiyerarşileri olmayan değil, hiçbiri bir diğerine üstün olmayan çok sayıda hiyerarşisi olan bir dünyadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Rantizm: Hiyerarşi ve Bolluk

Charles Stross'un 2005 tarihli romanı *Accelerando*, 21. yüzyılda, günümüzden çok da uzak olmayan bir tarihte başlar.[1] Kitabın kahramanı Manfred Macx, telifli eserleri izinsiz olarak dijital ortamda dağıttığı için peşine düşmüş bir "Mafya" olan Amerikan Telif Hakları Denetim Kurumu'nun infaz memurlarının karşısında bulur kendisini. Silahlı korumalar ve yakalama emri karşısında, o anda girişti̇ği bir dizi kurnaz ve kıvrak şirket hukuku manipülasyonu sayesinde paçayı kurtarır.

İnternet üzerinden veri paylaştıkları için insanları tutuklayan silahlı haydutlar fikri, romanın yazılışından bu yana zorlama özelliğini biraz kaybetmiştir. Macx'ın parlak, idealist hacker karakteri bugün aklımıza 2013'te yirmi altı yaşında intihar etmiş olan aktivist ve programcı Aaron Swartz'ı getiriyor. Swartz sırf akademik bir veritabanından çok fazla makale indirme suçu yüzünden, kendisini muazzam para cezaları, korkunç yasal ücretler ve otuz beş yıla yaklaşan bir hapis cezasıyla karşı karşıya bulmuştu. Manfred Macx'ın aksine bir çıkış yolu da göremiyordu.

Bu bölüm temel olarak, fikri mülkiyet ile onu koruyan yasalar –Swartz'ın yargılandığı türden yasalar– hakkında. Önceki bölüm ütopik bir saf bolluk toplumu olasılığı ile ilgili idiyse, bu bölüm bu olasılığın mevcut olduğu fakat kemikleşmiş sınıfsal yapılar ve bu yapıları koruyan devlet güçleri tarafından engellendiği durumlarda neler olabileceğiyle ilgilidir. Göreceğimiz üzere, fikri mülkiyet ve ona akan rantlar bu distopyanın temel kategorileridir.

Siyaset ve Olasılık

Anaakım ekonomi tartışmalarının karakteristik zaaflarından biri, insan emeğinin üretim içinde teknik açıdan gereksiz hale geldiği durumda kaçınılmaz olarak yok olacağını varsaymalarıdır. Ancak sermaye birikimi ve ücretli emek sistemi hem verimli üretimin hem de bir iktidar sisteminin teknik aygıtıdır. Pek çok güçlü insan için diğerleri üzerinde iktidar sahibi olmanın kendisi zaten bir ödüldür. Bu yüzden, diğerlerinin kendilerine hizmet ettiği böyle bir sistemi – üretim açısından bakıldığında tümüyle lüzumsuz bir sistem olduğu halde– korumaya çalışacaklardır. Dolayısıyla bu bölümde, mevcut ekonomi elitinin iktidar ve servetini topyekûn otomasyon ortamında nasıl koruyabileceği ele alınacak.

"Kim robotlara sahip olursa," der Harvard Üniversitesi çalışma ekonomisti Richard Freeman, "dünyaya sahip olur."[2] Dolayısıyla önceki bölümdeki komünist toplumun alternatifi, bolluk üretme tekniklerinin bir seçkinler azınlığının tekelinde bulunduğu toplumdur. Ancak mülk sahibi olma kavramı, büyük ölçüde otomasyona geçmiş bir dünyada farklı bir doku kazanır. "Robotlara sahip olmak"tan bahsederken yalnızca fiziksel bir metal ve kablo yığını üzerinde kontrol sahibi olmaktan bahsetmiyoruz. Bu ifade daha ziyade, metaforik olarak içinde yaşadığımız dünyayı üretmek ve yeniden üretmek için gerekli olan bilgisayar yazılımlarının, algoritmaların, şablonların ve diğer enformasyon türlerinin kontrol edilmesini tarif eder. O halde zenginler, ekonomiyi kontrol altında bulundurmayı sürdürebilmek için, sadece fiziksel nesneleri değil bu enformasyonu kontrol etmeye de gitgide artan bir ihtiyaç duyacaklardır.

Tüm bunlar bizi bu bölümde tarif edilen ve büyük ölçüde fikri mülkiyet yasalarına dayanan sisteme götürüyor. Fiziksel mülkiyetin aksine fikri mülkiyet, sadece fiziksel nesnelere sahip olma haklarını değil, modellerin kopyalanmasını kontrol altında bulundurma hakkını da dikte eder. Dolayısıyla, sözgelimi birçok nesnenin 3-D yazıcılarda ucuza ve kolaylıkla kopyalanabildiği bir dünyada varlığını sürdürebilir. En çok telif hakkı ve patentin kontrolünü elinde bulunduranlar yeni egemen sınıf haline gelir. Fakat bu sistem artık geleneksel olarak anladığımız şekliyle kapitalizm değildir. Meta üretimi aracılığıyla gerçekleşen

sermaye birikiminden ziyade ranttan gelir elde etme üzerine kurulu olduğu için buna "rantizm/rantçılık" diyorum.

Rant Sanatı

"Rant" terimini, Ricardo gibi klasik iktisatçılara kadar geri giden ve Marx tarafından benimsenmiş olan geleneği takip ederek, teknik anlamıyla kullanıyorum. Başlarda terim, özel olarak toprak sahiplerine yapılan ve mülk sahiplerine akan diğer ödeme türlerinden ayrılmış olan ödemelerin adıydı. Buradaki en önemli içgörü, toprağın kendisinin kimse tarafından üretilmemiş olduğuydu. Üzerinde yetişen ekinler veya inşa edilen fabrikalar insanlar tarafından üretilebilir, fakat toprağın kendisinde doğanın hediyesi olarak gelen bir değer vardır. Dolayısıyla kim toprak üzerinde mülkiyet hakkı iddiasında bulunursa, o toprakla bir şey yaptığı için değil, basitçe mülke erişimi kontrol altında tuttuğu için ödeme talep edebilir.

Arazi sahiplerine ödenecek "toprak rantı" fikri hâlâ tarımın egemen olduğu bir toplumsal bağlam içinde gelişmişti. Modern bir ekonomide rant kavramı genişletilmek ve daha soyut hale getirilmek zorundadır. Bir mülkün, sahibi hiçbir şey yapmadan gelir getirmesinin pek çok başka yolu vardır. Bu türden bir mülkün sahibi, geleneksel olarak kapitalist dediğimiz kişi değil, "rantçı"dır. Bu terim devlet tahvillerinin sahiplerini tanımlamak amacıyla yaygın bir şekilde 19. yüzyıl Fransa'sında kullanılmaya başlamıştı. Faiz ödemeleriyle geçinen bu insanlar ne işçiydiler ne de patron. İngiliz gazeteci Henry Sutherland Edwards, 1893 tarihli kitabı *Old and New Paris*'te (Eski ve Yeni Paris) rantçıyı "işyerinden emekli olmuş kişi"yle karşılaştırmıştı.[3]

Eski moda rantçı genellikle mütevazı bir gelire sahip birisi olarak resmediliyordu. Bu imge bugün, sabit bir gelirle hayatını idame ettirmeye çalışan ve kupon biriktiren emekli tipinde varlığını sürdürmektedir. Genellikle düşük devlet ve banka faiz oranlarını eleştirenlerin gündeme getirdiği bir figürdür bu. Oysa gerçekte rant geliri, her türden rant getirici varlık incelendiğinde görüleceği üzere, az sayıda zengin insanın elinde toplanmış haldedir. Rantlar sadece toprak ve devlet tahvillerini içermez, halka açılmış borsa portföyleri ile gittikçe daha ağırlıklı bir biçimde fikri mülkiyetle ilişkilenir. Fikri mülkiyet konusuna birazdan döneceğiz.

Rantların ve rantçıların varlığı, kapitalizmin savunucuları için her zaman biraz utanç verici bir şey olmuştur. Üretim araçlarını kontrol eden bir patronun gerekliliğini savunmak daha kolaydır, çünkü ideologlar en azından onların bir şeyler yaptığını iddia edebilirler; örneğin üretimi örgütlemek, ürünleri ortaya çıkarmak ya da basitçe ekonomik riskler almak. Rantçılarsa hiçbir şey yaratmamakta, hiçbir şey üretmemekte, hiçbir şey yapmamaktadır. Bu yüzden tarih içinde mülkle bir şeyler yapılarak elde edilen kârın aksine, salt mülk sahipliğiyle elde edilen rant gelirini vergilendirmeye dönük çağrılar olmuştur.

19. yüzyıl iktisatçısı Henry George'la başlayan ve bu politikayı kuram ve önermelerinin merkezine koyan koca bir entelektüel gelenek vardır. 1879'da yazdığı *Progress and Poverty* (İlerleme ve Yoksulluk) isimli kitabında George, ısrarla, gelir eşitsizliği sorununun "gerçek çare"sinin sadece ama sadece "toprağı ortak mülk haline getirmek"ten geçtiğini, böylelikle –kendi yaşadığı dönemdeki– en büyük rant kaynağının yok olacağını söylemiştir.[4] George'un o dönemki takipçileri de benzer şekilde toprak "insan emeğinin ürünü olmadığı, fakat … tüm üretim için gerekli olduğu"ndan, özel mülk olan tüm topraklardan edinilen rantların vergilendirme yoluyla mahsup edilmesi ve kamu yararına kullanılması gerektiğini savunuyordu.[5]

Rantçıların varlığı büyük iktisatçı John Maynard Keynes'i de rahatsız etmişti. Keynes, *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi* isimli kitabının meşhur bir bölümünde, faiz oranını –yani sermaye mülkiyetinin getirisini– ele almış ve "günümüzde faizin, aynen toprak rantı gibi gerçek fedakârlığı hiçbir şekilde ödüllendirmediği"ni ileri sürmüştü.[6] Ona göre faiz, sadece kıt üretici kaynakların sahiplerini ödüllendiriyordu. "Rantçının, işlevsiz yatırımcının ötenaziyle ortadan kaldırılması"nı umuyor, bunun için çağrıda bulunuyor ve toplum bu kaynakları kıt olmaktan çıkaracak ölçüde zenginleştiğinde bunun gerçekleşeceğine inanıyordu.[7]

Kıtlık ve Mülkiyet

Kıtlık bu kitapta sorulan soruların merkezinde bulunuyor. Teknokratik bir liberal olarak Keynes, mülk sahiplerine faiz ödemenin, kıtlıkla meşrulaştırılamıyorsa ortadan kalkması gerektiğine ve zaten kalkacağına

inanıyordu. Ona göre, bir kapitalist piyasa ekonomisine sahip olmanın en başta gelen sebebi, kıt malların insanların onlara canlarının istediği miktarda sahip olamayacakları koşullar içinde pay edilmesiydi. Madem rant hiçbir ekonomik amaca hizmet etmiyor, neden var olsun?

Ancak bu, özel mülkiyet üzerine kurulu bir toplumun kalbindeki iktidar mücadelesini görmezden gelir. Mülk sahiplerinin perspektifinden bakıldığında, zenginliklerinin bir ekonomik teori veya toplumsal refahla bağlantılı bir sebeple meşru görülüp görülmemesi pek de önemli değildir. Onlar basitçe mülklerini ellerinde tutmak ve bir o kadar da mülklerinin değerini korumasını isterler.

Bu noktada biraz konu dışına çıkıp mülkiyetin doğasına dair bir-iki şey söylemek gerekiyor. Belli bir mülkü neyin değerli kıldığını anlamak için, onu işin başında mülkiyet yapanın ne olduğunu bilmek gerekir. Kapitalizmin savunucuları genellikle mülkiyeti doğal bir şekilde, kendiliğinden ortaya çıkmış bir olgu gibi görmeyi yeğlerler; fakat gerçekte devlet gücüyle sınırları çizilip zorla kabul ettirilen bir toplumsal inşadır. Tüm fiziksel ve toplumsal dünyanın, her biri sahiplerinin adlarıyla isimlendirilmiş ayrı parçalara bölünebileceği fikrinin kendisi, kapitalizmin uzun yıllar içinde bin bir zahmetle inşa edilmesi gerekmiş olan ideolojik altyapısının bir parçasıdır.

Bu husus sık sık erken dönem İngiliz kapitalizmi ve "müştereklerin çevrelenmesi" olarak bilinen şeye dair tartışmalarla gözler önüne serilir. Ortaçağda toprağa genellikle, yerel sakinlerin saman toplamak veya sürülerini otlatmak gibi amaçlarla serbestçe kullanabildiği, mülkiyeti müşterek bir kaynak olarak muamele edilirdi. Bu toprağın "çevrelenmesi", başlarda toprağa erişimin engellenmesi için parsellerin düz anlamıyla çitlerle çevrilmesi anlamına geliyordu. Ancak terim aynı zamanda toprağın yasal olarak, bütün topluluğun erişim hakkına sahip olduğu bir yerden diğerlerinin kullanımını kısıtlamakta özgür büyük arazi sahiplerinin denetimindeki bir özel mülkiyete dönüşme süreci anlamına da gelir.

Topraktaki müşterekler üzerindeki mücadeleler bugün de sürmektedir. Brezilya'da solcu Lula hükümetinin 2003'te iktidara geçmesinde katkısı olmuş Topraksız Tarım İşçileri Hareketi, kullanılmayan özel

arazilerin sahiplerinin elinden alınıp Brezilya anayasasındaki "Mülkiyet toplumsal bir işlev yerine getirecektir" maddesinden hareketle müşterek mala dönüştürülmesini talep ederek güç kazanmıştı. Bazı girişimci işadamları şimdiden gezegenin ötesindeki arazileri bile çevrelemeye çalışmaktadır. Rachel Riederer'in 2014'te *Dissent*'te yaptığı habere göre, Bigelow Aerospace devletten gelecekte Ay'da yapacakları faaliyetler için "içişlerine karışılmayan bir bölgenin" onaylanması talebinde bulunmuştur.[8] Ay'ın yüzeyi bile çevrelenebilir: Uzaya araç gönderen dünya ulusları, Ay'ın yüzeyinde mülkiyeti yasaklayan 1979 Ay Anlaşması'nı imzalamamışlardır.

Ancak toprağın tamamen özelleştirilmesi, en azından zengin ülkelerde, büyük ölçüde doğal kabul edilmektedir. Mülkiyetin anlam ve kapsamının nasıl tanımlanacağına ilişkin tartışma başka yollarla, özellikle fikri mülkiyet denen şeyle ilgili tartışma üzerinden yürümektedir.

Fikri mülkiyetin tanımı bile "mülkiyet" kavramının ne kadar her yere çekilebilir bir anlamı olduğunu gösterir niteliktedir. Savunucuları diğer mülkiyet türleriyle genel olarak kıyaslanabilirmiş gibi söz etseler de, aslında bambaşka bir ilkeye dayanmaktadır. Michele Boldrin ve David K. Levine gibi bazı muhafazakâr özgürlükçü iktisatçıların bile canını sıkan bir şeydir bu. *Against Intellectual Monopoly* (Entelektüel Tekele Karşı) adlı kitaplarında ve diğer çalışmalarında, fikri mülkiyet haklarının toprak veya fiziki nesnelerle ilgili mülkiyet haklarından bambaşka bir anlam taşıdığını gözlemlerler.[9]

Fikri mülkiyet hakkı nihayetinde somut bir şeyin değil, bir "kopyalama"nın mülkiyetidir. Yani "fikrinizin kopyasını kontrol etme hakkınız"ı, ayakkabılarımı veya evimi kontrol etme hakkımı koruduğu gibi korumaz yalnızca. Daha ziyade, başkalarına bir fikrin "sahip" oldukları kopyalarını nasıl kullanacaklarını söyleme hakkı verir. Boldrin ve Levine'in söylediği gibi,

> Bu diğer mülkiyet türlerinin sahiplerine normal veya otomatik bir şekilde verilmiş bir hak değildir. Bir fincan kahve ürettiysem, bunu size satıp satmama veya kendim içme hakkına sahibimdir. Ama mülkiyet hakkım otomatik olarak size hem kahveyi satıp hem de onu nasıl içeceğinizi söyleme hakkı değildir.[10]

Bu mülkiyet biçimi hiç de yeni değildir. Yazarın telif hakkı 1710'dan bu yana İngiliz hukukunun bir parçasıdır ve Amerikan Anayasası devletin "sınırlı süreyle yazar ve mucitlere ilgili yazı ve keşiflerinden ileri gelen münhasır haklarını güvence altına alarak bilimin ve sanatın ilerlemesini teşvik etme" hakkı olduğunu açık bir dille belirtmiştir. Ancak fikri mülkiyetin önemi aradan geçen zaman içinde artmıştır ve ekonominin fiziksel verimliliği arttıkça da artmayı sürdürecekmiş gibi görünmektedir.

Çevrelemeye karşı verilen mücadeleyi yankılayacak şekilde, fikri mülkiyetin daha fazla alana yayılmasıyla ilgili olarak da süregiden mücadeleler vardır. Moda tasarımcıları Amerika'da tarihsel olarak tasarımlarının telif hakkına sahip olamamaktadır, fakat büyük tasarımcılarla yasakoyucu müttefikleri ucuz taklit kıyafet ve ayakkabılar üretenleri mahkemeye vermelerini sağlayacak yasa tasarıları için uğraşmaktadırlar. Daha kaygı verici olansa, fikri mülkiyetin korunmasını doğanın kendisini kapsayacak şekilde genişletme hamlesidir. 2013'te ABD Yüksek Mahkemesi'nin *Bowman ve Monsanto Co.* davası için aldığı karar, tarım devi Monsanto'nun patentlerini ihlal etmekten suçlu bulunan Indianalı çiftçi Vernon Bowman'ın cezasını onadı.[11] Suçu, bitki öldürücü kimyasallara dirençli, genetiğiyle oynanmış "toplanmaya hazır" genler içeren bir soya ekininin tohumlarını ekmekti. Alınan karar, Monsanto'nun çiftçilere önceki yılın hasadından tohumları kullanmak yerine her yıl yeniden tohum almaya zorlamasını onaylamış oluyordu.

Başka durumlarda da, gayrimaddi fikri mülkiyet iddialarıyla ilişkilendirildikleri için fiziksel nesnelerin mülkiyet hakları dönüşüme uğramaktadır. Düzenleyici merciler 2010'da muafiyet getirinceye dek, Dijital Milenyum Telif Hakları Yasası'nın hükümleri, Apple iPhone sahiplerinin yeni yazılım kurmak amacıyla cihazı "kırma"larını açık bir şekilde yasadışı ilan etmişti. Mal sahiplerinin modern arabaları ve diğer araçları çalıştıran yazılımları değiştirme hakkıyla ilgili benzer davalar açılmıştır. Örneğin John Deere Company, devlet yetkililerine çiftçilerin traktörlerini çalıştıran yazılımda değişiklik ya da tamirat yapmalarının yasadışı olduğunu bildirmiştir. Çünkü, demişlerdir, kimse aslında bu traktörlerin sahibi değildir; sadece "aracı kullanmak için… zımni bir ehliyete" sahiptirler. Dolayısıyla mülkiyet biçimi değişime uğramaktadır;

öyle ki traktör gibi somut bir şey bile alıcının fiziksel mülkü olmaktan çıkar ve sınırlı bir süre için lisanslanmış bir model haline gelir.

Tüm bunlar, fikri mülkiyetin gitgide kapitalist sınıfın elinde bulundurduğu mülkiyetin önemli bir bileşeni haline geldiğini gösterir. Küresel "yüzde birlik kesim"den ve onların zenginliğinden bahsettiğimizde, sadece toprağa veya fabrikalara veya Varyemez Amca'nın altın paralarla dolu yüzme havuzuna sahip olmaktan bahsetmiyoruz. Pek çok durumda değeri gayrimaddi ve fikri mülkiyet biçimleriyle desteklenen menkul kıymetlerden bahsediyoruz.

Avrupa Patent Ofisi'nin 2013'te yayınladığı bir rapora göre, "[fikri mülkiyet] hakkı yoğunluklu endüstriler" Avrupa GSYH'sinin yüzde 39'unu, ihracatınsa yüzde 90'lık okkalı bir bölümünü oluşturmaktadır.[12] Benzer biçimde ABD Ticaret Bakanlığı tahminlerine göre, fikri mülkiyet yoğunluklu endüstriler ABD GSYH'sinin yüzde 35'ine tekabül etmektedir ve bu oran artmaya devam edecektir.[13] Bunların arasında tıbbi ürünler ve eğlence gibi açık bir şekilde fikri mülkiyete bağımlı olan sektörlerin yanı sıra, bir Nike damgasının değerinin üzerine dikildiği fiziksel ayakkabının değerini kolaylıkla gölgede bırakabildiği giyim imalatı gibi alanlar da bulunmaktadır. Görünüşte ticaretin en maddi alanı olanı petrol sektörü bile, Shell gibi firmaların ellerinde bulundurduğu büyük miktarlarda patent sebebiyle bazı durumlarda "fikri mülkiyet yoğunluklu" bir sektör gibi görülebilmektedir.

Fikri mülkiyetin önemi baskıcı devlet aygıtının da gözünden kaçmamıştır. *Foreign Affairs*'ta 2010'da yayımlanan bir makalede, ABD Savunma Bakanı Yardımcısı William Lynn ordunun "siberstrateji"sini açıkça fikri mülkiyetin Amerikan şirketleri için taşıdığı değer açısından ele almıştır.[14] "Fikri mülkiyete yönelik tehditler kritik ulusal altyapılara yönelik tehditlere kıyasla daha az belirgin olsa da, uzun vadede ABD'nin karşılaşacağı en önemli siber tehdit olabilir," öngörüsünde bulunmuş ve "süregiden fikri mülkiyet kayıplarının ABD'nin hem askeri etkinliğini hem de küresel ekonomideki rekabet gücünü erozyona uğratacağı" uyarısında bulunmuştur.[15]

Lynn'in fikri mülkiyet "kayıpları"ndan bahsederken ne kastettiğini durup düşünmek gerekir. Lynn'e göre Google, "kurumsal altyapısına

karşı düzenlenmiş olan karmaşık operasyonlar sonucunda fikri mülkiyet kaybına uğradığını açıklamıştır."[16] Başka bir deyişle, birileri Google'ın bilgisayar ağına erişim sağlamış ve kopyalamaya hakları olmayan bir şeyleri kopyalamıştı. Ancak muhtemelen Google hâlâ bu bilgilere sahiptir; hacker'ların sunuculardan silmiş olması ve Google'ın elinde hiçbir yedeğin olmaması pek mümkün değildir. Bunu bir "kayıp" olarak tanımlamak, fiziksel mülkiyet için kullanılan kelimeyi kullanmak demektir, fakat bu olsa olsa anlamın mecazen genişletilmesidir. Gerçekte bahsedilen şey, modellerin izinsiz olarak kopyalanmasıdır ve kaybolan tek şey de şirketin gelecekte elde edebileceği potansiyel gelirdir.

Bu ayrımı bulanıklaştırmak, fikri mülkiyet aşırılıkçılarının hesaplı bir hareketidir ve korkunç insani sonuçları olabilir. Monsanto'ya karşı davayı kaybetmiş olan Indianalı çiftçi Vernon Bowman 85.000 dolarlık bir tazminat cezasıyla karşı karşıyadır. İzinsiz müzik indirdikleri için haklarında işlem yapılan kişiler yaşamlarını alt üst eden cezalar almışlardır; örneğin Mille Lacs Band of Ojibwe çalışanı Jammie Thomas-Rasset, yirmi dört şarkı paylaştığı için 220.000 dolarlık bir cezaya çarptırılmıştır. Ve tabii son olarak, kariyerist bir savcı ile kontrolden çıkmış bir fikri mülkiyet sistemi tarafından kurban edilmiş Swartz vardır.

Anti-*Uzay Yolu*

Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, *Uzay Yolu* eşitlikçi, kıtlığın olmadığı bir toplum masalı anlatır. Peki eşitlik olmasaydı aynı masal neye benzerdi? Bir başka deyişle, çoğaltıcının mümkün kıldığı maddi bolluk dikkate alındığında, para, kâr ve sınıf iktidarına dayalı bir sistemi sürdürmek nasıl mümkün olurdu?

İktisatçılar, kapitalist piyasa ekonomilerinin en iyi kıt kaynakların bölüştürülmesi için kullanıldığında işleyeceğini söylemekten hoşlanırlar. Peki kıtlığın büyük oranda ortadan kaldırıldığı bir dünyada kapitalizm nasıl sürdürülecektir? Bu, *Uzay Yolu* evreninin, aynı teknik önkoşulları içeren ama farklı bir toplumsal ilişkiler bütününün kalıbına döken bir tür antitezini gerektirir.

Yukarıda belirtildiği gibi fikri mülkiyet diğer mülkiyet biçimlerinden farklıdır, çünkü sadece somut nesneler üzerinde değil, modeller

ve bu modellerin tüm kopyaları ve kullanım biçimleri üzerinde de haklar sağlar. *Uzay Yolu*'nun bütün altyapısı da çoğaltıcılara sürülen ve fiziksel bir nesnenin, tıpkı ev yaparken kılavuzluk eden planlar gibi, üretilmesinin temelini teşkil eden modellere dayanır.

Fikri mülkiyet kanununun anti-*Uzay Yolu*'na ekonomik temel sağlayan niteliği budur: Başkalarına, "sahip" olduğunuz bir fikrin veya modelin kopyalarını nasıl kullanacaklarını söyleyebilmek. Dolayısıyla, *Uzay Yolu*'ndan farklı olarak, kendi çoğaltıcılarımıza hepimizin erişimi olmadığını ve bir çoğaltıcıya erişebilmek için onu size kullanım hakkını verecek bir şirketten satın almak zorunda olduğunuzu hayal edin. Size çoğaltıcısını verecek birini bulamaz ya da onlarınkiyle kendi çoğaltıcınızı yapamazsınız, çünkü bu onların lisansını ihlal edecek ve başlarına hukuki işler açacaktır. Dahası, ne zaman çoğaltıcıyla bir şey yapacak olsanız, o şeyi yapma hakkını elinde bulunduranlara lisans ücreti ödemeniz gerekecektir. Kaptan Jean-Luc Picard her zamanki gibi çoğaltıcıya gider ve "çay, Earl Grey, sıcak," der. Oysa anti-*Uzay Yolu*'ndaki muadilinin sıcak Earl Grey çayı için çoğaltıcı modelinin telifini almış olan şirkete para ödemesi gerekecektir. (Muhtemelen başka bir şirket de soğuk çayın haklarına sahiptir.)

Anti-*Uzay Yolu* dünyasına benzer bir şey, görünürde Warren Ellis'in milenyum başlangıcında çıkan çizgi roman serisi *Transmetropolitan*'da tasvir edilmektedir. Hikâye, belirsiz bir geleceğin kirli, vahşi ve hedonistik dünyasında yaşam mücadelesi veren kurt gazeteci Spider Jerusalem'in etrafında döner. Spider'ın bir "yapıcı"sı vardır. Yapıcı çoğaltıcıya benziyormuş gibi görünse de, biraz daha tuhaf ve öngörülemez bir şeydir. Ayrıca Spider'ın yeni şeyler kopyalamak için hammaddeye ek olarak yeni "yapıcı kodları" sezonunu beklemesi gerekmektedir.

Anti-*Uzay Yolu* modeli, en azından yüzeysel olarak, kâr odaklı kapitalist girişimlerin nasıl sürdürülebileceği sorununa bir çözüm sunar. Çoğaltıcılarından telif hakkı kartellerine ödeme yapmaksızın ihtiyaçlarını karşılamaya çalışanlar, Aaron Swartz veya Jammie Thomas-Rasset gibi birer suçlu olacaklardır. Ama eğer herkes sürekli lisans ücreti olarak para ödemeye zorlanıyorsa, parayı "kazanma"nın bazı yollarını da bulmaları gerekecektir ki bu da karşımıza yeni bir sorun çıkarır. Çoğaltıcılarla beraber herhangi bir fiziksel üretim alanında

insan emeğine ihtiyaç kalmayacaktır. Peki, böyle bir ekonomide ne tür işler var olacaktır? İşte birkaç olasılık.

Telifli hale gelip ileride lisans gelirlerine temel oluşturabilecek yeni çoğaltılmalık şeyler veya eski şeylerin yeni çeşitlemelerini yaratan bir "yaratıcı sınıf"a ihtiyaç olacaktır. Ancak bu asla büyük bir istihdam kaynağı olmayacaktır, çünkü sınırsızca çoğaltılabilecek bir model yaratmak zorunda olan emek, aynı nesneyi fiziksel üretim sürecinde defalarca yeniden yapmak zorunda olan emeğe göre çok daha az olacaktır. Dahası, bugün bile yaratıcı sahalarda para kazanmak çok zordur. Çok fazla sayıda insan bu işi yapmak isteyecek ve birbirlerinin ücretlerini asgari ücret seviyesine düşüreceklerdir. Birçok insan da hiçbir ücret almadan, kendi başına bir şeyler yaratıp yenilikler üretecektir. Anti-*Uzay Yolu*'nun kapitalistleri, ücretsiz yaratıcı insanlar arasından birilerini seçmeyi, vaatkâr görünen yeni fikirler bulmayı ve bu fikirlerin yaratıcılarını satın alıp fikri şirketin fikri mülkiyetine dönüştürmeyi muhtemelen daha ekonomik bulacaktır.

Ekonominin fikri mülkiyet üzerine kurulu olduğu bir dünyada, şirketler telif hakları ve patentlerine yönelik ihlal iddialarıyla birbirine sürekli davalar açacak, dolayısıyla çok sayıda avukata ihtiyaç olacaktır. Bu, nüfusun önemli bir bölümüne istihdam sağlayacaktır, ancak bunun bütün bir ekonomiyi sürdürmeye nasıl yeteceğini anlamak güçtür; özellikle de girişte gördüğümüz bir temadan ötürü: Prensipte hemen her şey otomatikleşebilir. IBM'in *Jeopardy* oynama programı Watson, hukuk firmalarının alt düzey çalışanlarının işlerini şimdiden otomatikleştirmektedir. Tıpkı şu anda çevrimiçi videolardaki telifli müzikleri tespit edip bu videoların kaldırılması için talepte bulunan sistemlerin var olması gibi, büyük fikri mülkiyet firmalarının evrak işleri fazla olan davalarda insan avukatlara duyulan ihtiyacı gittikçe azaltacak prosedürler geliştireceğini hayal etmek güç değildir. Öte yanda, belki de herkesin bir avukat bulundurmak zorunda kalmasıyla bir dengeye ulaşılacaktır. Çünkü kimse otomatik avukatlık yazılımının maliyetini karşılayamayacaktır, fakat sözde ihlallerden doğan büyük zararlarını tazmin etmeye kalkan firmaların davalarıyla mücadele etmek zorunda kalacaklardır.

Zaman geçtikçe, çoğaltabileceğiniz şeylerin sayısı artacak, fakat insanların lisans satın alacak paraları –ve çoğalttıkları şeylerden yarar-

lanacak zamanları– bu sayıyla ölçüşecek hızda artmayacaktır. Böylece pazarlama daha önemli hale gelecektir, çünkü herhangi bir şirketin kârını en çok tehdit eden şey, emeğin veya hammaddenin maliyeti değil –bunların çoğuna ihtiyaçları olmayacaktır– sahip oldukları lisansların rakipleri karşısında popülerliğini kaybetme ihtimali olacaktır. Dolayısıyla şirketlerin fikri mülklerini piyasada rakiplerininkinden üstün konuma getirme çabaları bitmek bilmez ve ölümüne bir rekabete yol açacaktır: Coca Cola-Pepsi, Ford-Toyota rekabetleri vb. Bunun için küçük bir reklamcı ve pazarlamacılar ordusunu hazırda tutmak gerekecektir. Ancak bir kez daha hatırlamak gerekir ki, ortada otomasyon hayaleti vardır: Veri didikleme, makine öğrenimi ve yapay zekâdaki gelişmeler, bu sahalarda bile gerekli insan emeği miktarını azaltabilir.

Son olarak, burada tarif ettiğim, ekonomik açıdan lüzumsuz hale geldiklerinde bile büyük servet ve iktidar eşitsizliklerinin sürdürülmesi üzerine kurulu toplumlar, yoksul ve güçsüz insanların zengin ve güçlü olanlardan paylarını geri almalarını önlemek için devasa miktarda emeğe ihtiyaç duyacaktır. Samuel Bowles ile Arjun Jayadev adlı iktisatçılar bu emek türünü "koruma emeği" olarak adlandırır ve şöyle tanımlarlar: "Gözetlemelerin, korumaların ve askeri personelin çabalarının ... üretime değil, mübadelelerden doğan iddiaların dayatılmasına ve mülkiyet sahipliğinin tek taraflı aktarımlarının takibine ya da engellenmesine yönelik olması."[17] Bu, özel güvenlik memurlarını, polisleri, askeriye, hapishane ve mahkeme görevlilerini ve silah üreticilerini kapsar. ABD'de 2011 yılında tahminen 5.2 milyon koruma çalışmaktaydı.[18]

Anti-*Uzay Yolu* dünyasında istihdamın temel kaynakları işte bunlar olacaktır: yaratıcı insanlar, avukatlar, pazarlamacılar ve korumalar. Ancak bunun yeterli bulunması kulağa mantıksız gelmektedir; toplum muhtemelen kalıcılaşmış bir düşük istihdam eğilimine tabi olacaktır. Özellikle (muhtemelen) ilki hariç tüm sektörler, emekten tasarruf eden teknolojik yeniliklerin baskısına maruz kalacaktır. Üst düzey idari işlevler bile kısmen otomatikleşebilir: 2014'te Deep Knowledge adlı bir Hong Kong girişim sermayesi fonu, yönetim kuruluna bir algoritmayı, VITAL adlı bir programı dahil etmiştir ve bu programın da bütün yatırımlarla ilgili bir oy hakkı vardır.[19]

Ve belki "yaratıcılık" da (sözcüğü çoğaltıcı modellerinin yaratılmasına indirgersek eğer) tamamen insana özgü bir yetenek değildir. Association of Computing Machinery'nin (Bilgisayarcılık Derneği) 2014 yılında düzenlediği konferansta bir grup tıp araştırmacısı, sundukları bildiride, biliminsanlarının veri didikleme teknikleri yardımıyla test edebileceği mantıklı hipotezleri kendiliğinden üreten bir yöntem sunmuşlardır.[20] Bu gibi yaklaşımlar nihai olarak, pop müzik şarkısı ve akıllı telefon oyunu tasarımı gibi, formüllere ve tekrarlara dayalı süreçlere uyarlanabilir.

Dahası, özel şirketlerin bu tür işlerin bazıları için işçi istihdam etmekten kaçınmasının bir başka yolu daha vardır: Bu işleri, insanların zevkli bulacağı ve böylelikle boş zamanlarında ücretsiz olarak yapacağı faaliyetlere dönüştürmek. Bilgisayar uzmanı Luis von Ahn, bu tür "amacı olan oyunlar" geliştirmede uzmanlaşmıştır: Kendilerini nihai kullanıcılara hoş bir eğlence aracı olarak sunan, fakat aynı zamanda von Ahn'ın "insani bilgisayım" dediği yararlı hesap/bilgisayım işleri de yapan uygulamalar.[21]

Von Ahn'ın ilk oyunlarından biri kullanıcılardan fotoğraflardaki nesnelerin ne olduğunu tespit etmelerini istiyor, bu şekilde toplanan veri de görsellerin aranmasında kullanılan bir veritabanına yükleniyordu. (Bu teknoloji daha sonra Google tarafından resim arama motorunu geliştirmek amacıyla lisanslanacaktı.) Von Ahn daha sonra, ücretsiz dil eğitimi egzersizleri sunan ve kullanıcılarını bu hizmet için para ödemiş olan şirketlerin belgelerini tercüme etmek suretiyle dil becerilerini geliştirmeye davet ederek para kazanan Duolingo adlı şirketi kurdu. Bu araştırma hattı belki Orson Scott Card'ın romanı *Ender's Game* (Ender'in Oyunu) gibi bir şeye evrilebilir. Söz konusu romanda çocuklar, video oyunu sandıkları bir şey aracılığıyla uzaktan yıldızlar arası bir savaşa katılırlar; aslında böyle bir şeyin altyapısı, uzaktan kumandalı insansız savaş araçları biçiminde zaten mevcuttur.[22] Bu senaryo eksterminizm hakkındaki Dördüncü Bölüm'de daha gereğine uygun bir şekilde tekrar ele alınacaktır.

Tüm bu sebeplerden ötürü, bir anti-*Uzay Yolu* toplumunun önündeki asıl mesele, göründüğü kadarıyla etkin talep meselesidir: Yani insanların özel kârın bağımlı olduğu lisans ücretlerini ödemeye yetecek kadar

parayı kazanmasının nasıl garantiye alınacağı. Kuşkusuz, bu endüstriyel kapitalizmin karşı karşıya olduğu sorundan çok da farklı değildir, ancak insan emeği sistemin dışına gitgide daha çok çıktıkça ve insanlar müşteri sıfatıyla gerekli olmayı sürdürseler de üretim unsurları olarak gereksizleştikçe çok daha ciddi bir soruna dönüşmektedir.

Nihayetinde kapitalistlerin kendi çıkarları bile, talebin oluşturulması için bir miktar zenginliğin aşağıya doğru yeniden dağıtılmasını gerektirecektir. Fransız sosyalist André Gorz'un 1999 tarihli kitabı *Reclaiming Work: Beyond the Wage-Based Society*'de (Çalışmayı Geri Kazanmak: Ücret Üzerine Kurulu Toplumun Ötesi) belirttiği gibi, toplum "ödeme araçlarının dağıtımının, yapılan işin hacmine değil toplumsal olarak üretilen zenginliğin hacmine denk düşmesinin gerektiği" bir noktaya ulaşır.[23] Ya da bu Fransız Entelektüeli dilindeki ifadeyi kendi dilimize tercüme edecek olursak: Hak etmek için yaptığınız işlerden ötürü değil, insan olduğunuz ve bunu temin etmeye yetecek zenginlikte bir toplum olduğumuz için düzgün bir yaşam standardını hak ediyorsunuz. Dolayısıyla teoride bu, insan emeğinin kullanıldığı fiziksel meta üretiminden ziyade, fikri mülkiyet rantları üzerine kurulu bir dünyayla ilgili uzun vadeli olası güzergâhlardan biridir. Gorz'un bahsettiği, bir önceki bölümde ele almış olduğumuz temel gelire benzer bir şeydir. Bu da rantizmin uzun vadeli güzergâhlarından birinin komünizme dönüşmek olduğu anlamına gelir.

Ancak burada rantçı-kapitalistler sınıfı bir kolektif eylem sorunuyla karşılaşacaktır. Prensipte, kârlı şirketlerin vergilendirilmesi ve paranın tüketicilere (muhtemelen temel gelir olarak, ancak yine muhtemelen bazı anlamsız uydurma işlerin yerine getirilmesi karşılığında) geri dağıtılması aracılığıyla sistemi ayakta tutmak mümkündür. Fakat bir bütün olarak sınıfsal açıdan bakıldığında yeniden dağıtım arzulanır bir şey olsa bile, tekil şirketler veya zengin insanlar başkalarının ödemelerinden kaytarma eğiliminde olacak ve dolayısıyla bir yeniden dağıtım vergisinin uygulamaya konması çabalarına direneceklerdir. Elbette devlet basitçe işçi sınıfına vermek üzere para basma yoluna gidebilir, ancak ortaya çıkan enflasyon yeniden dağıtımın yalnızca dolaylı bir biçimi olacak ve yine dirençle karşılanacaktır. Son seçenekse müşterilerin borçlandırılması

yoluyla tüketimin fonlanmasıdır, fakat hepimizin gayet iyi bildiği gibi, bu talep krizini çözmeyecek, yalnızca öteleyecektir.

Tüm bunlar anti-*Uzay Yolu* dünyasındaki süregiden durgunluk ve dönemsel krizlerin zeminini hazırlayan şeylerdir. Bir de tabii kitleler vardır. İdeoloji, insanları tarif ettiğim bu durumu kabullenmeye ikna edecek kadar güçlü olacak mıdır? Yoksa insanlar, yapay kıtlık rejiminin ötesinde "başka bir dünya mümkünken," bilgi ve kültür zenginliğinin etrafının neden kısıtlayıcı yasalarla çevrili olduğunu sormaya mı başlayacaktır?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sosyalizm: Eşitlik ve Kıtlık

Kim Stanley Robinson'un *California Trilogy*'si (California Üçlemesi), her biri Robinson'un memleketi California'ya dair gelecek tahayyüllerinden oluşan üç parçaya bölünmüş bir romandır.[1] İlk roman, *The Wild Shore* (Vahşi Kıyı), nükleer savaştan sağ çıkmış insanların basit tarıma dayalı hayatını tasvir eder. Buradaki hikâye eksterminizm hakkındaki bir sonraki bölüme daha uygun düşebilir. İkinci roman, *The Gold Coast* (Altın Sahil), otoyollar, apartmanlar ve mağazaların oluşturduğu J.G. Ballard-vari bir distopyadır ve rantist bir distopya olarak da görülebilir.

Ancak üçüncü roman, *Pacific Edge* (Pasifik Kıyısı), bir bakıma ekolojik bir post-kapitalist ütopyadır ve Robinson'un en fazla yaşamak istediğini ifade ettiği gelecektir. Los Angeles bölgesinde yaşayan ve beton ormanını daha yeşil, temiz bir yere dönüştürmeye çalışan insanların hikâyesini anlatır. Robinson bunun, "etrafımızı, altyapıyı ve toplumsal sistemleri yeniden biçimlendirdiğimizde neler olabileceğini hayal etmeye yönelik bir girişim" olduğunu söyler.[2] Bu yönüyle üçüncü ideal toplum tipinin ruhunu yakalar: Sosyalizm; doğayla ilişkisini yeniden inşa etmek için birlikte çalışmak zorunda olan eşitlikçi bir toplum.

Çokuluslu kapitalistlerin yönettiği dünyamız, *Pacific Edge*'de yerini daha sosyalist ve ekolojiye duyarlı ama modern teknolojinin de ilkelci bir topyekûn reddine dayanmayan bir dünyaya bırakmıştır. İnsanlar kendilerini küçük topluluklar halinde yönetmekte ve sürdürülebilir bir ekonomi inşa etmek için birlikte çalışmaktadır. Ancak toplumumuz ardında onarılması gereken pek çok hasar bırakmıştır. Robinson'un bir röportajında belirttiği gibi, anlatıdaki gerilimler "bu manzarayı düzgün bir şekilde yaşanabilir hale getirme" ihtiyacı etrafında şekillenir.[3]

Bununla kastedilen şey doğayı insanların müdahalelerinden önceki konumuna döndürmek değil, insanlarla çevreleri arasında yeni bir ilişkinin kurulmaya çalışılmasıdır. Hikâyedeki önemli meselelerden biri, yabani bir alanın kendi haline mi bırakılması yoksa insanların kullanımına mı açılması gerektiğidir. Genel olarak mücadele, kendimizi doğadan ayırabileceğimizi hayal etmek üzerine değil, insan uygarlığının döküntü ve atıklarını nasıl tanıyıp denetleyeceğimiz üzerinedir.

Kitabın başlarında iki karakter eski bir sokağı kazmaktadır, böylelikle asfalt geri dönüşüme gönderilebilecektir. Lüzumsuz görünen bir trafik ışığıyla karşılaşınca aralarında şu diyalog geçer:

> Sabah güneşi yükseldikçe hava ısınıyordu. Üçüncü trafik ışığına vardıklarında Doris'in kaşları çatıldı: "İnsanlar ne kadar da savurganmış."
>
> "Her kültür kaldırabileceği oranda savurgandır," dedi Hank.
>
> "Peh. Sadece kokuşmuş değerler."
>
> "Peki İskoçlar?" diye sordu Kevin. "İnsanlar gerçekten de tutumlu olduklarını söylüyor."
>
> "Ama yoksuldular," dedi Hank. "Tutumlu olmaktan başka çareleri yoktu. Bu da söylediğimi doğruluyor."
>
> Doris mavnanın birine elindeki çöpü fırlattı. "Tutumluluk koşullardan bağımsız bir değerdir."
>
> "Buraya neden bunları bıraktıkları anlaşılıyor," dedi Kevin trafik kutularına hafifçe vurarak. "Bu sokakları söküp temizlemek tam karın ağrısı, üstelik bir de arabalar var."
>
> Doris kısa siyah saçlarını salladı. "Aynı Hank gibi bunları geriye döndürüyorsun Kev. Eylemlerine yön veren şey sahip olduğun değerler, tersi değil. Öncekiler yeterince düşünceli olsalardı tüm bu pisliği temizler ve bizim gibi kullanırlardı."
>
> "Sanırım öyle."[4]

Birinci Bölüm'de yaptığım komünist toplum tasviri, *Pacific Edge*'dekini andıran, ancak kıtlık ve ekolojik yıkım kısıtlamaları olmayan bir dünyayı gösteriyor. Benim bu dünyaya dair çizdiğim resim, örtük olarak Hank'inkine benziyor: İnsanlar kaldırabilecekleri oranda

savurgandırlar ve bu toplumun teknik temeli muhafaza etmeye çok kafa yormak zorunda olmadığı anlamına gelir. Bu bölümse, herkese mümkün olan en iyi yaşamı sunarken, elinizdekilerle nasıl hayatta kalacağınızı düşünmek zorunda olduğunuzda olacak şeylerle ilgili.

Kapitalizm ve Kıtlık

Kapitalizmin siyasal iktisadı başlangıcından bu yana kıtlık sorununa kafa yormuştur, ancak bunu hiçbir zaman sürekli veya tutarlı bir biçimde yapmamıştır. Özellikle, ister kömür ve petrol gibi enerji girdileri, isterse odun ve demir gibi hammaddeler olsun, gelişmesini sağlayan girdilerin tükenmesiyle beraber kapitalizmin sınırsız ve gittikçe hızlanan büyüme dinamiğinin tükeneceğine dair anlaşılır bir korku hep var olmuştur. Fakat tarih boyunca kıt kaynaklar birçok kez kapitalist gelişimi sekteye uğratmış olsa da, bu hep sistemin kuramcılarını şaşırtan biçimlerde yaşanmıştır.

18. yüzyılın başında yazan Thomas Malthus, tarımsal verimliliğin sınırlarının yoksulların kaçınılmaz üreme eğilimleriyle birleşmesinin, hem nüfusun artmasını hem de ekonomik refahın büyümesini sağlamanın imkânsız olduğu anlamına gelmesinden endişeleniyordu. Bugüne dek kapitalizmi nihai anlamda sınırlayan etmenin dünyanın taşıma kapasitesi olduğunu söyleyenler, bahsettikleri özgül kıtlık türleri Malthus'un ilgilendiklerinden çok farklı olsa da, yaygın bir şekilde "Malthusçu" olarak adlandırılır.

Malthus'un görüşlerinin, dünyanın 200 yıl önce mümkün görülenden çok daha yüksek bir yaşam standardını daha fazla insan için mümkün kılmasını sağlayan –tarımsal verimlilikteki artış başta olmak üzere– etmenleri açıklayamadığı görüldü. Ancak genel bir tema olarak büyümenin maddi sınırları, hem anaakım hem de eleştirel sol kapitalizm değerlendirmelerinde kendine yer bulmaktadır.

Modern anaakım iktisadın öncülerinden olan Stanley Jevons, endüstriyel ve post-endüstriyel ekonomiler için hâlâ merkezi konumda olan bir meseleyle meşguldü: Enerji kıtlığı. 1865 tarihli *The Coal Question* (Kömür Sorunu) adlı kitabında Jevons, Britanya'daki ekonomik büyümeyi ve suyunu çeken kömür rezervlerine olan bağımlılığını tahlil

etmişti.[5] Tahminine göre yüz yıldan kısa süre içinde, kömür üretiminin zirveye ulaşıp düşmesiyle ekonomik büyüme durma noktasına gelecekti. Dahası, enerji tasarrufuna dönük çabaların kaçınılmaz olarak başarısızlığa mahkûm olduğunu düşünüyordu. "Jevons paradoksu" olarak bilinecek önerisinde, artan enerji etkinliğinin daha fazla enerji tüketimine yol açmaktan başka bir şey yapmayacağını, çünkü daha ucuz enerjinin daha fazla kullanılacağını savunuyordu.

Jevons'ın bilmesinin mümkün olmadığı şeyse, kömür rezervlerine ilişkin değerlendirmeleri kabaca doğru olsa da, gelişmiş kapitalist ekonomilerin enerji altyapılarını kısa sürede petrole dayandıracak oluşuydu. Ancak günümüz okurları, Jevons'ın spekülasyonlarının modern karşılığı olan "peak oil" (petrol üretiminin zirve noktası) teorisine aşina olabilirler. 20. yüzyılın ortasında jeolog M. King Hubbert'ın ortaya attığı bu teori, Jevons'ınkine benzer bir mantığı takip eder. Erişimi kolay rezervlerde üretimin zirveye ulaşıp düştüğünü belirten bu teorisyenler, dünyanın petrol rezervlerinin tükenmesinin yol açacağı kaçınılmaz bir ekonomik durgunluğa sürüklendiğini iddia ederler. ABD'nin 1970'lerde petrol üretiminde zirveye çıkacağını söyleyen Hubbert'ın büyük ölçüde haklı çıkması teoriye inandırıcılık kazandırmıştı.[6]

Jevons'ın kömür teorisinde olduğu gibi, bu teori de ekonominin petrolden, güneş, rüzgâr, hidroelektrik, doğalgaz ve nükleer enerji gibi daha az sınırlı diğer enerji kaynaklarının bir tür bileşimine geçirilmesinin imkânsız olduğu fikrine dayanır. Fakat bugün karşımızda fazladan ve daha acil bir zaruret var: Petrol rezervleri sınırsız olsa bile, hidrokarbon yakmanın dünyadaki iklim üzerinde geri döndürülemeyecek değişimler yarattığını, bunun da insan medeniyeti için korkunç sonuçlar doğurduğunu biliyoruz. Bazı değişimler geri döndürülemez; bunlara uyum sağlamaktan başka çaremiz yoktur. Yine de daha büyük felaket senaryolarından kaçınmak için, karbon salınımını acilen büyük oranda azaltmamız gerekiyor.

Christian Parenti'nin iklim krizi hakkındaki birçok çalışmasında iddia ettiği üzere, insanlığın tamamı için temiz ve yaşanabilir bir dünyayı korumak istiyorsak, çok kısa bir süre içinde çok büyük ölçekli bir dönüşüm gerçekleştirmek zorundayız. BM Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, yıkımlara yol açacak küresel geribesleme döngüleri

ve taşma noktalarından kaçınmak için, zengin ülkelerin 2050 yılına kadar karbon salınımlarını yüzde 90 oranında azaltmak zorunda olduklarını belirtmektedir. Sorunun vahameti ve harekete geçmek için çok az zaman oluşu, Parenti'nin ifadesiyle "salınımları azaltması gerekenin bu toplum ve bu kurumlar" olduğunu göstermektedir.[7] Bu sorun kapitalizmin yıkılışı için tek başına yetersizdir, fakat yine de, yıkıcı fosil yakıtlardan kâr elde eden güçlü çıkar odaklarını devirmek gibi muazzam bir zorluğu içinde taşımaktadır.

Distopyanın Ötesi

Asıl mesele insan medeniyetinin ekolojik krizlerden sağ çıkıp çıkamayacağı değil, bundan makul ve eşitlikçi bir biçimde "hep beraber" sağ çıkıp çıkamayacağımızdır. İklim değişikliği sonucunda insanlığın topyekûn yok olması mümkün olsa da, pek olası değildir. Bir nebze akla daha yatkın olasılık, toplumun çöküşü ve yeni bir pre-modern Karanlık Çağ'a dönüştür. Karmaşık ve teknolojik açıdan gelişmiş bir toplumun sürdürülmesi, kuşkusuz çok fazla sayıda insan gerektirir. Ancak illa yedi milyarımızı birden gerektirecek diye bir şey de yoktur. Nitekim bu kitabın temel önermesi de, Birinci Bölüm'de genel hatlarıyla anlatılan teknik gelişmeler sebebiyle gerekli insan sayısının azalmakta oluşudur.

Bu yüzden, özellikle Amerika'daki anaakım medya ve siyaset alanında varlığını sürdüren, iklim değişikliğinin varlığına ilişkin gülünç "tartışma"ya inanmamamız gerekir. İnsanların sebep olduğu iklim değişikliğinin gerçekliğini tartışmak artık anlamlı ve verimli olmaktan çıkmıştır. İklim bilimini inkâr edenler gerçekte bu bilimi reddetmiyor, sadece etkisine kayıtsız kalıyorlardır. Bir başka deyişle bunlar, mevcut toplumsal yapı sürdürüldüğü müddetçe, kendi yol açtıkları bedelleri nüfusun geri kalanına ödeten ve en kötü senaryodan bile paçalarını kurtarabileceklerine inanabilecek kadar zengin ve güçlü insanlardır. Dolayısıyla, eksterminizm hakkındaki bir sonraki bölümde ele alınmaları daha uygundur.

İklim değişikliği ve ekolojik yıkım kaçınılmaz olduğu için, tek geçerli soru buna birlikte nasıl bir yanıt hazırlayacağımızdır. Bu bölüm, kaynak kıtlığı ve ekolojik kısıtlamalar sorunlarının öyle kolaylıkla sa-

vuşturulamayacağı önermesi üzerine kurulu. (Buna karşın, komünizmle ilgili bölümde, daha iyi teknoloji sayesinde kaynak kıtlığı ile ekolojik sınırların nihai olarak aşılabileceği önerilebilmişti.) Örneğin Utah Üniversitesi'nden siyasal iktisatçı Minqi Li, dünyayı yenilenebilir bir enerji tabanına geçirmek için gerekecek dev altyapı dönüşümleri üzerine yazmıştır. "Enerji santralleri ile diğer elektrik tesislerinin inşası," diye yazar, "sadece maddi kaynakları değil, özel uzmanlıklara ve becerilere sahip işçilerin, teknisyenlerin ve mühendislerin yanı sıra özel fabrikalar tarafından üretilmesi gereken ekipman ve malzemeleri de gerektirir."[8] Bu ise, serbest piyasanın da Birinci Bölüm'deki komünist serbestiyetin de altından kalkabileceğinin ötesinde kaynak ve emeği seferber edebilecek bir tür merkezi ve devlet odaklı projeyi zorunlu kılar.

Ancak yine de, kıyamet masallarına, nihilist bir teslimiyete ve yapılacak bir şeyin olmadığı düşüncesine hapsolmamak çok önemlidir. Solda her zaman böyle kıyametçi bir hat olmuştur. Günümüz siyaseti göz önünde bulundurulduğunda bu bir nebze anlaşılır bir şeydir: Teknik anlamda, felaketi defetme umudu taşıyan eylemleri tespit etmemiz mümkündür. Ancak aşırı büyük ölçekli eylemler oldukları ve önlerinde siyasi engeller bulunduğu için pratik açıdan imkânsızdırlar. Karbon tabanlı enerji sistemimizin yerine rüzgârı, güneşi ve diğer yenilenebilir kaynakları koyan yeşil bir New Deal başlatmamız "mümkündür". Ulaşım sistemimizin merkezine benzin yakan arabalar yerine, yüksek hızlı trenleri ve diğer toplu taşıma araçlarını koymak da "mümkündür". Hatta karbondioksiti tutma ve ayırma teknolojileri sayesinde, karbon salınımının şimdiden görülmeye başlanan kötü etkilerinden bazılarını ortadan kaldırmayı bile başarabiliriz.

Fakat tüm bunları kim fonlayacak ve ilgili yasalar Kongre'den nasıl geçecek? Kısa vadeli gelecek karanlıktır. Dolayısıyla daha iyi bir dünya kurmanın sadece zor değil, imkânsız da olduğunu düşünmek sapkınca rahatlatıcı olabilmektedir.

Sosyal ağında ekolojiye duyarlı liberal birileri olan herkes, mutlaka iklim felaketine dair çeşitli raporların arttığını, bunlara açık veya örtük bir biçimde hepimizin mahvolduğu fikrinin eşlik ettiğini görmüştür. İklim biliminin sunduğu bulguların çoğu gerçekten de korkunçtur; örneğin batı Antarktika'daki buz örtüsünün küçülmesi, daha birkaç

yıl önce beklenenden çok daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Ancak jeolojik anlamda neredeyse birden açığa çıkan bu tür çarpıcı hadiseler bile asıl etkilerini on yıllar veya yüzyıllar içinde gösterecektir. İnsan toplumları açısından bu sonsuz bir süredir. Dolayısıyla, insan toplumunun bu büyüklükteki çevre değişiklikleriyle baş edebileceğini hayal etmek zor olsa da, geçmiş yüzyılın kargaşalarıyla boğuşan 1914 rejimlerini hayal etmekten daha garip değildir bu. İki dünya savaşı! Endüstrileşmiş soykırım! Nükleer silahlar! Bunlar muhtemelen eski kuşaktan sosyalistleri gözyaşlarına boğardı; Rosa Luxemburg pekâlâ insanlığın çoktan barbarlaştığı her türlü sosyalizm umudunun boş bir hayale dönüştüğü sonucuna varabilirdi.

Yine de iyi kötü bugünlere geldik. En büyük tehlike (bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi) hep beraber iklim uçurumundan aşağı düşmemiz değil, insan medeniyetinin iklim felaketine "uyum sağlaması" ve bunu etraflarında korkunç bir yoksunluk varken zenginliklerle sarılmış, küçük bir egemen sınıfın konfor içinde yaşayacağı şekilde yapmasıdır.

Kadercilik, burjuva söylemini istila etmiş eşit derecede budalaca pozitiflik önyargısının kusursuz tamamlayıcısıdır. Bu, Barbara Ehrenreich'ın *Bright-Sided* adlı kitabında titizlikle incelediği gibi, kişisel gelişim ve pozitif düşünme safsataları biçiminde karşınıza çıkabilir.[9] Ehrenreich, pozitif düşüncenin gücünün çoğunlukla bir yatıştırıcı, olumsuz bir gerçekliği sorgulayıp ona direnmenin değil boyun eğmenin bir yolu olarak sunulduğunu söyler. *Think and Grow Rich* (Düşün ve Zengin Ol), kişisel gelişim türünün erken klasiklerindendir ve verdiği temel mesaj Oprah Winfrey'in tanıttığı bestseller *The Secret*'a (Sır) kadar uzanan bir hatta çeşitli paragöz tüccarlar tarafından tekrarlanıp durmuştur.[10] Maalesef negatif düşünce kıyameti getirmediği gibi pozitif düşünce de ütopyayı gerçek kılmaz.

Bu inanışın bir başka çeşidi de Silikon Vadisi plutokratlarının düzmece ütopyacılığıdır. Facebook'tan Uber'e kadar her mecrada bu yeni tip soyguncu baronlar, eğer önlerinden çekilip önemsiz emek standartlarımız ve piyasa regülasyonlarımızda ısrarcı olmayı bırakırsak piyasanın tüm sorunlarımızı çözeceğini ve herkese refah getireceğini söyleyip durdukça kendilerinden memnuniyetle parıldamaktadırlar.

İster ütopyacı sağ ister nihilist sol kılığında olsun, tüm bu maskaralıklar politikadan kaçınmaktır. Egemen sınıf bize geleceğin kesinlikle parlak olduğunu söyler; sol eğilimli huysuzlar da geleceğin kesinlikle karanlık olduğunu söyleyerek kendilerini rahatlatırlar. Sonuç: Sol haklı olmanın yavan duygusal tatminini yaşarken, rakiplerimizin aldığı karşılık çok daha somuttur.

Canavarlarımızı Sevmek

Hemen önümüzde duran kısa vadeli güçlüğe göğüs gerip yıkıcı iklim değişikliğini durdurabileceğimizi farz edelim. Ayrıca sınıflara ayrılmış toplumumuzu daha eşitlikçi, herkesin teknolojinin nimetlerinden faydalandığı ve emeğin üretimdeki yerinin tamamen gereksiz olmasa da görece asgari düzeye indiği bir topluma dönüştürebileceğimizi de farz edelim. Bu durumda bile hâlâ kapitalizmin yaratmış olduğu, birçoğu şimdiden bizi kapana kıstırmış ve kaçınılmaz olan ekolojik sonuçlarla yüzleşiyor olacağız. Ve ekosistemle kurduğumuz yeni ilişkiyle uyumlu olması için, ulaşım ağlarından enerji şebekelerine kadar her şeyi yeniden inşa etmemiz gerekecek. Ne türden bir toplumsal sistemin bu işe girişebileceğini hayal edebilmek için, durup geleceğin post-kapitalist dünyasında insanlarla doğa arasındaki ilişkiyi tarif etmemiz faydalı olacaktır.

Ekolojiye dair değerlendirmeler genellikle insanlarla (ve onların teknolojileriyle) doğa arasındaki ikiliğe yönelme eğilimindedir. "Doğanın korunması"na veya "karbon ayak izlerimiz"in azaltılmasına ilişkin ifadelerin altında yatan şey şudur: Doğa el değmemiş bir halde varlığını sürdürür ve insanların görevi de onu korumak için doğadan çekilmektir. Bu düşünme biçimi nihai olarak insanların doğanın ayrılmaz bir parçası olan, doğal, biyolojik varlıklar olduğunun inkârıdır; farklı bir yolla olsa da aynısı, organik dünyadan bütünüyle azade olmak için bilincin bilgisayarlara yüklenmesine can atan trans-hümanizm biçimleri için de geçerlidir.

Doğanın, insan müdahalesinin yokluğunda istikrarlı ve zamansız bir denge hali içinde var olduğu görüşü, dengesizlik, bozulma ve sürekli değişimin karakterize ettiği fiziksel dünyaya dair derin bir yanlış anla-

mayı açığa vurmaktadır. Doğa tarihi henüz insanlar sahnede yokken bile, aşırı nüfus artışı, ölümler, soy tükenmesi ve iklim değişiklikleriyle doluydu. Şayet ekolojiyi değişmeyen bir doğayı koruma projesi olarak görüyorsanız, felaket tellallığı yapan bir nihiliste dönüşmeniz kaçınılmazdır: Doğayı olduğu haliyle korumanın veya eski saf haline döndürmenin hiçbir yolu yoktur; en azından bir taraftan da insan toplumlarını korumaya çalışırken mümkün değildir.

Nihayetinde doğa bizi umursamaz; ne menfaatleri ne de arzuları vardır; vardır, o kadar. Hamamböcekleri ve farelerle dolu bir kıyamet sonrası yeryüzü de, Nuh'un gemisindeki çeşit çeşit canlıyla dolu bereketli ve yemyeşil bir dünya gibi ekolojik bir sistemdir. Biz insanlar kim oluyoruz da birinin diğerinden daha üstün olduğunu söyleyebiliyoruz? İklimi, ekosistemleri veya türleri korumaya dönük her türlü çabaya nihayetinde, ister doğrudan neslimizi devam ettirmek ister tabiatın yaşam kalitemizi artıran yönlerini korumak amacıyla olsun, insan ihtiyaç ve arzularına hizmet etmesi amacıyla girişilir. Etrafı cansız bir yıkımla çevrili mühürlü kubbeler altında yaşayacağımız bir gelecekten kaçınmamızın sebebi, bunun korkunç bir yaşam biçimi olmasıdır. Bazı çevreciler sadece balinaları kurtarmak istiyor olsalar bile, bu içinde balinaların olduğu bir dünyada yaşayabilmeye verdikleri önceliği gösterir. "Derin ekoloji"nin insanlığı doğanın başına gelmiş ve yok edilmeyi hak eden bir hastalık olarak gören uç biçimleriyse, insan merkezli ekolojiyi ondan kaçınmaya çalışırken saçmalığa indirgemekle kalır, çünkü kendi nihilizmlerini umursamaz bir dünyaya yansıtmaktadırlar.

Kim Stanley Robinson'un Mars Üçlemesi, insan merkezli ekoloji ile doğaya tapınma arasındaki farkın bir eleştirisi ve açıklaması olarak okunabilir. Üçlemeyi oluşturan kitaplar, yüzlerce yıl süren gezegeni yaşanabilir hale getirme mücadelesi içinde Mars'taki ilk kolonicileri takip eder. Gezegen ilk kitapta (*Red Mars*/Kızıl Mars) neredeyse el değmemiş haldeyken, son kitapta (*Blue Mars*/Mavi Mars) bitkiler, nehirler ve denizlerle kaplıdır.[11] Bu süreci –yani Mars'ın orijinal doğasının yıkımını– destekleyenler "yeşiller", gezegeni orijinal haliyle korumaktan, dolayısıyla insanların yaşamasına elverişsiz bir halde tutmaktan yana olanlarsa "kızıllar" olarak tanınmaktadır. Burada insanın doğayı ihti-

yaçlarımız doğrultusunda biçimlendirme çabası, doğal çevreyi başka bir amaç gütmeden koruma dürtüsünden ayrılır.

Yeryüzüne dönecek olursak, ekolojist Eugene Stoermer ve başkaları, içinde yaşadığımız çağın "Antroposen" olarak adlandırılması gerektiğini öne sürmüştür. Antroposen, insanların yeryüzünün ekosistemleri üzerinde büyük etki sahibi olduğu bir jeolojik dönemin adıdır. Bazı solcu ekolojistler, bunu ekolojik hasarın suçunu özel olarak kapitalistlere değil de tüm insanlara atmanın bir yolu olarak gördüklerinden terime şüpheyle yaklaşmaktadırlar.[12] Ancak böyle olmak zorunda değildir; Antroposen basitçe, ekolojinin daima insani kaygılar etrafında dönmesi gerektiğinin bir kabulü olarak görülebilir. Bir başka deyişle, mesele doğa üzerindeki etkimizi nasıl azaltacağımız değil, doğayı nasıl daha iyi idare edip ona nasıl özen göstereceğimizdir.

Fransız sosyolog Bruno Latour da, Mary Shelley'nin ufuk açıcı bilimkurgu romanı *Frankenstein*'ın bir okumasını yaparken aynı gözlemde bulunmuştur. Latour'a göre romanın hikâyesi, hep yapılan yorumun aksine, teknolojiye ve insanların kibrine karşı bir uyarı değildir.[13] Frankenstein'ın (canavarın değil, bilimadamının ismidir bu) asıl günahı canavarını yaratmak değil, sevgi ve ilgi göstermek yerine onu vahşi dünyaya terk etmektir. Latour'a göre bu, teknoloji ve ekolojiyle ilişkimize dair bir meseldir. Yarattığımız teknolojiler öngörülmemiş ve korkunç sonuçlar doğurduğunda (küresel ısınma, kirlilik, türlerin yok olması) onlardan dehşet içinde uzaklaşmaktayızdır. Ancak doğayı terk edemeyiz ve terk etmememiz de gerekir. Doğayı bilinçli bir şekilde değiştirmekle daha fazla meşgul olmaktan başka çaremiz yoktur. Yarattığımız canavarı, düşmanımız olup bizi yok etmemesi için, sevmekten başka çaremiz yoktur. Bu, der Latour, "bizden basitçe teknolojiyi ve yenilikleri sahiplenmekten daha fazlasını talep eden bir şeydir"; "insani gelişim sürecini ne doğadan özgürleşme ne de ondan bir düşüş olarak, aksine insan olmayan tüm doğal unsurlara daha da bağlı ve yakın hale gelme süreci olarak gören" bir perspektif gereklidir.[14]

Küçük bir örnek olarak şu anda Harvard Üniversitesi tarafından sürdürülmekte olan "RoboBee" (Robot Arı) projesini ele alalım. Hedefleri biyologlar, robot bilimciler ve mühendislerle işbirliği yaparak böceklerin hareketlerini taklit edebilen küçük robotlar üretmek. Çağımıza

hâkim olan korkular göz önünde bulundurulduğunda, birçok insanın ilk düşüncesi bu teknolojinin askeri gözetleme amacıyla kullanılabileceği yönünde olacaktır ve bu olasılık bizzat proje tarafından hiçbir görünür rahatsızlık duyulmadan web sitesinde duyurulmuştur. Oysa bu teknoloji aynı zamanda, insanların ekosistemde açtığı delikleri doldurmak amacıyla da kullanılabilir. Örneğin robot arılar bitkileri polenleyerek 2006'dan bu yana ABD'deki arı nüfusunu kıran koloni çöküş sendromunun etkilerini bir miktar azaltabilir. Bu, işçi arıların kovanlarından ayrılıp kraliçeyle yavru arıları ölüme terk ettikleri gizemli bir fenomendir. Bu tür ekolojik sorunları teknik müdahalelerle çözme çabasının da, çevre üzerinde yaptığımız önceki bütün değişikliklerde olduğu gibi, hiç kuşkusuz niyetlenilmemiş sonuçları olacaktır. Ancak Latour'un gözlemlediği gibi, bu aşamada doğayla ilişkimizi derinleştirmekten başka bir yol yok gibi görünmektedir.

Eko-sosyalizm ve Devlet

Peki canavarlarımızı nasıl daha iyi sevebiliriz? Toplumun ekolojik anlamda sürdürülebilir bir çizgide yeniden inşası, devletlere ve diğer büyük kuruluşlara önemli bir rol biçmektedir. Komünizmi ele alırken bunu büyük ölçüde bir kenara atabilmiştik, çünkü insanlar birbirlerini olumsuz bir şekilde etkilemeden serbestçe örgütlenme ve arzularının peşinden gitme özgürlüğüne sahiplerdi. Fakat zarar görmüş ve kaynakları azalmış bir gezegende beraber yaşamayı öğrenmek çok daha büyük ölçekli çözümler gerektirir.

Elbette ilk önce, halihazırda iklim değişikliğine yol açan kaynakları, atmosfere karbon salınımı yapan kömür ve petrol santrallerini azaltmak gereklidir. Neyse ki siyasi engellerin aşılabildiği durumda çözümler vardır. Rüzgâr, dalga, jeotermal ve kinetik enerji kaynakları faydalı olsa da, güneş enerjisi muhtemelen fosil yakıtların en önemli uzun vadeli alternatifidir. Güneş hiç kuşkusuz dünyanın erişebileceği en iyi potansiyel enerji kaynağıdır; gezegenin sadece küçük bir bölümünü bile güneş panelleriyle kaplasak devasa miktarda enerji üretmemiz mümkündür. Dahası, güneş enerjisi teknolojisi hızla gelişerek ekonomik olmayan bir yenilikten gerçek bir alternatife dönüşmüştür. Fotovoltaik panellerin

fiyatı 1977'de vat başına 76,67 dolardı, 2013'teyse vat başına 0,74 dolara düştü. Ayrıca büyük ölçekli güneş enerjili sistemlerin önündeki en büyük engellerden biri, yani güneş parlamıyorken enerjiyi saklayabilecek yeni batarya teknolojisinin eksikliği yakında son bulabilir. Mart 2016'da ABD hükümetine bağlı İleri Araştırma Projeleri Ajansı-Enerji bu alanda mevcut enerji şebekelerinin dönüşümüne kapı aralayan büyük bir atılım yapıldığını duyurdu.

Nükleer enerjinin bile bu süreçte bir rolü olabilir. Ancak nükleer reaktörlerin maliyetleri yüksek olduğu, inşa edilmeleri uzun sürdüğü ve ne olursa olsun taşıdıkları risklerden ötürü nükleer enerjiye bel bağlamak ihtiyati bir tedbir olarak görülmek zorunda olduğu için bu rol muhtemelen sınırlı olacaktır. (Temiz enerji alanındaki en önemli atılım, mevcut nükleer fizyon teknolojisinin getirdiği tehlikeler ve toksik atıklar olmadan muazzam miktarda enerji üretebilecek sürdürülebilir nükleer füzyon reaktörlerinin kurulması olacaktır. Ancak biliminsanları laboratuvar ortamında füzyon tepkimeler üretebilseler de, bunu tükettiğinden çok daha fazla enerji üretebilecek şekilde yapmaları için önlerinde çok uzun bir yol vardır; özellikle iklim krizinin kısa vadeli ölçeği dikkate alındığında, bu teknolojinin gelişi okumakta olduğunuz kitap gibi spekülatif bir eser için bile gereğinden fazla uzundur.)

Kirli enerjiyi kademeli bir şekilde terk etmek artık yeterli olmayacaktır. Havadaki karbonu azaltmak suretiyle çoktan gerçekleşmiş zararın bir kısmını telafi etmeye de ihtiyacımız olacaktır. Bazı çevreciler bu tür "karbon yakalama" tekniklerine karşı çıkmakta, kirli enerji kaynaklarının kullanılmaya devam etmesini sağlayan birer dalavere olduklarına inanmaktadır. Oysa temiz enerjiyle birlikte karbon yakalama ve ayrıştırma yöntemlerinin uygulanması, karbon temelli enerji çağından görece yumuşak bir şekilde çıkmak için en büyük umudumuzdur.

Büyük ölçekli altyapı dönüşümlerine ek olarak gündelik yaşamlarımızı da yeniden inşa etmemiz gereklidir. Bu da sürekli genişleyen banliyö metropollerimizin yerine, toplu taşımayla birbirine bağlanan daha yoğun yerler konmasını gerektirmektedir. Ancak şehri yeniden inşa ederken, kırsal alanları da elden geçirme ihtiyacını gözden kaçırmamak gerekir. Herkesi yoğun apartman bloklarının içine sıkıştırmak, banliyölerde yaşama arzusunu doğuran sebepleri, ferah ve yeşil alanlara

duyulan ihtiyacı inkâr etmektir. Şehirlerin dışındaki alanlar el değmemiş yabani yerler olarak değil, daha çok Latour'un tarif ettiği Fransa'daki milli parkların insan yapısı doğası gibi hayal edilmelidir: "Postaneleri, bakımlı yolları, iyi sübvanse edilmiş inekleri ve pırıl pırıl köyleriyle bir kırsal ekosistem."[15] Muhtemelen her biri, temiz enerjili yüksek hızlı trenlerle şehirlere bağlanacaktır.

Yeniden yapılmasına ihtiyaç olan şeylerin listesi devam eder: Örneğin, kıyı kesimlerinin artan sel taşkınlarına karşı düzenlenmesi, ki bu süreç, Hollandalı mühendislerin yüzyıllar öncesinden gelen tecrübe ve uzmanlıklarını New York gibi taşkın yaşanma ihtimalinin artmış olduğu yerlere getirmesiyle çoktan başlamıştır. Peki, ücretin ötesine geçmiş bir dünya hayal ediyorsak, bu emeği nasıl seferber edeceğiz? Kuşkusuz makineler ve otomasyon bir yere kadar yeterli olacaktır. Fakat insanlara ihtiyaç olduğu noktada, bugün askeri aygıta kanalize edilerek heba edilen emeğin yerine bir tür ulusal hizmet getirilebilir.

Plan Olarak Piyasa

Son olarak tüketim meselesi vardır. Kıtlıkla baş etmek gibi acil bir gereklilik söz konusu olacaktır, ancak bu standart kapitalizm modellerindeki gibi emek veya mal kıtlığı olmayacaktır. Gerçek anlamda mükemmel bir çoğaltıcının varlığını kabul ettiğimiz takdirde, tarım bile gerçeğinden ayırt edilemeyecek makine yapımı hamburgerlerin lehine ortadan kaldırılabilir. Karneye bağlanması gereken şey üretimin temel girdileridir (belki su veya diğer hammaddeler ya da sadece enerji). Bu da bir tür ekonomik planlamayı gerektirir.

Planlama 20. yüzyıl sosyalizmi için birçok önemli tartışmanın merkezinde olmuştur. Devlet tüm tüketim malları için üretimin her ayrıntısını planlayabilir mi? Yoksa sadece belli temel endüstrileri mi denetlemelidir? Piyasa "sosyalist" denmeyi hak eden bir toplumda üretimi koordine etmek için kullanılabilir mi?

Planlama, kıtlık sonrası bir toplumu kuramlaştırmaya çalışan bilimkurgu eserlerinin çoğunda da karşımıza çıkar. Ken MacLeod'un *The Cassini Division* adlı romanı, insanlığın güneş sisteminde koloniler oluşturduğu ve içlerinden biri Güneş Birliği olarak bilinen farklı topluluklar

kurduğu 24. yüzyılda geçer. Bir noktada yazar bu topluluğun "Leontiev maddi denge matrisleriyle çalkalanan Babbage motorları"nı tasvir eder.[16] Sonraki bölümde tekrar karşımıza çıkacak olan Wassily Leontiev'in ismi, akla Francis Spufford'un *Red Plenty*'sinde (Kızıl Bereket) anlatıldığı şekliyle Sovyet planlamacılığını getirir. Spufford'un "geçmiş" hakkındaki spekülatif kurmacası, matematikçi Leonid Kantorovich'in planlı ekonomiyi matematiksel olarak kontrol etmenin yolunu bulma çabalarını dramatize eder.[17]

Kim Stanley Robinson'un *2312* adlı eseri, "güneş sisteminin toplam yıllık ekonomisini, kuantum bilgisayarlarla bir saniyeden kısa sürede hesaplayabilen" bir sistemi tasvir eder.[18] Kuantum bilgisayımı, bilgisayar biliminin uzun süredir hayalini kurduğu bir şeydir ve kuantum mekaniği ilkelerinin, bugün sahip olduklarımızdan onlarca kat daha hızlı bilgisayarların yapımında kullanılabileceği varsayımına dayanır. Dolayısıyla Robinson'un ima ettiği, Sovyetler dönemindeki teknolojinin altından kalkamayacağı inanılmaz karmaşıklıkta ekonomik planlama sorunlarını çözebilecek makinelerdir. Kitapta ekonomik sistem, *Red Plenty*'ye bir selam olarak "Spuffordlaştırılmış Sovyet sibernetik modeli" olarak adlandırılır.[19] Bir başka solcu esprideyse, Robinson sistemin aynı zamanda "Albert-Hahnel modeli" olarak da bilindiğini söyler. Bu, solcu ekonomi kuramcıları Michael Albert ve Robin Hahnel'e bir göndermedir. Bu iki kuramcının "katılımcı ekonomi" çerçevesi, planlama yetkisinin bürokrasiye verildiği değil, bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı bir ekonomik planlama sistemi geliştirme girişimidir.

Planlama açıkça, geleceğin uygulanabilir bir ekonomisi olan postkapitalist toplumunu hayal etmek isteyen birçok insanın aklında olan bir şeydir. Ancak tüm bu örnekler 20. yüzyılın eski sorununa, yani üretimin "planlanması" meselesine cevap bulma girişimleridir. Oysa, önceki bölümlerde yaptığımız gibi, çoğaltıcıların varlığını kabul edersek bu hiç de sorun değildir. En azından tüketim malları söz konusu olduğunda, insanlar kendileri için istediklerini üretebilirler. Fakat kaynakların kıt olduğu bir gelecek her şeye rağmen "tüketim"in idare edilmesi meselesiyle karşı karşıya kalacaktır. Yani, çoğaltıcıları besleyen kıt kaynakları bölüştürmenin bir yolunu bulmamız gerekecektir.

Birinci Bölüm'de söz ettiğimiz temel gelir bu noktada tekrar faydalı olabilir. Bu bölümde tarif ettiğimiz bağlam içinde, temel gelir kapitalizmdeki ücretlerden tamamen farklı bir işlev görür. Tüketimi piyasa mekanizmaları aracılığıyla pay etme ve planlama işlerini görecektir.

Başlığı "Sosyalizm" olan bir bölümde bunların söylenmesi biraz tuhaf karşılanabilir. Ayrıca piyasanın özü itibarıyla arzulanır bir post-kapitalist gelecekle bağdaşmadığını düşünen bazı sosyalistler vardır. Onlara göre piyasa, kapitalizmde yanlış olan her şeyin temel bir bileşenidir ve otomasyon ile yabancılaşmanın kaynaklarından biridir. Bu yaklaşım uyarınca, piyasalar birbirimizle kurduğumuz ilişkilere aracılık etmek için parayı ve metaları kullandığı için, ekonomik yaşamımızı düzenlemenin takas, bir komün içinde ihtiyaçlarımızı kendi kendimize giderme veya tüm kurumların toplumsallaştığı ve üretim ve dağıtımla ilgili kararların siyasal süreçler içinde alındığı tamamen planlı ekonomi gibi diğer yollarına kıyasla özünde daha az sosyal ve insanidir. Bu eleştiri, özellikle piyasa ilişkilerinin yaşamın her alanına sirayet ettiği ve en şahsi kararları bile gayrişahsi güçlere tabi kıldığı kapitalist bir toplumda, kesinlikle yabana atılamaz.

Ancak piyasa, herhangi bir şey veya hizmet için, içinde gömülü olduğu geniş toplumsal yapıya bağlı olarak farklı anlamlara ve etkilere sahip olabilecek bir teknoloji olarak da görülebilir. Servet ve gelirin belli noktalarda aşırı yoğunlaşmasının karakterize ettiği bizimki gibi bir toplumda, piyasa toplumsal gücü paraya göre dağıtır ve böylelikle bir "bir dolar, bir oy" toplumu yaratır.

Araba paylaşım hizmeti Uber, günlük işleri dışarıya verme sitesi TaskRabbit ve kısa süreli konut kiralama piyasası AirBnB gibi örnekleri düşünelim. Her biri kendisini, bireylerin temel eşitlik koşullarında küçük meta ve hizmet takasları yaptığı "paylaşımcı ekonomi"nin bir parçası olarak sunmaktadır. Buradaki fikir, tatildeyken dairemi kiraya verebilmem, boş zamanın olduğunda beni bir yerlere arabayla götürmek için seni tutabilmem ve böylelikle hepimizin hayatının bir nebze daha kolaylaşması ve biraz daha fazla para kazanabilmemizdir. Bu durumda hiç kimsenin bir başkasını sömürmeye yetecek zenginliği ve gücü yoktur ki bu da sosyolog Erik Olin Wright'ın piyasada eşit güce

sahip "rıza gösteren yetişkinler arasındaki kapitalizm" dediği şeyin iyi bir örneğidir.[20]

Bu şirketler şu anki halleriyle aslında içinde yaşadığımızın ne kadar eşitsiz ve karşılıklı mutabakata dayanmayan bir sistem olduğunu gösterir. İki farklı şekilde eşitsizdirler. Bu sistemlerde hizmetin alıcıları ile satıcıları arasında eşitsizlik vardır: TaskRabbit vasıtasıyla işe alan kişilerin, kovulmaktan korktukları için suistimal edici veya mantıksız talepler karşısında yapacak pek bir şeyleri yoktur. AirBnB'deki birçok mülk, birkaç günlüğüne boş odalarını kiralamaya çalışan bireyler değil, aslında ruhsatsız otel zincirleri olan şirketler tarafından işletilmektedir. Büyük risk sermayedarları tarafından desteklenen bu şirketler, mübadelenin gerçekleştiği platformları denetledikleri ve kârlarını artırmak için istedikleri anda kuralları değiştirebildikleri için alıcılar ve satıcılar üzerinde iktidar sahibidirler. Tarifelerini ve çalışma koşullarını keyfi bir şekilde değiştirdiği için şoförlerini mevcut uygulamayı protesto etmeye ve greve gitmeye iten Uber'de bu durumu tüm çarpıcılığıyla görürüz.

Ancak herkese aynı temel gelirin verildiği ve kimsenin büyük servet havuzları üzerinde kontrol sahibi olmadığı bir toplum önerdiğimizde, bu itiraz ortadan kalkar. Temel geliri, dünyada kıt olan her şeyden payınıza düşeni almanızı sağlayan bir karne olarak düşünün. Piyasanın fiyatlandırma mekanizması, kıt kaynakların her birinden belli miktarlarda dağıtım yapmak için değil aşırı kullanımın önlenmesi için kullanılır.

Bunun ne anlama geldiğini göstermek için gündelik bir örneğe bakalım: Araç park etmek. Amerikan şehirlerinde sokaklara araç park etmek birçok bölgede geleneksel olarak bedava olmuş veya cüzi sabit ücretlerle sağlanmıştır. Bu, insanları kısıtlı park alanı kaynağını aşırı tüketmeye itmesi ve dolayısıyla boş alanların azalmasına ve birçok arabanın boş park yeri arayarak dolaşmasına yol açması bakımından dramatik bir düşük fiyatlandırmadır. New York'un bazı bölgelerinde sokaklardaki trafiğin büyük kısmını park yeri arayan ve sıkışıklıkla kirliliğe yol açarken bir yandan da vaktini heba eden insanlar oluşturmaktadır.

Bazı şehirler, buna bir alternatif olarak, büyük ölçüde UCLA park etme teorisyeni Donald Shoup'un etkisiyle, sokaklardaki park alanlarının fiyatlandırmasıyla ilgili çeşitli projeler denemektedir.[21] Shoup'un

temel temalarından biri, kent yönetimlerinin sokaklardaki park alanlarına düşük fiyatlar biçmekten kaçınmaları gerektiğidir. Çünkü düşük fiyatlar, iki saat sınırlaması gibi zahmetli kurallarla birlikte, yukarıda tarif edilen Sovyet tipi kıtlıklara yol açmaktadır.

Los Angeles kenti bu teorinin etkisiyle LA Express Park adlı kablosuz bir akıllı ölçüm sistemini hayata geçirme kararı aldı. Bu sistemde her park alanının altındaki kaldırımlara o alandaki arabaların varlığını tespit eden sensörler kurulur. Ardından bilgisayar tabanlı sistem kaç alanın dolduğuna bağlı olarak park fiyatını kendiliğinden belirler. Fiyat, park yerlerine talep arttığında saatte 6 dolara kadar çıkabilirken, boş yer çok olduğunda 50 sente kadar düşebilmektedir.

LA Express Park projesi "serbest piyasa"nın araç park etmeye uygulanması olarak geniş bir şekilde tartışılmış ve teşvik edilmiştir. Bu doğal olarak piyasayı kapitalizmle ve eşitsizlikle eşitleyen bazı solcuların sinirine dokunmaktadır. Ne var ki burada söz edilen "piyasalar", basitçe güçlüleri daha da zenginleştirmeye yarayan bir ideolojik dalavereden fazlasıdır; kapitalizmden ayrı tutulabilecek sınırlı teknolojiler olarak piyasaların potansiyeline dair bazı ipuçları vermektedir.

Marksistlerin kapitalist piyasaya genel olarak iki itirazları olmuştur. İlki dar anlamda ekonomiktir: Kapitalist rekabetin "anarşi"si içinde, özel kâr çabası adaletsiz ve mantıksız sonuçlar doğurur. Yoksullar açlık çekerken lüks mallar üretilir, kimsenin satın almaya gücünün yetmediği mal stokları birikir, binlerce kişi iş ararken fabrikalar boş kalır, çevre yağmalanır vs. Lev Troçki'nin, komünist takipçileri için kısa vadeli bir reform programı çıkardığı *Geçiş Programı*'nda yerini kaçınılmaz olarak rasyonel, bilinçli, işçilerin denetiminde olan daha üstün bir planlama biçiminin alacağı bu türden bir piyasa anarşisine pek çok atıf vardır. Aslında, der Troçki, "ekonomiyi 'kontrol etme', sanayiyi devlet 'güdüm'üne sokma ve 'planlama' ihtiyacı, bugün –en azından sözlü olarak– faşistinden sosyal demokratına kadar günümüzün burjuva ve küçük burjuva eğilimlerinin hemen hepsi tarafından kabul edilmektedir."[22]

Ancak Troçki'nin kendisi, piyasa mekanizmalarının ekonomiyi planlamanın bir parçası olması gerektiği konusunda çok katıydı. 1932'de *Sovyet Ekonomisi Tehlikede* başlıklı eleştirisinde şöyle diyordu:

> İster devlet veya özel şirket olsun, ister kolektif veya bireysel, ekonominin sayısız canlı katılımcısı ihtiyaçlarını ve göreli güçlerini sadece planlama komisyonlarının istatistiksel saptamaları yoluyla değil, arz ve talebin doğrudan baskısıyla bildirmelidir. Plan piyasada kontrol edilir ve büyük ölçüde piyasa aracılığıyla hayata geçirilir.[23]

Bu açıdan bakıldığında Los Angeles sistemi kapitalist bir "serbest piyasa" deregülasyonu değildir. Kent park işini birbirleriyle müşteri kapma rekabetine girmeleri için özel şirketlere devretmemektedir. LA Express Park deneyi aslında örnek niteliğinde bir merkezi planlama projesidir. Kent işe bir üretim hedefi belirleyerek başlamıştır ve bu örnekte hedef her sokakta boş bir park alanının bulundurulmasıdır. Daha sonra, hedefle buluşacak fiyat sinyallerini yaratmak amacıyla karmaşık bir sensör ve fiyatlandırma algoritmaları sistemi kullanılmıştır. Kapitalist piyasanın nedensel yönü köktenci bir şekilde tersine çevrilmiştir: Piyasa fiyatlarındaki dalgalanmaların öngörülemez bir üretim seviyesine yol açması yerine üretim hedefi ilk sıraya geçmiş ve fiyatları belirleyen şey üretim kotası olmuştur.

Piyasa karşıtı bir argüman daha vardır: Sadece anarşik ve verimsiz değildirler, aynı zamanda kapitalizmin ve sömürünün devam etmesini sağlayan ideolojik mistifikasyonlar yaratırlar. Marksist siyasetbilimci Bertell Ollman bunu pek çok defa ileri sürmüştür. "Merkezi planlamaya dayalı toplumların büyük erdemlerinden biri," der, "ters giden şeylerden kimin sorumlu olduğunun kolaylıkla görülebilmesidir."[24] Bu, demokratik hesap verebilirliğin önkoşullarından biridir, çünkü "sadece piyasa mistifikasyonuna yönelik bir eleştiri suçu işleyeni kimse ona –yani kapitalist piyasaya ve ona hâkim olan sınıfa– atabilmemizi mümkün kılacaktır."[25]

Ancak bu eleştiri de hatalıdır. Fiyat sinyallerinin ve bir piyasanın varlığına rağmen, yeni dalgalı parkmetre fiyat rejiminden kimin sorumlu olduğu açıkça ortadadır: Danışmanı Donald Shoup tarafından cesaretlendirilmiş olan Los Angeles kenti. Aslında bu gibi projeleri ücretsiz park etme hakkını verili kabul edenlerle yoğun bölgelere giren şoförlerden ücret alarak trafiği azaltan sıkışıklık önleyici fiyatlandırma gibi politikalara karşı çıkanlar açısından tartışmalı hale getiren tam plancıların görünür

olmasıdır. Bu aynı zamanda karbon vergisi gibi iklim politikalarını sağ kanattan gelen saldırılara açık hale getiren şeylerden de biridir: "Piyasaya dayalı" kisvesine rağmen, herkes bu politikaların devletin yasakoyucuları ve bürokratları tarafından getirildiğini bilmektedir.

LA Express Park ile benzer tüm sistemlerin asıl başarısızlığı, son derece eşitsiz bir kapitalist toplumda var olmalarıdır. Böyle bir toplumda park alanı için 6 dolar alınması, yoksullara kıyasla zenginler için çok daha önemsizdir ve dolayısıyla sistem özü itibarıyla eşitsizdir. Buna verilecek yanıt piyasa planlama sistemine saldırmak değil, altta yatan bu eşitsizliği ortadan kaldırmaktır. Nihayetinde bu, kapitalist kaynak dağıtımı sisteminin alt edilmesi ve servetin kontrolünün eşitlikçi hale getirildiği –yani Gorz'un İkinci Bölüm'de alıntıladığımız ifadesiyle, "ödeme araçlarının dağılımı"nın temelde eşit olduğu– bir dünyaya yaklaşmak anlamına gelir.

Fakat bu dünyanın yokluğunda talancı "paylaşım ekonomisi" işletmelerinin bir kısmını biraz daha eşitlikçi bir noktaya taşımanın yolları vardır. Örneğin ekonomi yazarı Mike Konczal "Uber'i toplumsallaştırma"yı önermiştir.[26] Konczal, şirketin çalışanları zaten sermayenin büyük kısmına –arabalara– sahip olduğundan, bir işçi kooperatifinin Uber uygulaması gibi çalışan ama bir avuç Silikon Vadisi kapitalisti tarafından değil, bizzat işçiler tarafından kontrol edilen bir çevrimiçi platform kurmasının görece kolay olduğunu söyler.

Günümüz piyasa toplumlarını bu denli vahşi kılan eşitsizliklerin üstesinden gelebilirsek, ekolojik açıdan kısıtlı bir dünyada tüketimi örgütleyecek piyasa mekanizmalarını kurma şansımız ve bu sayede kapitalizmi ve iklim değişikliğini hep beraber eşit bireyler olarak atlatma imkânımız olacaktır; eko-sosyalist ve *Jacobin* dergisi editörü Alyssa Battistoni'nin Virginia Woolf'a atıfla söylediği gibi, "hepimiz güneşin altında hayatta" kalabiliriz.[27]

Sosyalizm bir sınırlar dünyasıdır, ama bu aynı zamanda özgürlüklerin dünyası da olmayacağı anlamına gelmez. Birinci Bölüm'de ele alındığı gibi komünizmin de sınırları vardır, fakat bunlar bütünüyle insani toplumsal ilişkilere içkindir. Burada sınırları dayatan bir diğer unsur, içinde yaşadığımız fiziksel çevredir. Tüketim kısıtlanmak zorunda olsa bile, emeği yine de asgari seviyeye çekmemiz mümkündür.

Ekolojik yeniden inşanın zorunlu kıldığı görevler de servete erişimi olanlar tarafından dikte edilmek yerine adil bir şekilde paylaştırılabilir. Kimi zaman bunlar birer angaryaya dönüşebilir: Ne de olsa bu bölüme geri dönüşüm için asfalt söken insanların hikâyesiyle başlamıştık ve bu işi yapmışlığım olduğu için biliyorum, kimseye tavsiye etmem. Başka bazı durumlardaysa, yaptığımız iş insanların tatmin edici ve heyecan verici bulduğu bir şey olabilir. İster robot arı tasarımı olsun ister park algoritması tasarımı, sosyalist ekoloji cazip zorluklarla doludur; eko-sosyalist geleceğin içinde bir parça komünizm vardır.

Başka bir deyişle, sosyalist gelecek insanların çoğaltıcı karnelerini harcaması ve Ekolojik Yeniden İnşa Birimleri'ne görev raporu vermesi kadar alelade işlerle dolu olabilir. Ya da gezegenimizi yeniden yaşanabilir hale getirmek, bizi ve şu anda var olan diğer canlıların en azından bir kısmını hayatta tutmaya devam edebilecek bir yer olarak yeniden inşa etmek, bir diğer deyişle tamamen yeni bir doğa yaratmak ve bu doğanın bize ileride de ev sahipliği yapacağından emin olmak gibi büyük işler de içerebilir. Bu dünya komünist geleceğin baş döndürücü ve doğaçlama hissiyatına sahip olmayabilir, fakat yine de herkesin –ki bu az sonra ele alacağımız son gelecek ihtimali için söylenebilecek olandan çok daha büyük bir kalabalıktır– yaşayabileceği iyi bir yer olabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Eksterminizm: Hiyerarşi ve Kıtlık

Neill Blomkamp'ın 2013 tarihli filmi *Elysium*, 2154 yılındaki distopik bir dünyayı anlatır. Küçük bir seçkin azınlık (isterseniz buna yüzde birlik dilim deyin) Elysium adlı bir uzay istasyonuna yerleşmiştir. Yaşamlarını konfor ve serbestlik içinde geçirdikleri bu istasyonda, mucizevi "Med-Bay" teknolojisine erişimleri sayesinde belli ki ölümsüzlüğe ulaşmışlardır. Ancak bu sırada insanlığın dünya üzerinde yaşayan geri kalanı, robot polislerin yönettiği kalabalık ve kirli bir gezegende hayat mücadelesi vermektedir. Hikâye, dünyada yaşamaya mahkûm ayaktakımının bir üyesi olan Max'in (Matt Damon) etrafında döner. Max radyasyondan zehirlenmiştir ve Elysium'a girip oradaki tıbbi harikalara ulaşmaya çalışmaktadır.

Filmden Elysium denen yerin siyasal iktisadını çıkarsamak biraz zordur, ancak bazı fikir verici temalar da mevcuttur. En önemlisi, Elysium'daki zenginlerin görünürde dünyaya ekonomik açıdan hiçbir şekilde bağımlı olmamalarıdır. Max'in filmin başlarında çalışmakta olduğu ve başında Elysiumlu seçkinlerden birinin bulunduğu bir fabrika görürüz. Ancak bu fabrikanın amacı sadece silah ve robotların –amaçları dünyadaki nüfusu kontrol altında tutmak olan silah ve robotların– üretilmesiymiş gibi görünür. Filmin büyük kısmında, dünya sakinleri proletarya gibi değil, insan kalabalıklarının emekleri için sömürülmekten ziyade üst üste yığıldığı bir toplama kampının tutsakları gibidirler. Dolayısıyla *Elysium*'un siyasal iktisadı, sözgelimi başkent Panem'deki lüks yaşam tarzının temel malların yoksullarca üretildiği çevre "mıntıkalar" tarafından sağlandığı *Açlık Oyunları*'nınkinden farklıdır.

Elysium'un sonu, zenginlere ait yaşam tarzının belki de herkese sağlanabileceğini, herkesin lükse ve ölümsüzlüğe kavuşabileceğini ima

eder. Ancak bu hiç de apaçık değildir. Önceki bölümlerden birinde, sınıfsal hiyerarşi bağlamında böyle bir kıtlık sonrası toplum ortaya çıkarsa, bunun büyük ihtimalle fikri mülkiyet üzerine kurulu bir rant ekonomisi biçimini alacağını ileri sürmüştüm. *Elysium* farklı bir şey gibi görünür: Hiyerarşi-eşitlik ve kıtlık-bolluk eksenlerimizin dördüncü permütasyonu, yani kıtlığın herkes için aşılamadığı ama küçük bir azınlık için aşılabildiği bir dünya.

Azınlık İçin Komünizm

İronik bir şekilde, Elysium'un baloncuğu içinde yaşanan hayat, birkaç bölüm önce taslağı çıkarılan komünist senaryodan çok da farklı değildir. Elbette tek fark, bunun az sayıda insanın komünizmi olmasıdır. Ve aslında günümüz ekonomisinde çoktandır bu yöne doğru bir eğilimin var olduğunu da görebiliriz. Charles Stross'un belirttiği gibi, en zengin olanlar çoğu malın aslında ücretsiz olduğu bir dünyada yaşamaktadırlar. Yani zenginlikleri gıda, barınma, seyahat ve diğer olanaklara kıyasla öyle büyüktür ki, nadiren durup bir şeylerin bedeli üzerine düşünmeleri gerekir. İstedikleri her şeyi alabilirler.

O halde çok zenginler için dünya sistemi zaten yukarıda tarif ettiğimiz komünizme benzemektedir. Tabii aradaki fark, içinde bulundukları bu kıtlık sonrası durumu mümkün kılanın sadece makineler değil, küresel işçi sınıfının emeği olmasıdır. Ancak gelecekteki gelişmelere –komünizm olarak tarif ettiğim geleceğe– dair iyimser bir bakış açısı, eninde sonunda hepimizin bir anlamda %1'lik dilim içinde olacağı bir noktaya varacağımızdır. William Gibson'ın şu sözü ünlüdür: "Gelecek geldi zaten; sadece adaletsizce dağıtılmış durumda."[1]

Peki ya kaynaklar ve enerji, bugün sadece zenginlerin tadını çıkardığı bir maddi yaşam standardını herkese açmaya yetmeyecek kadar kıt olursa? Ya üretimde artık proleter kitlenin emeğine ihtiyaç duymayan fakat herkese keyfi büyüklükte bir tüketim standardı sağlayamayan bir geleceğe varırsak? Bu dünyaya eşitlikçi bir toplum olarak varırsak, sistemimiz önceki bölümde tarif edilen ve ortaklaşa korumaya dayalı bir sosyalist rejimi andıracaktır. Ancak bunun yerine ayrıcalıklı seçkin gruplar ile ezilmiş kitleler arasında kutuplaşmış bir toplum olarak kalırsak, o zaman en olası

güzergâh bizi çok daha karanlık bir noktaya götürecektir. Zenginler, çoğaltıcılarıyla robotlarının her ihtiyaçlarını karşılayabileceği bilgisiyle kendilerini güvende hissedecektir. Peki ya geri kalanımız?

Bir hiyerarşi ve kıtlık dünyasında üretimdeki otomasyonun yarattığı en büyük tehdit, egemen seçkinlerin gözünde büyük insan kitlelerinin gereksiz hale gelmesidir. Bu durum, sermaye-emek karşıtlığını karakterize eden şeyin hem çıkar çatışması hem de karşılıklı bağımlılık olduğu kapitalizmin zıddıdır: İşçiler üretim araçlarını kendileri denetlemedikleri sürece kapitalistlere bağlıdır, kapitalistler de fabrika ve dükkânlarını işletebilmek için işçilere muhtaçtır.

Aslında geçmişte birçok sosyalist harekete umut ve güven veren şey bu karşılıklı bağımlılık olmuştur. Patronlar bizden nefret ediyor olabilir, diye düşünmüşlerdir, fakat bize ihtiyaçları var ve bu bize bir güç ve onlara karşı bir koz veriyor. Emekçilerin ve sosyalistlerin eski "Sonsuza Kadar Dayanışma" normunda işçilerin zaferi kaçınılmazdır, çünkü "onlar kazanmak için hiç alınteri dökmedikleri milyonlar kazanmışlardır, fakat bizim beyinlerimiz ve kaslarımız olmadan tek bir çark bile dönmez." Robotların yükselişiyle beraber bu ikinci iddia geçersizleşmiş bulunuyor.

Yoksullaşmış ve ekonomik açıdan lüzumsuz hale gelmiş bir ayaktakımının varlığı, doğal olarak yakın gelecekte ellerindekileri kaybetmekten korkan egemen sınıf için büyük bir tehdittir. Bu tehdit karşısında bazı yol haritaları ortaya çıkar. En azından kaynak kıtlığının aşırı bağlayıcı olmadığı durumlarda zenginler sosyal refah programlarıyla zenginliklerinin bir kısmını paylaşarak kitleleri belli bir kaynak dağıtımıyla satın alabilirler. Ancak bu çözüm, kıtlığın zenginlerin yaşamına tekrar girme ihtimaline ek olarak, kitleler arasında çok daha büyük taleplerin ortaya çıkmasına da yol açabilir ve böylece bir kez daha ellerindekileri kaybetme olasılığı başgösterir.

Büyük Buhran ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, refah devletinin yükselişiyle beraber yaşanan şey temelde budur. Bir süreliğine sağlam sosyal yardımlar ve güçlü sendikalar, yüksek kârlar ve hızlı büyümeyle çakışmış ve bu sayede emekle sermaye huzursuz da olsa bir barış içinde yaşamıştır. Ancak tam da bu refah, işçilerin çalışma

koşulları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmayı talep edebilecek kadar güçlendiği ve patronların hem kârlarının hem de işyerlerindeki kontrollerinin ellerinden kaymasından korkmaya başladığı bir durum ortaya çıkarmıştır. Kapitalist bir toplumda bu kaçınılmaz bir gerilimdir: Patron işçiye muhtaçtır, fakat aynı zamanda onun potansiyel gücü karşısında korkuya kapılır.

Peki kitleler tehlikeli olduğu ancak artık işçi sınıfı da var olmadığı ve dolayısıyla egemenler nezdinde hiçbir değer taşımadığında ne olur? Birileri er geç onlardan kurtulmanın iyi olacağına kanaat getirecektir.

Son Aşama Olarak Toplu İmha

Marksist tarihçi E.P. Thompson, 1980'de Soğuk Savaş ve hep var olan nükleer yıkım tehdidi üzerine "Medeniyetin Son Aşaması Eksterminizm Üzerine Notlar" başlıklı bir yazı kaleme aldı.[2] Yazıda, hem kapitalist hem de komünist ekonomilerin gitgide daha fazla militarizm ve savaş teknolojilerine yönelmesi üzerine düşünüyordu. Thompson'a göre silahlanma yarışını ve askeri yığınakları salt rakip tarafların –ister SSCB'nin planlı ekonomisi ister ABD'nin kapitalist piyasası olsun– geniş anlamda siyasal ekonomilerini koruma aracı olarak anlamak yeterli değildi. Askeri-endüstriyel kompleks zengin kapitalist ülkelerde ekonominin gittikçe daha büyük bir kısmını oluşturuyor ve Sovyetler de benzer şekilde gittikçe daha çok silahlanıyordu.

Thompson bu toplumsal formasyonu anlamak için yeni bir kategoriye ihtiyacımız olduğunu söyler. Marx'ın *Felsefenin Sefaleti* adlı kitabından şu meşhur cümleyi alıntılar: "El değirmeni size feodal lordun olduğu toplumu verir; buharlı değirmen ise endüstriyel kapitalistin olduğu toplumu."[3] Yani bir toplumun temel ekonomik ilişkileri değiştikçe, o toplumdaki tüm toplumsal ilişkiler de onlarla birlikte değişme eğilimindedir. Thompson askeri endüstriyalizmin mantığına karşı çıkarak şunu sorar: "Şu anda çalışmakta olan ve insanları imha etmenin araçlarını üreten bu şeytani değirmenler bize ne vermektedir?" Yanıtı, ihtiyaç duyduğumuz kategorinin "eksterminizm" (imhacılık) olduğudur. Bu terim "bir toplumun ekonomi, yönetim şekli ve ideolojisinde farklı

derecelerde ifadesini bulan ve onu sonucu ancak insan kalabalıklarının imhası olabilecek bir yöne sevk eden özellikleri"ni kapsar.[4]

Thompson'ın ele aldığı spesifik yapılanma büyük ölçüde ortadan kalktı; artık ne bir Soğuk Savaş var ne de bir SSCB. Militarist neo-muhafazakârlarla diğerlerinin Rusya veya Çin'le büyük güç mücadelelerini yeniden yaratmaya dönük tüm nostaljik girişimlerine rağmen, bunlar nükleer dehşetin Thompson'ın tepesinde gezinen gölgesiyle asla kıyaslanamaz. Ben de bu yüzden onun söylediklerini alıp başka bir düzeni, dört varsayımsal toplumumdan sonuncusunu tarif etmek için kullanacağım. Ancak benim tarif edeceğim de "sonucu ancak insan kalabalıklarının imhası olabilecek bir yöne sevk" edilen bir diğer toplum.

Hâlâ, askeri bütçenin Amerikan ekonomisinin neredeyse Thompson'ın yazısını yazdığı dönemdeki kadar büyük bir yüzdesini oluşturduğu, son derece askerileştirilmiş bir dünyada yaşıyoruz. Ancak "Teröre Karşı Savaş" olarak adlandırılan dönemi tanımlayan çatışmalar, ileri teknolojiye sahip orduları zayıf devletler veya devletsiz isyancılarla karşı karşıya getiren asimetrik çatışmalardır. Bu tiyatro sahnelerinde öğrenilen dersler eve taşınmakta ve iç politikaların da askerileşmesine yol açmaktadır.

Egemen sınıfın artık işçi sınıfının emeğini sömürmeye ihtiyacının kalmadığı bir dünya, yoksulların bir tehlike ve külfetten ibaret hale geldiği bir dünyadır. Polis aracılığıyla üzerlerinde baskı kurmak nihayetinde gerekçelendirilemeyecek kadar fazla soruna yol açacakmış gibi görünür. "İnsan kalabalıklarının imhası"na yönelik eğilimin ortaya çıktığı yer burasıdır. Varacağı son nokta, kelimenin gerçek anlamıyla yoksulların imha edilmesidir, böylelikle ayaktakımı nihayet kesin olarak ortadan kaldırılabilecek ve zenginler Elysium'larında barış ve huzur içinde yaşayacaklardır.

Nobel ödüllü iktisatçı Wassily Leontiev, 1983 tarihli bir makalesinde, bu kitapta üzerinde durduğumuz kitlesel işsizlik sorununu öngörmüştü. Durumu olduğundan hafif gösteren ve "biraz şoke edici ancak özünde münasip bir benzetme" dediği bir ifadeyle, işçileri atlarla kıyaslıyordu.

> Yeni bilgisayarlı, otomatik ve robotik donanımın yenilikçi bir şekilde devreye sokulmasıyla emeğin rolünü azaltması beklenebilecek sürecin, tarımda traktörlerle diğer makinelerin atları ve

> diğer koşum hayvanlarını önce azaltıp sonra tamamen devreden çıkarması sürecine benzediği söylenebilir.[5]

Daha sonra belirttiği gibi, bu durum pek çok insanı "insani açıdan tüm bu âtıl atları tutmanın... pek anlamlı olmadığı" sonucuna vardırmıştır. Bunun sonucunda ABD'deki at nüfusu 1900'de 21,5 milyonken, 1960'ta 3 milyona düşmüştür.[6] Leontiev devamında, bir 20. yüzyıl ortası teknokratının neşeli özgüveniyle, insanlar at olmadığı için toplumun tüm üyelerini desteklemenin yolunu bulacağımızdan emin olduğunu ifade etmiştir. Gorz'u ve ücretli emeğin diğer eleştirmenlerini yankılayarak şunu ileri sürmüştür: "Er ya da geç... 'istihdam' talebinin işin başında bir 'geçinme', yani gelir talebi olduğunun kabul edilmesi gerekecektir."[7] Ancak günümüz egemen sınıfının kibirli ve zalim tutumları dikkate alındığında, bunu verili kabul etmemiz hiçbir şekilde mümkün değildir.

Neyse ki zenginler bile, ilk çare olarak bu Nihai Çözüm'e başvurmayı zorlaştıran ahlak normları geliştirmiştir. İlk adımları, *Elysium*'daki karakterler gibi, basitçe yoksullardan saklanmaktır. Ancak etrafımızda, nüfus "fazla"sını yalnızca kordonla çevirip denetlemeden, temelli ortadan kaldırmayı gerekçelendirmeye doğru kademeli bir kayış olduğunu görebiliriz.

Dışa Kapalı Toplumlar ve Toplumsal Denetim

Sosyolog Bryan Turner bir "dışa kapalı toplum"da yaşadığımızı öne sürmüştü.[8] Küreselleşmeyle artan hareketlilik efsanesine rağmen, aslında "devletlerin ve diğer kurumların mekânları düzenlemeye ve gerektiğinde kapatma, bürokratik engel, yasal dışlama ve ruhsatlandırma" aracılığıyla "insan, meta ve hizmet akışını hareketsiz kıldığı" bir düzen içinde yaşıyoruz.[9]

Elbette hareketleri kısıtlananlar kitlelerdir; seçkinler kozmopolit ve hareketli olmaya devam eder. Turner'ın verdiği örneklerin bazıları, sık uçuş yapanlara özel salonlar ya da kamu hastanelerindeki özel odalar gibi önemsiz şeylerdir. Zenginler için kapalı siteler (ya da daha uç bir durum: özel adalar) ve yoksul gettoları gibi polisin insanların "yanlış" mahallelere gitmesini engelleme sorumluluğu taşıdığı örneklerse çok daha ciddidir. Biyolojik karantinalar ve göçün sınırlanması, dışa kapalılık kavramını ulus-devlet düzeyine taşır. Bütün durumlarda

hapishane, ister federal cezaevi olsun ister Guantanamo Körfezi'nde bir tutukevi, itaat etmeyenlerin konduğu nihai distopik dışa kapalı alan olarak görünmektedir. Kapalı siteler, gettolar, hapishaneler, terör paranoyası, biyolojik karantinalar; bunlar, zenginlerin bir sefalet okyanusunun ortasındaki küçük servet adalarında yaşadığı, tersine dönmüş bir küresel gulaga tekabül eder.

Christian Parenti, *Tropic of Chaos*'ta (Kaos Dönencesi), iklim değişikliğinin ekolojik değişimin, ekonomik eşitsizliğin ve başarısız devletlerin –kendi deyişiyle– "yıkıcı birleşim"ine sebep olmasıyla beraber dünyanın kriz bölgelerinde bu düzenin nasıl yaratıldığını gösterir.[10] Sömürgeciliğin ve neoliberalizmin sonucunda zengin ülkeler, fakir ülkelerin seçkinleriyle beraber, çeşitli kabile toplulukları ve siyasi hizipler hasar görmüş ekosistemin azalan kaynakları için kavga verdikçe anarşik bir şiddete giden çözülme sürecini hızlandırmışlardır. Bu karanlık gerçek karşısında, zenginlerin çoğu (ki, küresel ölçekte düşünülürse, zengin ülkelerdeki pek çok işçi de bu gruba dahildir) kendilerini insansız hava araçları ve özel paralı askerlerle korunan kalelerine kapatmışlardır. Rantçı topluma ait bir unsur olan koruma emeği çok daha habis bir biçimde yeniden sahneye çıkmakta, şanslı bir azınlık zenginlerin koruyucu ve bekçileri olarak istihdam edilmektedir.

Ancak dışa kapalı yapıların kurulması en yoksul yerlerle sınırlı değildir. Dünyanın her yerinde zenginler, geri kalanımızdan uzak durma arzularını açığa vurmaktadır. 2013'te *Forbes* dergisinde yayımlanan bir makalede, zenginler arasında ev güvenliğiyle ilgili olarak her zamankinden daha yoğun bir paranoyanın varlığından söz edilmiştir.[11] Bir güvenlik şirketi yöneticisi, Los Angeles'taki evinin "Beyaz Saray'ınkine benzer" bir güvenliğe sahip oluşuyla övünmektedir. Diğer şirketlerse kızılötesi sensörler, yüz tanıma teknolojileri ve zehirli duman veya biber gazı sıkan savunma sistemleri pazarlamaktadır. Bunların tümü, zengin olsa da, çoğunlukla adları bilinmeyen ve olası saldırganların öncelikli hedefleri olma ihtimali düşük insanlar içindir. Paranoyak görünseler de, ekonomik seçkinlerin büyük kısmı belli ki kendilerini toplumun geri kalanıyla savaş halinde bir azınlık olarak görmektedir.

Silikon Vadisi böyle hissiyatların yuvasıdır; plütokratlar açık açık "siyasi ayrılık"tan söz etmektedirler. Geniş kesimlere yayılmış bir ko-

nuşmada, San Francisco'daki bir genetik firmasının kurucu ortağı Balaji Srinivasan, genç girişimcilerden oluşan bir dinleyici kitlesine "ABD'nin dışında, teknolojiyle idare edilen ve önceden planlanmış bir toplum inşa etmeleri gerektiği"ni söylemiştir.[12] Bu şimdilik, onun gibi birinin yaşadığı hayatı mümkün kılan işçilerin bunu yapma yolları konusundaki cehaletini ve kibrini yansıtmaktadır. Ancak zenginlerin fazladan nüfus olarak görülen insan kalabalıklarıyla aralarına duvarlar inşa etme dürtüsünü de göstermektedir.

Diğer eğilimler önceden planlanmış bir topluma kaçmak kadar dramatik olmamakla birlikte yine de rahatsız edicidir. ABD'de zengin mahallelerin sakinleri kendilerini komşularından gelebilecek muhtemel tehditlere karşı korumak için özel güvenlik tutmaya başlamışlardır. Oakland'da küçük komşu grupları kendi korumalarını tutmak üzere bir araya gelmiş, hatta mahallelerden biri kitlesel fonlamayla 90.000 dolar toplamak üzere harekete geçmiştir.[13] Koruma emeği safları böyle genişler.

Bir de kitlelerden saklanmak için şimdiden koca şehirler yapanlar vardır. Nijerya'da, Lagos sahili yakınlarında bir grup Lübnanlı imarcı, 250.000 konuta ev sahipliği yapması beklenen Eko Atlantic adlı özel bir şehir kurmaktadır. Burası "temiz, minimum karbon salınımı yaratacak enerji verimliliğine dayalı sürdürülebilir bir kent" olacaktır.[14] Ayrıca seçkinlerin, yakınlarındaki günde bir dolardan az bir parayla geçinen ve enformel ekonomi içinde yollarını bulmaya çalışan milyonlarca Nijeryalıdan kaçabilecekleri bir yer olacaktır. Bir başka ada, Manhattan adası da yavaş yavaş küresel zenginlerin dışa kapalı kentine dönüşmeye başlamıştır: 2014'te Manhattan'daki beş milyon dolar ve üstündeki gayrimenkullerin yarısından fazlası yabancılara veya paravan şirketler yoluyla alım yapan isimsiz kişilere (çoğunun Amerikalı olmadığı düşünülmektedir) satılmıştır.[15] Bu alımlar bir yandan parayı aklayıp devlet denetiminden gizleme, bir yandan da sahiplerine kendi ülkelerinde karışıklık çıkması durumunda kaçacakları bir yer sağlama gibi ikili bir işlev görmektedir.

Paranoya ile yavan tüketimin kesişim noktasında, web sitesinden "net geliri yüksek ailelere nihai yaşam sigortası çözümü" vaat eden Vivos bulunmaktadır. Şirket, Almanya'daki bir dağa oyulmuş, seksen dairelik, radyasyon geçirmez mega sığınaklar inşa etmektedir. Bunlar

bildiğiniz bomba sığınaklarından değildir; sonradan görmelerin tüm deri ve paslanmaz çelik heveslerine hitap eden lüks apartmanlardır. Şirketin kurucusu Robert Vicino, kompleksi *Vice* sitesine tanıtırken "bir yeraltı yatı"na benzetmiştir. 2,5 milyon avrocuğa siz de kıyameti şık bir ortamda bekleyebilirsiniz. Üstelik Vivos, *Forbes* dergisinin "Milyarder Sığınakları" dediği endüstrinin örneklerinden sadece biridir.[16]

Dışa Kapalı Yerden Soykırıma

2014 yılında zenginlere yönelik eleştirileri 1938'de Nazi Almanya'sında Yahudilere saldırıların yapıldığı Kristallnacht'la (Kristal Gece) karşılaştıran Tom Perkins gibi cahil risk sermayedarlarına bugün gülüyoruz.[17] Bir başka örnek, 2015'te düzenlenen bir *Financial Times* konferansında yoksulların isyan etme olasılığının "geceleri uykusunu kaçıran şey" olduğunu söyleyen Cartier mücevheratın yöneticisi Johann Rupert'dir.[18] Ne var ki bu tür görüşler tiksindirici olsa da tamamen mantıksız değildir. Dev bir eşitsizliğin ve kitlesel işsizliğin hüküm sürdüğü bir dünyada, kitleleri bir süre rüşvetle savuşturmayı deneyebilir, sonra da güç kullanarak bastırmaya çalışabilirsiniz. Ancak yoksullaştırılmış yığınlar var olmayı sürdürdükçe, onları uzakta tutmanın artık imkânsız hale geldiği bir günün yaklaşma tehlikesi de varlığını koruyacaktır. Kitlesel emek lüzumsuz hale geldiğinde başvurulacak nihai çözüm pusuda beklemektedir: Zenginlerin yoksullara açacağı soykırımcı bir savaş. Otomasyon hayaleti bir kez daha ortaya çıkmaktadır ama çok farklı bir şekilde. Rantizmde sadece daha fazla işçiyi gereksiz hale getirip, sistemin eksik istihdam ve zayıf talep eğilimini güçlendiriyordu. Eksterminist bir toplum baskı ve imha süreçlerini otomatikleştirip mekanize edebilir, böylelikle yöneticilerle yardakçıları kendileriyle eylemlerinin sonuçları arasına bir mesafe koyabilirler.

Peki bu nihai hamle, baskıdan düpedüz imhaya geçiş, gerçekten de mantıklı mıdır? Bu gibi kaymalar önce, İsrail'in Filistin'i işgalinde olduğu gibi, bir sınıfsal çatışmanın ulusal çatışmayla üst üste bindiği yerlerde başlar. Bir zamanlar İsrail büyük ölçüde ucuz Filistinli emeğine bağımlıydı. Fakat siyasal iktisatçı Adam Hanieh'nin gösterdiği gibi, 1990'ların sonundan itibaren bu işçilerin yerini Asya ve Orta

Avrupa'dan gelen göçmen emekçiler aldı.[19] Filistinlileri böylelikle işçi olarak gereksiz hale getiren İsrail, siyonizmin yerleşimci sömürgecilik projesinin daha fanatik taraflarının önünü açabilmektedir. 2014'te Gazze Şeridi'ne yaptığı saldırıda, devlet hastanelerini, okulları ve enerji santrallerini bombalarken, kadın, erkek ve çocukları ayrım gözetmeksizin öldürürken ve yerleşim yerlerinin büyük kısmını yerle bir ederken bile gülünecek derecede baştan savma "meşru müdafaa" iddialarında bulunmuştu. İsrail parlamentosu üyelerinden açık soykırım çağrıları gelmişti; parlamenterlerden biri, Ayelet Shaked "tüm Filistin halkının düşman olduğunu" beyan etmişti. Buna dayanarak, "yaşlıları ve kadınlarıyla, şehirleri ve köyleriyle, mülkleri ve altyapısıyla" bütün Gazze'nin yıkılmasını meşru gösteriyordu.[20]

Amerikalılar, siyasi sınıfın İsrail'in Gazze'ye açtığı savaşa neredeyse koro halinde destek vermesine rağmen, kendilerini böyle bir barbarlıktan muaf mış gibi görebilirler. Ancak Nobel Barış Ödülü sahibi Başkan Barack Obama, şimdiden yasal prosedürleri umursamadan Amerikan yurttaşlarını öldürme hakkı olduğunu ilan etmektedir. Hatta hükümeti, kim olduklarını bilmesine gerek olmadan hedefleri tespit edebilen algoritmik yöntemler kullanmaktadır.

2012'de *Washington Post* "eğilim/niyet matrisi" denen bir şey hakkında bir makale yayımladı.[21] Bu, Obama yönetiminin "yeni nesil hedefleme listesi"ydi: Terörist olduğu iddia edilen ve anonim dron saldırılarına kurban gidecek tüm yabancıları takip etmek için kullanılan bir tür kıyamet çizelgesi. Makale yetkililerin kan dondurucu yorumlarıyla doluydu. İçlerinden biri katil dronların "çim biçme makineleri" gibi olduğunu söylüyordu: Kaç terörist öldürürseniz öldürün, "çimler tekrar uzayacak"tı. Dolayısıyla, bu sonu olmayan katliamı bir düzene sokmak için süreç kısmen otomatikleşmiştir. *Post*, "CIA ile [Ortak Özel Harekâtlar Komutanlığı'nın] öldürülecek kişilerin kimliklerinin bilinmediği durumlarda bile faaliyet örüntülerine dayalı olarak hedefleri vurmasını sağlayan 'sinyal saldırılar'" için geliştirilen algoritmaları duyurmuştur.[22]

Bu tür eylemler ciddi sayıda Amerikalı tarafından desteklenmektedir. Maalesef yabancı olarak görülenlerin veya başkalarının ölümleri karşısındaki bu kayıtsızlık, uzun süre ABD'nin savaşlarına verilen tepkileri belirleyen şey olmuştur. Ancak eksterminist zihniyet ülke

içinde de yankısını bulmaktadır. ABD'de itaat etmeyen artık nüfusun yok edilmesine verilen zımni onay, kuşkuya yer bırakmayacak derecede sınıfsal bir olgudur, ancak ırkçılıkla da sıkı bir şekilde iç içe geçmiştir. Bu durum, halihazırda çoğu şiddet içermeyen uyuşturucu suçlarından ötürü iki milyon insanı içeride tutan hapishane sisteminde görülebilir. Üstelik bu çoğunlukla, Yüksek Mahkeme Yargıcı Anthony Kennedy'nin California hapishane sistemindeki aşırı kalabalık sorunuyla ilgili olarak söylediği gibi, "medeni bir toplumda asla yeri olamayacak, insan haysiyeti kavramıyla asla bağdaşmayan" koşullar altında gerçekleşmektedir.[23]

Amerikan hapishane sistemi uzun bir süredir, dışarıdakiler satın alınırken içeriye kapatılmış işsizleri kontrol altında tutmanın bir yolu olarak görülmektedir. California hapishane sistemine ilişkin analizinde Ruth Wilson Gilmore, hapis cezasındaki yoğun artışı "altından bir gulag" inşası olarak tarif eder.[24] Sosyal hizmetlerden mahrum ve mesleksiz kent gençliği polis tarafından acımasızca hedefe alınmakta, gaddarca uyuşturucu yasaları ve California'nın "üç ihlal" şartıyla uzun süreler hapiste kalmaktadır. Bunun sonucu olarak hapishane inşaatlarında yaşanan patlama, eyaletin ekonomisi durağan kırsal kesimlerinde istihdam sağlamaktadır. Tarımsal işlerin otomatikleşmesi veya aşırı düşük ücretli göçmen emeğine kayması ve imalat işlerinin de sanayisizleşmeyle beraber yok olmasıyla, hapishane işleri bu yerlerde iyi ücret alınabilecek son işlerden biri halini almıştır.

Hapis cezası verme işi bile algoritmalara bırakılabilmekte, bu sayede yöneticiler bu sefalet depolarının inşa edilişindeki faal rollerini inkâr edebilmektedir. Bugün en az yirmi ABD eyaleti, "kanıt temelli hüküm verme" denen sistemi kullanmaktadır. Sistemin ismi kulağa zararsız gelir; kim kanıtların kullanılmasına karşı çıkabilir ki? Virginia Üniversitesi'nde hukuk profesörü ve bu yöntemin savunucularından olan Richard Redding, "şeffaf" ve "bütünüyle rasyonel" olmayan hüküm verme tekniklerini kullanmanın "etik dışı bile olabileceğini" söyleyecek kadar ileriye gitmektedir.[25] Ancak Redding'in kendi ifadesine göre, kanıt temelli hüküm vermeye dahil edilebilecek etmenler, bir kişinin sadece işlediği suçları değil, gelecekte işleyebileceği suçları, yani "ihtiyati suç ihtimalini artıran" "risk etmenleri" ile "kriminojenik ihtiyaçlar"ı da içermektedir. Bu noktada, "gelecekteki suç riski"ne ilişkin

bu modeller, rahatsız edici bir şekilde Philip K. Dick'in "suç-öncesi" biriminin insanları henüz işlemedikleri suçlardan ötürü tutukladığı distopik hikâyesi (ve başrolünde Tom Cruise'un oynadığı film) *Azınlık Raporu*'na benzemeye başlar.

Bugün –bazen sırf bütçeden dolayı olsa da– sağcılar bile kitlesel hapsi sorgulamaktadır. Peki, mahkûmlarla hapishane sayısındaki artıştan yararlanan işçilerin geçinmesine dönük girişimler engellendiğinde, bu fazladan nüfusa ne olacak? Bazen, hapishaneye ulaşabilenler şanslı olanlardır. Şiddete kolaylıkla başvurulan bir kültür içine batmış haldeki kolluk kuvvetleri, küçük suçlar işlediğinden şüphelendikleri veya hiç suç işlememiş insanları düzenli olarak sakatlamakta ve öldürmektedir. Polis şiddeti yeni bir şey değildir, fakat iki şey değişmiştir: Bir taraftan polis daha fazla askerileşmiş ve daha ağır silahlarla donatılmış, bir taraftan da internet ve aynı anda pek çok yerde birden bulunan video kayıt ekipmanları polislerin davranışlarının belgelenmesini kolaylaştırmıştır.

Radley Balko polisin askerileşmesini, "savaşçı polis"in ortaya çıkışı olarak tarif etmiştir.[26] Polisler gittikçe daha askeri bir tarzda giyinir ve daha askeri terimlerle düşünür olmuştur. Aslında yüksek düzeyde tehditlere karşı desteklenmiş ağır silahlı paramiliter birimler olan SWAT ekipleri bugün rutin olaylarda da kullanılır olmuştur. 1970'lerde ABD genelinde yılda birkaç yüz SWAT baskını gerçekleşiyordu; oysa bugün bu sayı "günde" 100-150'ye çıkmış durumdadır. Bu baskınlar sık sık, mariyuana bulundurma veya kumar gibi küçük suçlar için yapılmaktadır. Dahası, ehliyet sorgulamalarında olduğu gibi "idari aramalar" kisvesi altında yetkisiz de yapılabilmektedir. Bu baskınlardan birkaçının videosu internette bulunabilir. Videolar, birkaç gram esrar için birilerinin evine dalan ağır silahlı bir taburun gerçekdışı dehşetini gözler önüne sermektedir.

Ortaya çıkan sonuç, sürekli artan sayıda ölü ve yaralanmış şüpheliler ve onların yakınlarıdır; hatta Balko'nun ayrıntılı bir şekilde, belgeleriyle gösterdiği o sık yaşanan senaryoda olduğu gibi, yanlış eve baskın yapan SWAT ekipleri tarafından öldürülen masum insanlardır. Balko, 2003'te New York polislerinin anonim bir ihbar üzerine bir uyuşturucu satıcısının evi sandıkları yere "sersemletici" el bombası atmaları sonucu

elli yedi yaşındaki devlet memuru Alberta Spruill'in kalp krizi geçirerek ölmesi gibi vakaları aktarır.

Doğru adrese gittiğinde dahi, askerileşmiş polisin verdiği tepki polisi çağırmış olanların bile asla istemedikleri türden bir kaos ve yıkıma yol açabilmektedir. 2015 tarihli *Peace Officer* (Barış Memuru) adlı belgesel, damadı kız arkadaşının ev içi şiddet şikâyeti üzerine olay yerine gelen SWAT polislerinden birinin doğrulttuğu silahla vurulduktan sonra polisi eleştirmeye başlamış eski Utah şeriflerinden Dub Lawrence'ın hikâyesini anlatır.[27]

Özellikle siyahlar ve esmer tenliler söz konusu olduğunda, sokak düzeyinde de sürekli bir polis şiddeti vardır. Temmuz 2014'te New Yorklu Eric Garner, vergisiz kaçak sigara sattığı şüphesiyle polisler tarafından nezarete atıldıktan sonra hayatını kaybetmişti. Garner'ın ölümü, kısmen olay bir cep telefonu kamerasıyla kaydedilmiş olduğu, ama aynı zamanda çok rutinleşmiş bir şeye dikkat çektiği için büyük gürültü kopardı. Kısa süre sonra Mike Brown Missouri, Ferguson sokaklarında vuruldu ve olay ulusal hareketi daha da büyüttü. Karşılaşmanın ayrıntıları kesin olarak bilinmese de, herkes Brown'ın silahsız olduğu ve onu vuran memurun sokakta yürümek gibi büyük bir suç yüzünden bir münakaşa çıkardığı hususunda hemfikirdi. Bu olaylar, ülke genelinde gerçekleşen sayısız benzer vakayı, yıllardır bitmek bilmeden süren şiddet dalgasını yansıtır nitelikteydi. Örneğin Oakland'da Oscar Grant polislerce infaz edilmişti. Tanıklardan birinin cep telefonuyla çektiği videoda, BART treninde çıkan bir kavgaya müdahale eden memurun Grant'i etkisiz hale getirdikten sonra ırkçı küfürler ettiği ve ardından yüzükoyun ve kolları bağlı halde yatarken onu vurduğu görülüyordu. Bu olay, Occupy Oakland hareketine öncülük eden büyük bir protesto hareketi başlatmıştı.

Polisin yakın dönemde askerileşmesinin kökleri, devletin siyah özgürlük hareketi ile savaş karşıtı hareketi bastırmaya çalıştığı 1960'ların toplumsal kargaşalarında yatar. Polisin işgalci bir orduya yakın bir şeye dönüşmesi Amerikan emperyalizmi ile sınırlarının dışında giriştiği savaşların tarihinden ayrılamaz, çünkü ikisi de hem gerçek hem de mecazi anlamıyla savaşı yurtiçine taşımıştır. Tarihçi Julilly Kohler-Hausmann, bu mücadelelerin Vietnam'la, "kent polislerinin fakir

mahallelerle neredeyse savaşa girdiği fikrinin geniş kesimlerce kabul edilmesi"ne katkıda bulunan "kent cangılları" imgesiyle kesiştiğini söyler.[28] Askerileşme süreci "teröre karşı savaş" çağında sadece imgesel olarak değil, cepheden yurda taşınan silahlarla da ivme kazanmıştır.

Askerileşmiş kolluk kuvvetleri, yaygın bir kültürel değişimden ziyade federal hükümetin terörizm karşıtlığını yerel kolluk kuvvetlerini askerlere dönüştürmenin bahanesi olarak kullandığı bilinçli bir devlet stratejisi olarak görülmelidir. Birçok polis memuru, Irak ve Afganistan gibi yerlerdeki deneyimleriyle sivillerin ölümüne kayıtsızlaşmış eski askerlerdir. ABD hükümeti, eski askerleri işe alan kurumlara verilen hibeleri öncelikli hale getirerek, askerlerin kolluk kuvvetine dönüştürülmesini Topluluk Odaklı Polis Hizmetleri (COPS) programıyla teşvik etmektedir. Bu esnada kullandıkları teknolojiyse –artık küçük kasabaların sokaklarını dahi şereflendiren ağır zırhlı savaş araçları– polise hizmet edecek şekilde değiştirilmiş askeri ekipmandır. ABD Ulusal Güvenlik Bakanlığı, irili ufaklı tüm polis departmanlarının bu tür ekipmanlar satın almasını sağlayan "anti-terörizm" bağışları dağıtmaktadır. Başka kuruluşlarsa Savunma Bakanlığı'nın 1033 programına katılarak benzer teçhizatları ücretsiz elde etmektedir. Bu program Irak ve Afganistan'dan dönen birliklerden kalan fazla askeri ekipmanın dağıtımını yapmaktadır.[29]

Sonuç, 5.350 nüfuslu Florida, High Springs gibi bir yere mayınlara ve pusulara dayanıklı bir aracın getirilmesi gibi saçmalıklardır.[30] Bu ağır zırhlı tank benzeri taşıtlar, aslında Florida'nın ortasında pek yaygın olduğu düşünülmeyen Iraklı ve Afgan asilerin patlayıcılarından askerleri korumak için kullanılıyordu. Belki de, High Springs emniyet müdürünün aldığından bu yana bu taşıtı hiç kullanmadığını ve başka bir kuruma aktarmak istediğini söylemesi şaşırtıcı değildir ya da belki nadir karşılaşılan türden bir aklı sağlığı yerinde polis örneğidir. Ancak Ferguson görüntülerinde de gördüğümüz gibi, diğer polis departmanları tank ve zırhlarla dolaşmaktan memnun görünmektedir. Son derece kısa bir süre içinde, Paul Verhoeven'in 1987'de çektiği ve o zamanlar yakın geleceğin askerileşmiş Detroit'inin absürtlük derecesinde abartılı ve distopik bir tasviri olarak düşündüğü *Robocop* filmini hatırlatan bu görüntülere alışıverdik.

Savaşçı polis sadece tren yolcuları, sigara tezgâhtarları, yasadışı kumar oynatanlar ve arada bir esrar çekenler için tehdit olmakla kalmamaktadır. Kaderleri, ABD'de ve dünyanın geri kalanında görülebildiği gibi, siyasi mobilizasyonun kaderine bağlıdır. Kitlesel eylemler her yerde zaten şiddetli bir şekilde bastırılmaktadır ve bu sadece herkesçe otoriter sayılan Mısır veya Çin gibi ülkelerde söz konusu değildir. Uluslararası Sivil Özgürlük Örgütleri Ağı'nın 2013'te hazırladığı rapor, Kanada'dan Mısır'a, Kenya'dan Güney Afrika ve ABD'ye kadar birçok yerde, "çoğunlukla toplumsal ve siyasi görüşlerini ifade etmek için barışçıl bir şekilde toplanmış insanlara ölümcül ve orantısız bir güçle saldırıldığı"nı belgelemektedir.[31] Occupy hareketine yönelik baskı, ülkenin tüm kentlerinde dolaşan zırhlı polislerin güç gösterisinin yalnızca bir örneğidir. Bu esnada gözetim-devletinin Ulusal Güvenlik Ajansı'nın eski muhbirlerinden Edward Snowden ile başkaları tarafından ifşa edilen teknikleri, devletin muhalefeti bastırma ve aktivistlerin faaliyetlerini izleme araçlarının ne kadar güçlü olduğunu göstermiştir.

Bu bağlamda, insanlık dışı hapishaneler, sert polis baskısı ve keyfi yargısız infazlardan daha sistemli imha biçimlerine geçişi hayal etmek kolaylaşmaktadır. Algoritmik hedefleme sistemleri ile insansız savaş araçlarının artan gücü, şiddet araçlarını kullanan kişileri hedeflerden uzaklaştırarak toplu katliamların getireceği ahlaki huzursuzluğu önlemeyi vaat etmektedir. Operatörler çok uzaklardaki ölüm robotlarına pilotluk ederken silolarında güvenle oturabilmektedir. Bu dünya gitgide Orson Scott Card'ın *Ender'in Oyunu*'ndaki dünyaya yaklaşmaktadır. Bu hikâyede, bir çocuk bir uzaylı ırkına karşı verilen savaş için askeri eğitime alınır. Eğitiminin son aşamasında, koca bir dünyayı yok ettiği bir simülasyona katılır. Bu elbette bir simülasyon değildir; genç Ender aslında bir soykırım yaparak savaşı bitirmiştir. Dünyamızda yaşananlar bu kadar düz kandırmacalardan ibaret olmayabilir, fakat siyasi ve ekonomik seçkinlerimizin kendilerini büyük insanlık sevdalıları olarak görürlerken, gittikçe artan seviyelerde acıları ve ölümleri meşrulaştırmayı nasıl başardıklarını rahatlıkla görebiliyoruz.

Sonuç: Geçişler ve Olasılıklar

Daha önce de vurguladığım gibi, bu kitap bir fütürizm alıştırması değil; toplumsal gelişimin rotasını kesin bir biçimde tahmin etmek gibi bir hedefim yok. Bu tür tahminler kötü bir performans siciline sahip olmalarının yanı sıra bizi arkamıza yaslanıp edilgen bir şekilde kaderimizi kabullenmeye teşvik eden bir kaçınılmazlık halesi de yaratır. Tek bir gelecek değil de dört farklı gelecek olmasının sebebi, hiçbir şeyin kendiliğinden gerçekleşmiyor oluşudur. Nereye gideceğimizi belirlemek bize düşmektedir.

İklim adaleti aktivistleri bugün, iklim değişikliğine karşı –kendileri bunu böyle ifade etmeseler de– eksterminist çözümlerden ziyade sosyalist çözümler için mücadele vermektedirler. Diğer yandan tohumdan müziğe kadar her şeye hâkim olmuş katı fikri mülkiyet yasaları karşısında bilgiye erişmek için kavga verenler, rantçı bir distopyayı uzakta tutma ve komünizm hayalini diri tutma mücadelesi içindedirler. Bu hareketleri hak ettikleri ayrıntı düzeyinde ele alabilmek için her biri üzerine ciltlerce kitap yazmak gerekir. Dolayısıyla imkânsız bir özete girişmekten ziyade, bu kitabı eldeki dört gelecek olasılığını salt birer ideal veya birbirinden bağımsız ütopyalar olarak değil, dinamik ve süregelen siyasi projelerin nesneleri olarak düşündüğümüzde açığa çıkan karmaşık unsurlar üzerinde durarak sonlandıracağım.

Sola ve eşitlikçiliğe eğilimli biri için rantizm ve eksterminizmin kötülüğün tarafını temsil ettiğini, sosyalizm ve komünizminse iyilerin umudu olduğunu söylemek kolaydır. Bu ideal toplumları yalnızca varılacak noktalar ya da flamalarımıza koyacağımız sloganlar olarak düşünürsek bu kadarı yeterli olabilir. Ancak bu toplum modellerinin hiçbiri, mevcut toplumsal ilişkilerin topyekûn değişmesiyle bir anda gerçekleştirilebilecek şeyler değildir. Hatta muhtemelen hiçbirinin saf halleriyle var olması da mümkün değildir; tarih bunun için fazlasıyla

karmaşıktır ve gerçek toplumlar her türlü kuramsal modelin parametrelerini aşar.

Bu da, varılacak noktanın kesin doğası üzerine değil, bu ütopya ve distopyalara giden özgül yollar üzerine düşünmemiz gerektiği anlamına gelir. Çünkü ütopyaya giden yolun kendisi ille de ütopik olacak diye bir şey yoktur.

Birinci Bölüm'de, ütopyacı bir yöne giden son derece hayalperest ve ütopyacı bir yolu tarif etmiştim: Temel gelirin tam komünizme geçişi kolaylaştırdığı "komünizme giden kapitalist yol." Ancak bu dönüşüm, bugün hem siyasi hem de ekonomik hayatlarımıza hâkim olan ultrazengin seçkinlerden kurtulmayı gerektirecektir. Halihazırdaki temel gelir programlarıyla sınırlı tarihsel tecrübemiz, zenginlerin zenginlikleri ve güçleri yavaş yavaş azalırken kenarda durup bu süreci izleme ihtimalinin düşüklüğüne dikkat çekmektedir. Dolayısıyla zorlu mücadeleler yaşanacaktır.

Örnek olarak 2008 ve 2009 yıllarında Namibya, Otjivero-Omitara'da yürütülmüş olan bir pilot projeyi ele alalım. İki yıl boyunca köydeki herkese ayda yüz Namibya doları (yaklaşık 13 ABD doları) ödenmiştir. İnsani açıdan bu kadar cüzi bir temel gelir bile büyük bir başarıya ulaşmıştır: Okullara devamlılık hızla artmış, çocukların yetersiz beslenme sorununda iyileşme gerçekleşmiş, hatta suç oranları düşmüştür. Ancak tüm bu gelişmeler, yerel seçkinleri oluşturan beyaz çiftçilerin pek umurunda olmamıştır. Tüm bulgulara rağmen, temel gelirin suça ve alkolizme yol açtığında ısrarcı olmuşlardır. Temel gelir projesinin uygulanmasına yardımcı olan iktisatçı ve teolog Dirk Haarmann, "yoksul insanların daha fazla etkili olacağından ve nüfusun yüzde 20'sini oluşturan beyaz zenginlerin iktidarını zayıflatacaklarından korktuklarını" söylemektedir.[1] Belki de daha önemlisi, ayda 100 dolar aldıkları için işçilerin saatlik asgari ücretin iki dolar olduğu tarım işlerini kabul etme konusunda daha gönülsüz olacaklarından endişelenmişlerdir.

O halde bolluğun ve eşitliğin dünyasına geçiş muhtemelen çalkantılı ve çatışmalı bir süreç olacaktır. Zenginler ayrıcalıklarından gönüllü olarak vazgeçmeyeceklerse, ellerindekileri zorla almak gerekecektir. Nitekim bu tür mücadelelerin her iki taraf açısından da ciddi sonuçları

olabilmektedir. Friedrich Nietzsche'nin meşhur aforizmalarından birinde söylediği gibi, "Canavarlarla savaşırken kendin de bir canavara dönüşmemeye dikkat et... Çünkü uçuruma uzun süre baktığında, uçurum da sana bakar."[2] Ya da komünist şair Bertolt Brecht'in "Bizden Sonra Doğanlara" adlı şiirinde söylediği gibi, acımasız bir sisteme karşı verilen devrim mücadelesi, o mücadelenin içindekileri de acımasızlaştırabilir.

> Haksızlığa duyulan öfke bile
> Haşinleştirir sesi. Ah, biz
> Biz ki nezaketin temellerini atmak istemiştik
> Nazik olamadık kendimiz.[3]

Ya da Mao'nun o kendine has dobralığıyla söylediği gibi, "devrim bir yemekli davet değildir."[4] Bir başka deyişle, en başarılı ve meşru devrimlerde bile kaybedenler ve kazananlar vardır.

Eleştirel kuramcı Herbert Marcuse, 1962'de iktisatçı Paul Baran'a yazdığı bir mektupta, "tarihin kurbanlarını kimsenin umursamadığını" söyler.[5] Bu söz, Sovyet komünizminin kurbanları üzerinden hevesle ahlak dersleri veren fakat kapitalizmin muazzam insani maliyeti hakkında ağzını açmayan liberallerin ikiyüzlülüğüne yöneltilmiştir. Çok katı, hatta gaddarca bir yargıdır ve Marcuse'nin kendisi de bunun ötesine geçme ihtiyacından bahsetmiştir. Ama toplumun dört geleceğinin düzgün ahlak kutularına sığmayacağını görmemizi sağlayarak burada girişiğim denemeye önemli bir bakış açısı sunar.

Katetmemiz gereken yolun zorluğunu hafife almak ya da bu yolda gerçekleşecek sınırsız zalimliği varacağımız noktanın güzelliğiyle haklı çıkarmak tehlikelerden biridir. Ancak ikinci bir olasılık da yolculuğun sonunda bunun ne kadar çetin bir yolculuk olduğunu ve arkamızda kimleri bıraktığımızı unutmaktır. Walter Benjamin, "Tarih Kavramı Üzerine"de, tarihsel izahların zorunlu olarak, genellikle tarihi yazma işi kendilerine kalan galiplerle duygudaşlık kurmaya eğilimli olduğunu söyler. "Hükmedenlerin hepsi de, kendilerinden önce galip gelmiş olanların mirasçısıdır. O halde galiple duygudaşlık, daima hükmedenlerin işine yarar."[6] Ancak belirgin yöneticileri olmayan bir toplumda bile, tarihin sağ kalanlarla duygudaşlık kurmaya eğilimli olacağını söyleyebiliriz; nihayetinde etrafta tarihi yazabilecek onlardan başka kimse yoktur. Bu bağlamda, ilk, yani komünist geleceğimizin sakinlerini tekrar ziyaret

edelim. Belki de kapitalizmden komünizme geçiş yolunun sonunda olmaktan çok uzaktırlar, eksterminizmin dehşetine yaptıkları çok daha uzun ve karanlık bir yolculuğun ortasındadırlar.

Eksterminizmin temel sorunsalını hatırlayalım: Bolluk ve çalışmadan muaf olmak azınlık için mümkündür, fakat maddi sınırlar bu yaşam tarzını herkese yaymayı imkânsız hale getirmektedir. Aynı zamanda otomasyon işçi kitlelerini gereksiz hale getirmiştir. Ortaya çıkan sonuç, daima açık bir soykırıma sürüklenmeye hazır bir gözetleme, baskı ve hapis toplumudur.

Ama farz edelim uçuruma bakıyoruz. "Fazla" bedenler yok edildiğinde ve zenginler nihayet robotları ve etrafı duvarlarla çevrilmiş yerleşimleriyle baş başa kaldıklarında geriye ne kalır? İnsansız savaş uçakları ve robot cellatlar devre dışı kalacak, gözetleme aygıtı yavaş yavaş kaldırılacak ve geri kalan nüfus vahşi, insanlık dışı savaş ahlakını aşıp eşitliğin ve bolluğun hâkim olduğu bir hayata (bir başka deyişle komünizme) geçecektir.

Ataları Avrupa'dan ABD'ye göçmüş biri olarak, bunun neye benzeyebileceğine dair bir fikrim var. Ne de olsa bir soykırımın mirasçısıyım.

Ait olduğum toplum, kuzey Amerika'nın asıl yerlilerinin sistematik imhası üzerinde inşa edilmiştir. Bugün bu en eski Amerikalıların soyundan gelenler, birçok Amerikalının hayatını yaşarken kolaylıkla göz ardı edebileceği derecede yoksullaşmış, sayıca azalmış ve coğrafi olarak tecrit edilmiş haldedirler. Ara ara hayatta kalanlar dikkatimizi çekmeyi başarırlar. Ama çoğu zaman, atalarımızın zalimliğine hayıflandığımız olsa da, müreffeh hayatlarımızdan ya da topraklarımızdan vazgeçmeyi düşünmeyiz. Aynen Marcuse'nin dediği gibi, tarihin kurbanlarını kimse umursamaz.

Bir-iki adım daha geri çekilip bakacak olursak, ille de dört gelecekten birini seçmemizin gerekmediğini anlarız: Hepsine ulaşmamız mümkündür ve her birinden diğer hepsine giden yollar vardır.

Eksterminizmin nasıl komünizme dönüştüğünü gördük. Eğer birileri çıkıp yapay bir kıtlık yaratmanın ve yeni bir rantçı seçkin grubu oluşturmanın yolunu bulursa, komünizm de her zaman karşıdevrime maruz kalabilir. Sosyalizm bu baskıya çok daha ciddi bir biçimde maruz

kalmaktadır, çünkü paylaşılan maddi zorlukların baş döndürücü seviyesi, bazı grupların ayrıcalıklı seçkinlere dönüşüp sistemi eksterminist bir forma sokma dürtüsünü artırmaktadır.

Ancak şimdiye dek biriktirdiğimiz bilgiyle aramızdaki bağlantıyı koparacak ve hepimizi yeni bir karanlık çağın kucağına bırakacak kadar büyük bir medeniyet çöküşü dışında, bildiğimiz endüstriyel kapitalizmden dönmenin bir yolunu bulmak zordur. Bu kitabın parmak bastığı ikinci önemli nokta işte budur. Geçmişe geri dönememek bir yana, halihazırda elimizde olanlara sahip bile çıkamayız. Yeni bir şey kapıda ve aslında bir bakıma bu geleceklerin dördü de –William Gibson'ın tabiriyle "eşitsiz bir şekilde dağılmış" halde– çoktandır burada. İstediğimiz gelecekler uğruna mücadele etmemizi sağlayacak kolektif gücü inşa edip etmemek bize kalmış.

Notlar

GİRİŞ

1 Ulusal Okyanus ve Atmosfer Dairesi, "Trends in Atmospheric Carbon Dioxide," ESRL.NOAA.gov, 2014.

2 Thomas F. Stocker vd., "Climate Change 2013: The Physical Science Basis," Intergovernmental Panel on Climate Change, Çalışma Grubu 1, İklim Değişikliği Paneli'nin Beşinci Değerlendirme Raporuna Katkı, New York: Cambridge University Press, 2013.

3 Erik Brynjolfsson ve Andrew McAfee, *The Second Machine Age: Work, Progress and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies* (New York: W.W. Norton, 2014).

4 Carl Benedikt Frey ve Michael A. Osborne, "The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation?," OxfordMartin.ox.ac.uk, 2013.

5 Kevin Drum, "Welcome, Robot Overlords, Please Don't Fire Us?," *Mother Jones*, Mayıs/Haziran 2013.

6 Brynjolfsson ve McAfee, *The Second Machine Age*, s. 7-8.

7 Frey ve Osborne, "The Future of Employment."

8 Martin Ford, *Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future* (New York: Basic Books, 2015).

9 Katie Drummond, "Clothes Will Sew Themselves in Darpa's Sweat-Free Sweatshops," Wired.com, 6 Haziran 2012.

10 Leanna Garfield, "These Warehouse Robots Can Boost Productivity by 800%," TechInsider.io, 26 Şubat 2016.

11 Ilan Brat, "Robots Step into New Planning, Harvesting Roles," *Wall Street Journal*, 23 Nisan 2015.

12 Shulamith Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1970) [Türkçesi için bkz. *Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman (İstanbul: Payel, 1993)].

13 Soraya Chemaly, "What Do Artificial Wombs Mean for Women?," Rewire.news, 23 Şubat 2012.

14 Drum, "Welcome, Robot Overlords."

15 Tyler Cowen, *The Great Stagflation: How America Ate All the Low-Hanging Fruit of Modern History, Got Sick, and Will (Eventually) Feel Better* (New York: Penguin, 2011);

Robert J. Gordon, "Is U.S. Economic Growth Over? Faltering Innovation Confronts the Six Headwinds," National Bureau of Economic Research Working Paper Series (Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, Ağustos 2012).

16 Doug Henwood, "Workers: No Longer Needed?," I.bo-News.com, 2015.

17 Jeremy Rifkin, *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era* (New York: Putnam, 1995); Stanley Aronowitz ve William DiFazio, *The Jobless Future: Sci-Tech and the Dogma of Work* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1994).

18 Norbert Wiener, *Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine,* Cambridge, MA: MIT Press, 1948, s. 28.

19 Paul Krugman, "Sympathy fort he Luddities," *New York Times,* 14 Haziran 2013.

20 Ford, *Rise of the Robots*; Derek Thompson, "A World Without Work," *Atlantic*, Temmuz/Ağustos 2015; Farhad Manjoo, "Will Robots Steal Your Job?," Slate.com, 26 Eylül 2011; Drum, "Welcome, Robot Overlords."

21 Mike Konczal, "The Hard Work of Taking Apart Post-Work Fantasy," NextNewDeal.net, 2015.

22 Thomas Piketty, *Capital in the Twenty-First Century*, İng. çev. Arthur Goldhammer (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014) [Türkçesi için bkz. *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*, İng. çev. Hande Koçak (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014)].

23 Thom Andersen, *Los Angeles Plays Itself*, Thom Andersen Productions, 2003.

24 Steampunk: Bilimkurgu ve fantastik edebiyatın, buharlı sanayinin hâkim olduğu Viktorya dönemi teknolojisinin fantastik öğelerle birleştirildiği bir alttürü –çn.

25 Ray Kurzweil, *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology* (New York: Penguin, 2005).

26 Rosa Luxemburg, *The Junius Pamphlet: The Crisis in the German Social Democracy*, Marxists.org, 1915.

27 Robert Costanza, "Will It Be Star Trek, Ecotopia, Big Government, or Mad Max?," *The Futurist* 33, no. 2 (1999), s. 2.

28 Luxemburg, *The Junius Pamphlet.*

29 Wolfgang Streeck, "How Will Capitalism End?," *New Left Review* 2, no. 87 (2014), s. 47.

30 David Brin, "The Self-Preventing Prophecy: Or How a Dose of Nightmare Can Help Tame Tomorrow's Perils," Abbott Gleason, Jack Goldsmith ve Martha C. Nussbaum, yay. haz., *On Nineteen Eighty-Four: Orwell and Our Future* içinde (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010), s. 222.

BİRİNCİ BÖLÜM

1 Kurt Vonnegut, *Player Piano* (New York: Charles Scribner's Sons, 1952), s. 302. [Türkçesi için bkz. *Otomatik Piyano*, İng. çev. İrma Dolanoğlu-Çimen (İstanbul: Metis, 1997)].

2 Agy., s. 61.

3 Karl Marx, "Afterword to the Second German Edition", *Capital*, Cilt I, Marxists.org, 1873.

4 Karl Marx, "The Trinity Formula," *Capital*, Cilt III, Marxists.org, 1894.

5 Agy.

6 Agy.

7 Karl Marx, "Part I," *Critique of the Gotha Programme*, Marxists.org, 1875.

8 John Maynard Keynes, "Economic Possibilities for Our Grandchildren (1930)," *Essays in Persuasion* (Whitefish, MT: Kessinger Publishing, 2010), s. 358-73.

9 Theodor Adorno ve Max Horkheimer, *Towards a New Manifesto* (New York and Londra: Verso Books, 2011), s. 30-31.

10 Clemens Herschko, Andreas Knabe ve Ronnie Schöb, "Changing Identity: Retiring from Unemployment," *Economic Journal* 124: 575, 2014, s. 149-66.

11 Clemens Herschko, Andreas Knabe ve Ronnie Schöb, "Identity and Wellbeing: How Retiring Makes the Unemployed Happier," VoxEU.org, 2012.

12 Agy.

13 Zeynep Tüfekçi, "Failing the Third Machine Age: When Robots Come for Grandma," Medium.com, 2014.

14 Gøsta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (Cambridge, UK: Polity, 1990).

15 André Gorz, *Strategy for Labor* (Boston, MA: Beacon Press, 1967).

16 Agy., s. 6.

17 Agy., s. 7-8.

18 Robert J. van der Veen ve Philippe van Parijs, "A Capitalist Road to Communism," *Theory and Society* 15, no. 5 (1986), s. 635-55.

19 Agy., s. 637.

20 Agy., s. 645.

21 Agy., s. 646.

22 André Gorz, *Critique of Economic Reason* (New York ve Londra: Verso Books, 1989), s. 169. [Türkçesi için bkz. *İktisadi Aklın Eleştirisi*, Fr. çev. Işık Ergüden (İstanbul: Ayrıntı, 1995)].

23 Van der Veen ve Van Parijs, "A Capitalist Road to Communism," s. 646.

24 Corey Robin, "Socialism: Converting Hysterical Misery into Ordinary Unhappiness for a Hundred Years," CoreyRobin.com, 2013.

25 Pamela Chelin, "Rebecca Black Fighting Ark Music Factory over 'Friday'," Cnn.com, 2011.

26 Cory Doctorow, *Down and Out in the Magic Kingdom* (New York: Tor Books, 2003).

27 Agy., s. 10.

28 Buradaki şaka "exposure" kelimesinin iki anlamının birden kastedilmesine dayanmaktadır. Kelime hem "teşhir" hem de (zararlı bir şeye, örn. radyasyon) "maruz kalmak" anlamına gelir –en.

29 Aaron Halfaker vd., "The Rise and Decline of an Open Collaboration System: How Wikipedia's Reaction to Sudden Popularity Is Causing Its Decline," *American Behavioral Scientist* 57, no. 5 (Mayıs 2013), s. 683.

30 Tom McKay, "Bitcoin vs. Dogecoin: Which One Is Really Worth More?," Mic.com, 14 Ocak 2014.

31 Kevin Collier, "Meet Moolah, the Company That Has Dogecoin by the Collar," DailyDot.com, 7 Temmuz 2014.

32 Cory Doctorow, "Wealth Inequality Is Even Worse in Reputation Economies," LocusMag.com, 3 Mart 2016.

İKİNCİ BÖLÜM

1 Charles Stross, *Accelerando* (New York: Penguin Group, 2005).

2 Richard B. Freeman, "Who Owns the Robots Rules the World," WoI.IZA.org, 2015.

3 Henry Sutherland Edwards, *Old and New Paris: Its History, Its People, and Its Places*, cilt 1 (Londra: Cassell and Company, 1893).

4 Henry George, *Progress and Poverty*, HenryGeorge.org, 1879.

5 Council of Georgist Organizations, "Introduction to Georgist Philosophy and Activity," CGOCouncil.org.

6 John Maynard Keynes, "Concluding Notes on the Social Philosophy Towards Which the General Theory Might Lead," *The General Theory of Employment, Interests and Money*, Marxists.org, 1936. [Türkçesi için bkz. *Genel Teori: İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*, İng. çev. Uğur Selçuk Akalın (İstanbul: Kalkedon, 2015)].

7 Agy.

8 Rachel Riederer, "Whose Moon Is It Anyway?," *Dissent* 61, no. 4 (2014), s. 6.

9 Michele Boldrin ve David K. Levine, *Against Intellectual Monopoly* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2008). [Türkçesi için bkz. *Entelektüel Tekele Karşı*, İng. çev. Başak Bingöl (İstanbul: Sel, 2011)].

10 Michele Boldrin ve David K. Levine, "Property Rights and Intellectual Monopoly," DKLevine.com.

11 *Bowman v. Monsanto Co.*, 133 S. Ct., No. 11-796 (2013).

12 Avrupa Patent Ofisi, "IPR-Intensive Industries: Contribution to Economic Performance and Employment in the European Union," EPO.org, Eylül 2013.

13 Mark Doms vd., "Intellectual Property and the U.S. Economy: Industries in Focus," USPTO.gov, Nisan 2012.

14 William J. Lynn III, "Defending a New Domain: The Pentagon's Cyberstrategy," *Foreign Affairs*, Eylül/Ekim 2010.

15 Agy.

16 Agy.

17 Samuel Bowles ve Arjun Jayadev, "Guard Labor," *Journal of Development Economics* 79, no. 2 (2006), s. 335.

18 Samuel Bowles ve Arjun Jayadev, "One Nation Under Guard," *New York Times*, 15 Şubat 2014.

19 Rob Wile, "A Venture Capital Firm Just Named an Algorithm to Its Board of Directors – Here's What It Actually Does," BusinessInsider.com, 13 Mayıs 2014.

20 Scott Spangler vd., "Automated Hypothesis Generation Based on Mining Scientific Literature," *Proceedings of the 20th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining* (New York: Association of Computing Machinery, 2014).

21 Edith Law ve Luis von Ahn, *Human Computation* (San Rafael, CA: Morgan & Claypool, 2011).

22 Orson Scott Card, *Ender's Game* (New York: Tor Books, 1985). [Türkçesi için bkz. *Ender'in Oyunu: Ender Serisi 1*, İng. çev. Kaan Çaydamlı ve Gonca Gülbey (İstanbul: Altıkırkbeş, 2004)].

23 André Gorz, *Reclaiming Work: Beyond the Wage-Based Society*, çev. Chris Turner (Cambridge, UK: Polity Press, 1999), s. 90.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1 Kim Stanley Robinson, *The Wild Shore* (New York: Tom Doherry Associates, 1984); *The Gold Coast* (New York: Tom Doherry Associates, 1988); *Pacific Edge* (New York: Tom Doherry Associates, 1990).

2 John Christensen ve Kim Stanley Robinson, "Planet of the Future," BoomCalifornia.com, 2014.

3 Istvan Csicsery-Ronay ve Kim Stanley Robinson, "Pacific Overture: An Interview with Kim Stanley Robinson," LAReviewofBooks.org, 9 Ocak 2012.

4 Robinson, *Pacific Edge*, s. 5-6.

5 Stanley Jevons, *The Coal Question: An Inquiry Concerning the Progress of the Nation and the Probable Exhaustion of Our Coal-Mines* (Londra: Macmillan, 1865).

6 Hubbert'in teorisinin etkisini taşıyan son çalışmalara dair bir örnek için bkz. Kenneth S. Deffeyes, *Hubbert's Peak: The Impending World Oil Shortage* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008).

7 Christian Parenti, "A Radical Approach to the Climate Crisis," *Dissent* (Yaz 2013).

8 Minqi Li, "Capitalism, Climate Change and the Transition to Sustainability: Alternative Scenarios for the US, China and the World," *Developments and Change* 40, no. 6 (2009), s. 1047.

9 Barbara Ehrenreich, *Bright-Sided: How Positive Thinking Is Undermining America* (New York: Metropolitan Books, 2009).

10 Napoleon Hill, *Think and Grow Rich* (Meridien, CT: Ralston Society, 1938) [Türkçesi için bkz. *Düşün ve Zengin Ol: Yaşam Boyu Başarı Rehberi*, çev. Zeliha İyidoğan Babayiğit (İstanbul: Altın, 1999)]; Rhonda Byrne, *The Secret* (Avustralya: Atria Books, 2006) [Türkçesi için bkz. *Secret-Sır*, çev. Seçil Ersek (İstanbul: Artemis, 2011)].

11 Kim Stanley Robinson, *Red Mars* (New York: Bantam Books, 1993) [Türkçesi için bkz. *Kızıl Mars*, çev. Sabri Gürses (İstanbul: Kabalcı, 2003)]; *Blue Mars* (New York: Bantam Books, 1996).

12 Örneğin bkz. Andreas Malm, *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming* (New York ve Londra: Verso Books, 2016).

13 Bruno Latour, "Love Your Monsters," *Break Through* 2 (Kış 2012).

14 Agy.

15 Agy.

16 Ken MacLeod, *The Cassini Division* (New York: Tor Books, 2000), s. 62.

17 Francis Spufford, *Red Plenty* (Londra: Faber and Faber, 2010).

18 Kim Stanley Robinson, *2312* (New York: Hachette Book Group, 2012), s. 125. [Türkçesi için bkz. *2312*, çev. M. İhsan Tatari (İstanbul: İthaki, 2016)].

19 Agy.

20 Erik Olin Wright, "Transforming Capitalism through Real Utopias," *American Sociological Review* 78, no. 1 (2013), s. 7.

21 Donald Shoup, *The High Cost of Free Parking* (Washington, DC: APA Planners Press, 2005).

22 Leon Trotsky, "'Business Secrets' and Workers' Control of Industry," *The Transitional Program* içinde, Marxists.org, 1938.

23 Leon Trotsky, "Conditions and Methods of Planned Economy," *Soviet Economy in Danger: The Expulsion of Zinoviev* içinde, Marxists.org, 1932.

24 Bertell Ollman, "Market Mystification in Capitalist and Market Socialist Societies," Bertell Ollman ve David Schweickart, yay. haz., *Market Socialism: The Debate Among Socialists* içinde (Londra: Routledge, 1998), s. 81.

25 Agy.

26 Mike Konczal, "Socialize Uber: It's Easier than You Think," *The Nation*, 10 Aralık 2014.

27 Alyssa Battistoni, "Alive in the Sunshine," *Jacobin* 13 (Kış 2014).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1 William Gibson, "The Science of Science Fiction," *Talk of the Nation*, Washington, DC: National Public Radio, 30 Kasım 1999.

2 E.P. Thompson, "Notes on Exterminism: The Last Stage of Civilisation, Exterminism and the Cold War," *New Left Review* 1, no. 121 (1980).

3 Karl Marx, *The Poverty of Philosophy*, Marxists.org, 1847.

4 Thompson, "Notes on Exterminism," s. 5.

5 Wassily Leontief, "Technological Advance, Economic Growth, and the Distribution of Income," *Population and Development Review* 9, no. 3 (1983), s. 405.

6 M. Eugene Ensminger, *Horses and Horsemanship*, 5. baskı, Shawnee Mission (KS: Interstate Publishers, 1977).

7 Leontief, "Technological Advance," s. 409.

8 Bryan S. Turner, "The Enclave Society: Towards a Sociology of Immobility," *European Journal of Social Theory* 10, no. 2 (2007).

9 Agy., s. 290.

10 Christian Parenti, *Tropic of Chaos: Climate Change and the New Geography of Violence* (New York: Nation Books, 2011).

11 Morgan Brennan, "Billionaire Bunkers: Beyond the Panic Room, Home Security Goes Sci-Fi," Forbes.com, 16 Aralık 2013.

12 Anand Giridharadas, "Silicon Valley Roused by Secession Call," *New York Times*, 29 Ekim 2013.

13 Puck Lo, "In Gentrifying Neighborhoods, Residents Say Private Patrols Keep Them Safe," Al Jazeera America, 30 Mayıs 2014.

14 Martin Lukacs, "New, Privatized African City Heralds Climate Apartheid," *Guardian*, 21 Ocak 2014.

15 Louise Story ve Stephanie Saul, "Stream of Foreign Wealth Flows to Elite New York Real Estate," *New York Times*, 7 Şubat 2015.

16 Morgan Brennan, "Billionaires' Bunkers."

17 Tom Perkins, "Progressive Kristallnacht Coming?," *Wall Street Journal*, 24 Ocak 2014.

18 Adam Withnall, "Cartier Boss with $7.5bn Fortune Says Prospect of the Poor Rising Up 'Keeps Him Awake at Night'," *Independent*, 9 Haziran 2015.

19 Adam Hanieh, "Palestine in the Middle East: Opposing Neoliberalism and US Power," *Monthly Review*, 19 Temmuz 2008.

20 Michael Lerner, "The New Israeli Government: It's Worse than You Think," *Tikkun*, 7 Mayıs 2015.

21 Greg Miller, "Plan for Hunting Terrorists Signals US Intends to Keep Adding Names to Kill Lists," *Washington Post*, 23 Ekim 2012.

22 Agy.

23 *Brown v. Plata*, 134 S. Ct., No. 09-1233 (2011).

24 Ruth Wilson Gilmore, *Golden Gulag: Prisons, Surplus, Crisis, and Opposition in Globalizing California* (Oakland: University of California Press, 2006).

25 Richard E. Redding, "Evidence-Based Sentencing: The Science of Sentencing Policy and Practice," *Chapman Journal of Criminal Justice* 1, no. 1 (2009), s. 1-19.

26 Radley Balko, *Rise of the Warrior Cop: The Militarization of America's Police Forces* (New York: Public Affairs, 2013).

27 Karen Foshay, "When the SWAT Team You Founded Kills Your Son-in-Law," Al Jazeera America, 19 Mart 2015.

28 Julilly Kohler-Hausmann, "Militarizing the Police: Officer Jon Burge's Torture and Repression in the 'Urban Jungle,'" Stephen Hartnett, yay. haz., *Challenging the Prison-Industrial Complex: Activism, Arts, and Educational Alternatives* içinde (Urbana: University of Illinois Press, 2010), s. 43-71.

29 American Civil Liberties Union Foundation, *War Comes Home: The Excessive Militarization of American Policing*, ACLU.org, Haziran 2014.

30 Paulina Firozi, "Police Forces Pick Up Surplus Military Supplies," *USA Today*, 15 Haziran 2014.

31 International Network of Civil Liberties Organizations, *Take Back the Streets: Repression and Criminalization of Protest Around the World*, ACLU.org, Ekim 2013.

SONUÇ

1 Dialika Krahe, "A New Approach to Aid: How a Basic Income Program Saved a Namibian Village," *Spiegel Online International*, 10 Ağustos 2009.

2 Friedrich Nietzsche, *Beyond Good and Evil* (New York: Macmillan, 1907), s. 97.

3 Bertolt Brecht, *Poems, 1913-1956* (Londra: Routledge, 1979).

4 Mao Tse Tung, *Quotations from Mao Tse Tung*, Marxists.org, 1966.

5 Paul Baran ve Herbert Marcuse, "The Baran Marcuse Correspondence," *Monthly Review*, 1 Mart 2014.

6 Walter Benjamin, "On the Concept of History," çev. Dennis Redmond, Marxists.org, 1940 [Türkçesi için bkz. "Tarih Kavramı Üzerine," *Son Bakışta Aşk* içinde, yay. haz. ve çev. Nurdan Gürbilek (İstanbul: Metis, 1995), s. 42)].

Dizin

A

ABD 7, 9, 10, 11, 13, 15, 40, 45, 49, 59, 60, 64, 72, 79, 80, 92, 94, 96, 98, 99, 100, 102, 103, 106, 108

Açlık Oyunları 23, 89

Adorno, Theodor W. 34, 113

AirBnB 83, 84

Antroposen 78

Azınlık Raporu 100

B

Battistoni, Alyssa 87, 116

Benjamin, Walter 107, 118

Bitcoin 48, 49, 50, 114

Blomkamp, Neill 89

Brecht, Bertolt 107, 118

Brynjolfsson, Erik 7, 9, 14, 20, 111

C-Ç

Card, Orson Scott 65, 103, 115

Costanza, Robert 26, 112

Çin 11, 93, 103

D

Dick, Philip K. 100

Disneyland 46

Doctorow, Cory 23, 45, 46, 48, 51, 113, 114

Dogecoin 49, 50, 114

Drum, Kevin 8, 12, 20, 111, 112

E

Ehrenreich, Barbara 75, 115

Elysium 89, 90, 93, 94

Ender'in Oyunu (Card) 65, 103, 115

Esping-Andersen, Gøsta 40, 113

F

Facebook 46, 47, 75

Firestone, Shulamith 12, 111

Frankenstein (Shelley) 23, 78

G

Gazze 98

George, Henry 22, 28, 56, 114

Gibson, William 23, 90, 109, 116

Google 11, 60, 61, 65

Gorz, André 41, 43, 66, 87, 94, 113, 115

Gotha Programının Eleştirisi (Marx) 32

H

Horkheimer, Max 34, 113

Hubbert, M. King 72, 115

İ

İktisadi Aklın Eleştirisi (Gorz) 43, 113

İsrail 97, 98

J

Jeopardy 10, 63

Jetgiller 34
Jevons, Stanley 71, 72, 115

K

Kapital (Marx) 21, 31, 112
Keynes, John Maynard 16, 34, 56, 113, 114
Komünist Manifesto (Marx ve Engels) 31
komünizm 26, 27, 44, 88, 90, 105, 108
Konczal, Mike 20, 87, 112, 116
Krugman, Paul 15, 112

L

Latour, Bruno 78, 79, 81, 116
Leontiev, Wassily 82, 93, 94
Li, Minqi 74, 115
Luxemburg, Rosa 24, 27, 75, 112

M

MacLeod, Ken 22, 23, 81, 116
Malthus, Thomas 71
Marcuse, Herbert 107, 108, 118
Marx, Karl 31, 32, 33, 34, 38, 39, 40, 42, 55, 92, 113, 117
Matrix 25
McAfee, Andrew 7, 9, 14, 20, 111
Miéville, China 23

N

Nietzsche, Friedrich 107, 118

O

Obama, Barack 98
Ollman, Bertell 86, 116
Orwell, George 28, 112
Otomatik Piyano (Vonnegut) 29, 30, 112

P

Parenti, Christian 72, 73, 95, 115, 117
Piketty, Thomas 21, 112

R

Reddit 50
Robinson, Kim Stanley 69, 77, 82, 115, 116
Robocop 102

S

Shelley, Mary 23, 78
Shoup, Donald 84, 86, 116
Silikon Vadisi 75, 87, 95
Simpsonlar 47
Snowden, Edward 28, 103
sosyalizm 24, 26, 27, 31, 42, 75, 79, 105
Spufford, Francis 82, 116
Stoermer, Eugene 78
Streeck, Wolfgang 27, 112
Stross, Charles 23, 53, 90, 114
Swartz, Aaron 53, 61, 62

T

TaskRabbit 83, 84
temel gelir 10, 17, 41, 43, 44, 66, 83, 106
Thompson, E.P. 20, 92, 93, 112, 116, 117
Troçki, Lev 85
Tüfekçi, Zeynep 36, 37, 113
Turner, Bryan 94, 115, 117
Twitter 46, 50

U

Uber 75, 83, 84, 87, 116

Uzay Yolu 12, 22, 26, 37, 38, 44, 45, 46, 61, 62, 63, 64, 65, 67
Uzay Yolu: Yeni Nesil 38

V

Vonnegut, Kurt 29, 30, 34, 112

W

WALL-E 31, 34
Weber, Max 24
Wells, H.G. 23
Wikipedia 47, 48, 114
Woolf, Virginia 87
Wright, Erik Olin 83, 116

Y

Yıldız Savaşları 22

DÖRT GELECEK

KAPİTALİZMDEN SONRA HAYAT

Peter Frase

SİYASET | EKONOMİ

Küresel iklim krizi, akıl almaz boyutlardaki gelir eşitsizliği, sosyal medya "beğeni"lerinin yönettiği bir toplumsal hiyerarşi, otomasyonun hızla devreden çıkardığı insan emeği, gittikçe askerileşen polis güçleri, vatandaşlarını gözetleyen devletler, insansız hava araçları, başka bir gezegene taşınma hazırlıkları... Peter Frase, bu çağ manzarasının içinden çıkarılabilecek gelecek senaryoları üzerine düşünürken hem sosyal bilimlerden hem de edebi ütopya ve distopyalardan faydalanıyor.

Yeryüzünün kaynaklarını bütün insanların adil bir şekilde paylaşmasının sağlandığı bir tür sosyalizm mi, bir avuç zenginin daha da zenginleşip büyük insan kitlelerinin daha da yoksullaştığı bir barbarlık düzeni mi? Fredric Jameson, "Bugün dünyanın sona erdiğini hayal etmek, kapitalizmin sona erdiğini hayal etmekten daha kolay," demişti. *Dört Gelecek*, ikincisinin o kadar da zor olmadığını gösteriyor.

Peter Frase, *Jacobin* dergisinde editör ve CUNY Graduate Center Sosyoloji bölümünde doktora adayı.

İngilizceden çeviren: Akın Emre Pilgir

978-605-9389-58-7

10 TL

KÜY